

GRATIS

DE CLUB VAN #3 ECHTE LEZERS

HET MAGAZINE

Hoe kwam Harvey
Weinstein ten val?
Lees alvast
een hoofdstuk uit
ZIJ ZEI

Amerikanen zijn
progressiever dan je
denkt! Lees het in
**ALLES GAAT
VOORBIJ. ZELFS
DONALD TRUMP**
van Charles Groenhuijsen

Interviews met
COLSON WHITEHEAD
en **NANA KWAME
ADJEI-BRENYAH**

DEBUTANTEN in de spotlight
Wat je altijd al wilde vragen

**WANT EEN ECHTE LEZER
HEEFT NOOIT GENOEG BOEKEN**

DE CLUB VAN
**ECHTE
LEZERS**

EDITORIAAL

Hoe herken je een Echte Lezer?

1. Een Echte Lezer kijkt altijd in andermans boekenkast
2. Een Echte Lezer verdwijnt het liefst in een boek
3. Een Echte Lezer weet meer

Herkenbaar? Dan hoor je bij De Club van Echte Lezers. In dit magazine kun je exclusief fragmenten lezen van boeken die nog moeten verschijnen of die kort geleden verschenen zijn.

Wist je bijvoorbeeld dat Amerikanen een stuk progressiever zijn dan we misschien denken? Charles Groenhuijsen schetst met vlotte pen een heel optimistisch beeld van Amerika in *Alles gaat voorbij. Zelfs Donald Trump*. Vergeet vooral niet door te bladeren naar *In de spotlight: debutanten*. We vroegen Echte Lezers wat ze wilden weten over schrijvers van wie onlangs hun eerste roman is verschenen. Maar je vindt vooral een hoop leesfragmenten om met een kop thee en lekkere brownies mee op de bank te kruipen. Psst: Hiervoor staat ook een recept van Nigella Lawson in dit magazine.

Ben je na het lezen van dit magazine nieuwsgierig geworden naar De Club van Echte Lezers? Volg ons dan op Facebook en Instagram. Via onze nieuwsbrief maak je iedere maand kans om een recensie-exemplaar van de nieuwste boeken te ontvangen. Veel leesplezier!

Team De Club van Echte Lezers

Tais & Karlijn

Tais leest leesclubboek *Zonder liefde*

Karlijn met leesclubboek *De geheugenlozen*

WANT EEN ECHTE LEZER
HEEFT NOOIT GENOEG
BOEKEN

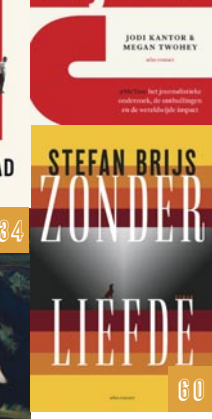
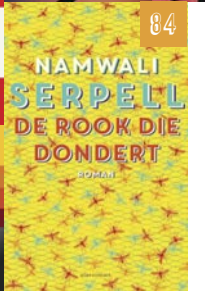
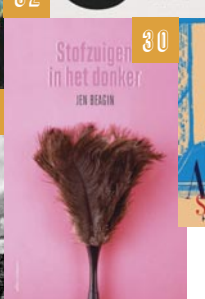
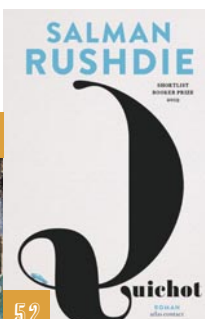
ACTUELER
DAN OOI

Geert Mak
Grote verwachtingen
Geert Mak
Grote
verwachtingen
IN EUROPA
1999-2019

Het
nieuwe
boek van
Geert
Mak

INHOUD

4 **CHARLES GROENHUIJZEN**
ALLES GAAT VOORBIJ, ZELFS DONALD TRUMP
Leesfragment

12 **LAURA STARINK**
POST UIT RUSLAND
Leesfragment

24 **COLSON WHITEHEAD**
DE JONGENS VAN NICKEL
Interview

30 **JEN BEAGIN**
STOFZUIGEN IN HET DONKER
Leesfragment
Vertaald door Astrid Huisman en Roos van de Wardt

42 **RECEPT VOOR DE ECHE LEZER**
RECEPT UIT NIGELLA BAKT

44 **JODI KANTOR EN MEGAN TWOHEY**
ZIJ ZEI
Leesfragment
Vertaald door Annemie de Vries en Nannie de Nijs
Bik-Plasman

52 **SALMAN RUSHDIE**
QUICHOT
Leesfragment
Vertaald door Karina van Santen en Martine Vosmaer

60 **STEFAN BRIJS**
ZONDER LIEFDE
Achtergrondverhaal

64 **EVA VRIEND**
EENS GING DE ZEE HIER TEKEER
Leesfragment

72 **H.M. VAN DEN BRINK**
AURORA SCHRIJFT
Leesfragment

78 **IN DE SPOTLIGHT: DEBUTANTEN**
Interviews

84 **NAMWALI SERPELL**
DE ROOK DIE DONDERT
Leesfragment
Vertaald door Linda Broeder

98 **PAUL KINGSNORTH**
BEKENTENISSEN VAN EEN AFVALLIG MILIEUACTIVIST
Essay
Vertaald door Hanneke Bos en Inge Kok

106 **A.H.J. DAUTZENBERG**
GEESTMAN
Leesfragment

114 **NANA KWAME ADJEI-BRENYAH**
FRIDAY BLACK
Interview

118 **LIZ FOSSLIE & MOLLIE WEST DUFFY**
HET IS NIET PERSOONLIJK
Leesfragment
Vertaald door Carla Zijlemaker

126 **FOKKE OBBEMA**
DE ZIN VAN HET LEVEN
Leesfragment

134 **OSCAR WILDE**
HET PORTRET VAN DORIAN GRAY
Leesfragment
Vertaald door Else Hoog

CHARLES GROENHUIJSEN

Foto: © Sjaak Ramakers

Charles Groenhuijsen is journalist en moderator. Hij schreef vanaf 2007 zes boeken over de vs en Amerikaanse politiek, waaronder *Amerikanen zijn niet gek* en *Oh, oh, Amerika*. Hij was correspondent in Washington DC voor de NOS.

ALLES GAAT VOORBIJ. ZELFS DONALD TRUMP

Alles gaat voorbij. Zelfs Donald Trump in het kort:

Je zou het niet snel zeggen als je de Nederlandse media volgt over het Amerika van Donald Trump, maar het is echt waar: Amerika wordt in rap tempo een progressiever land. De Republikeinen hebben de afslag naar de 21ste eeuw gemist. Groeiende kiezersgroepen zoals millennials en etnische minderheden stemmen overwegend links. Het Republikeinse monsterverbond met rechtse kerkleiders is niet meer almachtig nu de ontkerkelijking om zich heen grijpt. Ook over een duurzamere economie, de doodstraf, het homohuwelijk, ongelijkheid en legalisering van marihuana schuiven de meeste Amerikanen gestaag op in progressieve richting. Die trends waren al zichtbaar bij de Congresverkiezingen van 2018. De huidige Democratische fractie weerspiegelt de veelkleurigheid van Amerika, maar bij de Republikeinen is het bolwerk van blanke mannen onaangetast. Voor hoe lang nog? Groenhuijsen schetst een verrassend beeld van het Amerika van morgen en vertelt alles wat je moet weten over de hoofdrolspelers van de verkiezingen van 2020.

AMERIKANEN ZIJN
PROGRESSIEVER
DAN JE DENKT

Max Westerman over *Alles gaat voorbij. Zelfs Donald Trump*: 'Een boek over Amerika waar je hoopvol van wordt. Informatief en vlot geschreven, een aanrader!'

ALLES GAAT VOORBIJ. ZELFS DONALD TRUMP

EEN ANDER AMERIKA:
OVER STILLE REVOLUTIES EN
SPREEKSTALMEESTER
DONALD TRUMP

Wij journalisten letten eenzijdig op het dagelijkse nieuws en veel minder op de lange termijn. Als nieuwsjunkie van de afgelopen veertig jaar ben ik een medeplichtige ervaringsdeskundige! Bij verkiezingen blijft het verleidelijk om te letten op de lawaaiige malligheden van het campagne-circus: wie scheldt op wie en hoe hard is de tegenreactie? Heb je dat laatste tv-spotje gezien? Echt schandalig! Weet je wat Donald Trump nu weer over immigranten en linkse vrouwen heeft gezegd? En dat dan vierentwintig uur per dag, zeven dagen per week.

Het nieuws uit de nieuwscarrousel is belangrijk, maar gaat bijna altijd gepaard met een knal of plof, ruzie of conflict. Het aanzien van de Amerikaanse samenleving (en elke andere samenleving) wordt op den duur meer bepaald door langzame, stille revoluties. Die zijn nooit breaking news.

Dit boek gaat over het politieke circus. Dat is immers te leuk om te missen. Maar ik schrijf vooral over die stille revoluties. Alleen als je die meeneemt in je waarneming, snap je echt wat er gaande is in de vs.

Ik zoek naar de stem van het volk. Wat willen Amerikanen als je er echt naar vraagt? De titel van dit boek zegt het: *Alles gaat voorbij, zelfs Donald Trump*.

Is het dus zeker dat Trump in 2020 verliest?

Nee, allerm minst. Ik geef mijn boektitel een bredere uitleg: Amerika gaat een toekomst tegemoet waarin het gedachtegoed van Donald Trump en de Republikeinen gestaag aanhang verliest.

De politieke agenda in Washington werd tientallen jaren eenzijdig beheerst door de Republikeinen en hun christelijke bondgenoten. Dat monopolie verbleekt nu. Veel kiezers vragen om andere prioriteiten. Dit is ten opzichte van eerdere verkiezingen een ommekeer, die Republikeinen zou moeten verontrusten.

Geen wonder dat Donald Trump zoveel herrie maakt. Dat leidt heel prettig af van een andere, serieuzere analyse van wat er gaande is in de vs. Trump kan het proberen te maskeren, maar wie de politieke herrieschopperij van Trump even terzijde schuift, ziet dat de stemming in de vs echt verandert. Het politieke tij keert zich tegen rechts, zegt opiniepeiler James Stimson van de University of North Carolina, die zich specialiseert in de langetermijntrends in de politieke voorkeur van Amerikanen.

Na de linkse jaren zestig volgde een lange periode van rechts denken (Nixon, Reagan, tweemaal Bush en nu Trump). Die periode komt nu versneld ten einde door de extreemrechtse gekkigheid van Donald Trump. Stimson: 'De stemming is sinds 1961 niet meer zo links ('liberal') geweest. Het is de te verwachten linkse reactie op Donald Trump.'

Maar er is meer aan de hand dan de afke-

rige reactie onder progressieven van Donald Trump. Er is in het politiek discours eindelijk ruimte voor progressieve onderwerpen als klimaat, beperking van vuurwapenbezit, betaalbaar onderwijs, toegankelijke gezondheidszorg en aanpak van de schrijnende verschillen tussen rijk en arm.

De kans op een Democratische meerderheid in het land wordt dus met het jaar groter. Tenzij de Democraten het opnieuw voor zichzelf verknallen. Donald Trump doet zijn uiterste best om de progressieve agenda verdacht te maken. Hij brengt liever zijn rumoerige angstagenda aan de man: te veel immigranten, een machtsbeluste overheid en Democratische radicalisering. Daarmee gooit hij het linkse wensenlijstje van de Democraten in de politieke prullenbak. Dat lukte hem in 2016 wonderwel. In 2020 weer?

De verkiezingscampagne zal deze keervast weer harder en duurer zijn dan de vorige keer. De kandidaten voeren dagelijks hun lawaaiige kunstje op. Ze kennen immers de Moeder van Alle Campagnewetten: 'Wie het meeste lawaai maakt, krijgt de meeste aandacht.'

Het zal opnieuw niet heel beschaafd en fijngevoelig zijn. Zo'n verkiezing is voor politieke junkies – in al zijn banaliteit – een niet te versmaden traktatie.

In 2020 zien we het allemaal: 'The good, the bad & the ugly'.

Ik kan niet wachten.

EEN TWEDE TERMIJN VOOR DONALD TRUMP? PROGRESSIEVEN BIJTEN IN HUN LINKSE KUSSEN

Een tweede termijn voor Trump is het ultieme rampscenario voor de Democraten. Nog een keer verliezen van een man als Trump is de politieke knock-out voor de bejaarde Democratische Partij-elite. Acht jaar Trump betekent waarschijnlijk ook een grotere rechtse meerderheid in het Hoogerechtshof (van kolossaal belang voor abortus, wapenwetten, homorechten en kieswetten) en meer conservatieve federale rechters. De politieke echo daarvan zal doorklinken tot tientallen jaren na het presidentschap van Donald Trump.

Dit alles leidt tot het verder terugdraaien van de milieumaatregelen van Barack Obama, het uitkleden van Obamacare, meer belastingverlagingen voor rijken en nog langer een buitenlands beleid gebaseerd op confrontatie en niet op samenwerking (het opzeggen van wapenafspraken en handelsverdragen, het dreigen met raketaanvallen, economische strafmaatregelen).

Donald Trump heeft deze vorm van economische oorlogsvoering veelvuldig toegepast in zijn eerste termijn. In een tweede termijn, als hij zich geen zorgen meer hoeft te maken over herverkiezing (twee termijnen is het wettelijke maximum), zal hij zijn economische wapenarsenaal extra oppoetsen.

De gevolgen van één presidentiële termijn van vier jaar zijn te overzien. Nóg vier jaar Trump? Dan is de schade (vanuit Democratisch perspectief) gigantisch.

Dan zie je weer een president die opwarming van het klimaat geklets vindt ('een hoax'). Het is een complot van de Chinezen

(‘klimaatverandering is verzonnen door de Chinezen’) om Amerikaanse handelsbelangen te dwarsbomen. De Trumpregering geeft daarom niet langer geld aan onderzoek van de overheid naar de gevolgen van hogere temperaturen voor gezondheid en landbouw.

De regering weigert tientallen onderzoeken te publiceren met waarschuwingen over verandering van het klimaat. Milieumaatregelen zijn hinderpalen voor ambitieuze ondernemers, zegt de president. Hoe langer Trump aan de macht is, hoe diepgaander de gevolgen hiervan zijn. Onwetendheid als politieke strategie dus.

Neem het Klimaatakkoord van Parijs. Als enige land ter wereld zijn de vs daaruit gestapt. Dat kreeg wereldwijd terecht veel aandacht. Met nog eens vier jaar Trump in het Witte Huis is de kans verkeken om dit snel terug te draaien. De president kraait dan victorie.

Allemaal waar. Maar er is dus een ander perspectief.

HET ANGSTBEELD VOOR DE REPUBLIKEINEN: STEEDS MEER BEDRIJVEN KIEZEN VOOR EEN PROGRESSIEF BELEID

Hopelijk kijken progressieve kiezers in 2020 iets verder dan het stemlokaal om de hoek. Dan blijft er hoop voor hen – zelfs bij een tweede termijn van Trump. Buiten de directe invloed van de politiek gaan veel veranderingen in de vs, die centraal staan in dit boek, gewoon door. Burgers en bedrijven trekken hun eigen plan.

Neem opnieuw het klimaat. Trump stapte

inderdaad uit het Klimaatakkoord van Parijs. Maar Amerika bleef er voor een groot deel in: vijftintig staten blijven trouw aan het Klimaatakkoord. Ze ondertekenden een verklaring van de Climate Alliance: ‘In iets meer dan twee jaar is de Alliantie gegroeid van drie naar vijftintig. Dat zendt een belangrijk signaal naar het hele land dat de politieke leiders in de staten de uitdaging van klimaatverandering oppakken en werken aan breed gedragen oplossingen.’

We zien hier glashelder de kloof tussen regionale politici en de Trumpregering. Zelfs grote bedrijven – traditioneel bondgenoten van de Republikeinen – trokken bezorgd aan de bel. De CEO’s willen – anders dan Trump – juist wel klimaatbeleid; consumenten eisen het immers. Het is een onstuitbare ontwikkeling.

Bedrijven als drijvende kracht achter strenger klimaatbeleid? Ja, dat is de realiteit nu. Een voorbeeld: op de Harvard Business School bestaat al jaren het studieonderdeel Re-imagining Capitalism (het nieuwe beeld van kapitalisme). Jaren geleden kwamen daar amper dertig studenten op af, nu driehonderd.

Het bedrijfsleven moet slagen waar de politiek faalt, zeggen studenten en docenten. Econoom Rebecca Henderson geeft de cursus. In *The Washington Post* zegt ze: ‘De onderzoeken bevestigen wat ik zelf ook zie: studenten zijn bezorgd over de richting die de vs en de wereld inslaan.’

Op de webpagina van Harvard gaat het over verschillen tussen rijk en arm, de klimaatcrisis en wat het bedrijfsleven eraan moet doen. Het gaat er niet langer over of bedrijven een verplichting tot handelen hebben. De vraag is hóe grote ondernemingen die plicht invullen. De studenten die

hier afstuderen, zijn de directeuren en CEO's van morgen.

Geen wonder dat bedrijven nu al vaak aan de kant van de progressieven staan. Hun bedrijven vergroenen snel. Ze willen ook geen zaken meer doen met staten met antihomofobie of anti-abortuswetten. De publieke opinie dwingt hen partij te kiezen.

Steeds meer bedrijven kampen met interne en externe kritiek. Werknemers van een beddenfabrikant kwamen erachter dat de fabriek leverde aan opvangcentra voor vluchtelingen en protesteerden daartegen. American Airlines ontdekte dat onder de passagiers kinderen waren die door de Trump-regering van hun ouders gescheiden waren.

Een treffend voorbeeld is de Bank of America, die de banden verbreekt met bedrijven die de kampen exploiteren waarin de Trump-regering immigranten opsluit. Die worden wel concentratiekampen genoemd. Daar wil zo'n bank niks mee te maken hebben, uit angst voor boze klanten en protesterende medewerkers.

De president toont zich ongevoelig voor alle kritiek, ook al komt die vaak van doorgevoerde politiek bevriende burgers zoals CEO's.

Trump is Trump. Hij is onverstoort en houdt voet bij stuk.

het netwerk van rechts lijkt op een Groningse boerderij: met scheuren, uit het lood en niet meer te repareren.

Nog een voorbeeld van een groot bedrijf dat zich – vergeleken met vroeger – anders gedraagt: Shell koppelt de betaling van de CEO mede aan de mate waarin het lukt de eigen CO₂-uitstoot terug te dringen. Ook Chevron heeft zo'n regeling.

Vier grote autofabrikanten in Amerika (BMW, Ford, Honda, Volkswagen) maken een lange neus naar president Trump door demonstratief een afspraak te maken met de staat Californië over minder vervuulende auto's. De president wil die regels drastisch versoepelen (dat sluit aan bij zijn afkeer van het Klimaatakkoord van Parijs). Californië loopt voorop in anti-Trump-initiatieven. De mega-autofabrieken sluiten zich hierbij aan. Dat is een tegenvaller voor een Republikeinse president die grote bedrijven doorgaans tot zijn politieke bondgenoten mag rekenen.

CEO Joe Kaeser van Siemens (vijftigduizend werknemers in de VS) was ongekend fel over Trump: 'Het baart me zorgen dat de belangrijkste politieke post in de wereld nu het toonbeeld is van racisme en intolerantie. Ik heb vele jaren in de Verenigde Staten gewoond en heb nergens meer vrijheid, tolerantie en openheid ervaren.' Die tijd is nu voorbij, zegt Kaeser, door de verwerpelijke retoriek van de president.

Grote bedrijven als de verzekeraar MetLife, de winkelketen WalMart (geen of minder verkoop van de zwaarste halfautomatische geweren, hogere minimumleeftijd voor wapenkopers), de autoverhuurbedrijven Avis en Hertz, de vliegmaatschappijen Delta en United (geen reiskorting voor de wapenlobbyisten van de National Rifle Association). Deze bedrijven doen wat langs de gewone wetgevende weg onbespreekbaar en onhaalbaar is.

Er is ook druk op de banken om de banden te verbreken met commercieel gerunde gevangenen. Die hebben een erg slechte reputatie. Ook hier blijft de bank liever verre van.

De ommezwaai van bedrijven is temeer

opvallend omdat het bedrijfsleven qua politieke sympathie doorgaans solide aan de rechterkant zit. Trump vervreemdt CEO's en werknemers van deze grote ondernemingen van zijn presidentschap door vast te houden aan denkbeelden uit de vorige eeuw.

Steeds speelt voor bedrijven de macht van de consument een rol. Een kleine groep boze consumenten kan voor grote publicitaire schade zorgen. Voor je het weet is er een oproep voor een boycot. Daar zijn CEO's supergevoelig voor.

Consumenten weten dat en verbreden hun werkterrein. Ze screenen bedrijven op steeds meer onderwerpen: zijn ze wel homo- en klimaatvriendelijk, is hun genderbeleid op orde, overtreden de mannelijke managers #MeToo-gedragsregels zitten er genoeg vrouwen in de top, verdient de CEO niet te veel, betalen ze netjes belasting, zijn ze niet te monopolistisch, zijn er stiekem banden met de wapenindustrie, let het bedrijf in het buitenland genoeg op mensenrechten?

Let wel: het gaat hierbij steeds om progressieve initiatieven. Er zijn geen actiegroepen van consumenten die openlijk een bedrijf bekritisieren omdat het te véél aandacht besteedt aan klimaat, mensenrechten, kinderarbeid of homobeleid. Durven conservatieve consumenten niet voor hun overtuiging op te komen? Ontbreekt het hun aan actie-ervaring?

Rechts zit in het defensief. Het Old Boys Network waaraan de Republikeinen en CEO's conservatieve zekerheden ontleenden, is als een boerderij in Oost-Groningen: met scheuren, uit het lood en niet meer te repareren.

De aarde onder hun gehavende bastion

blijft schudden en beven. Tot een nieuw evenwicht ontstaat. Dat kan nog wel even duren.

WIE HAD DAT GEDACHT? VEEL JONGEREN WILLEN SOCIALISME

De grootste onstuitbare bron van modernisering van de Amerikaanse samenleving blijft de demografie: de oudere, veelal conservatieve generaties maken plaats voor progressievere Millennials (1981-1996) en Generation Z (na 1996). De jongeren zoeken en vinden hun eigen weg in het leven. Ze zijn ambitieus, veelkleurig, geëmancipeerd, hoogopgeleid en veelal niet kerkelijk. Deze aanstormende generatie wordt nauwelijks gehinderd door God, gebod of een knellende ideologie. Past dat bij het verdorde gedachtegoed van de Republikeinse Partij?

Het is ook de jonge generatie die geen genoeg neemt met de Amerikaanse Droom, die hun probeert wijs te maken dat je vanzelf rijk en succesvol wordt als je maar hard genoeg je best doet. Voor veel Amerikanen is dat allang niet meer waar. De droom werd een nachtmerrie. Dit zijn de kids van ouders die de massale afbraak van industriële banen hebben meegemaakt. Deze jongeren zijn opgegroeid in een tijd dat het gemiddelde loon van werknemers (hun ouders dus) amper steeg, terwijl de rijken wel steeds meer verdienden. Intussen werden de vakbonden weggepest. In 1950 was nog 30 procent van de werknemers vakbondslid; nu nog slechts 10 procent. In het bedrijfsleven zelfs minder dan 7 procent. Vakbonden zijn veelal een krachteloos wapen gewor-

den. Veel boze ex-vakbondsleden stemden op Trump.

Miljoenen jongeren hebben hun vaders en moeders zien worstelen met de onzekerheid van twee, soms drie banen tegelijk. Ze herkennen de discussies over zorgverzekering: ‘Kopen we die alleen voor de kinderen of kunnen we die ook voor de ouders betalen? Of zijn we allemaal onverzekerd?’ Miljoenen afgestudeerde studenten kijken ook nog eens aan tegen een schuld van vele tienduizenden dollars. Deze jonge Amerikanen zeggen: genoeg!

Republikeinen moeten zich afvragen wat hun politieke toekomst is wanneer ze deze groeiende groep kiezers blijvend negeren. De urgentie is groter dan ooit. De eigenheimerige ontkenning van de Republikeinen kan hen fataal worden.

De Democraten ontkomen evenmin aan zelfonderzoek. Dit zou de onderzoeksofdracht kunnen zijn: ‘Waarom lukte het ons niet om al die gedupeerde medeburgers te steunen in hun strijd tegen het cowboykapitalisme van de laatste vijftig jaar? Geen wonder dat wanhopige kiezers naar Donald Trump vluchtten. Wanneer worden we weer een partij die echt voor de zwakkeren opkomt?’

Donald Trump wekte de verwachting deze rol op zich te nemen. Hij deed het tegendeel: de president sluit zich op in het politieke keurslijf van de uiterste rechterflank van de Republikeinse Partij. Dan ontstaat

ruimte in het midden. Daar ligt de kans voor de Democraten.

Daarmee is er ook meteen het gevaar dat de Democraten te ver naar links doorschieten. Want voor veel jongeren is dat politieke midden niet genoeg. Ze willen meer, véél meer. Dit is de eerste jongere generatie die kapitalisme massaal afwijst; 51 procent denkt positief over socialisme. Het kapitalisme zit in de beklagdenbank. In Amerika!

Het neoliberalisme (kleine overheid, sterk marktdenken, beperkte verzorgingsstaat) was jarenlang het politieke en economische plechtanker van de Republikeinen. Voor jonge kiezers heeft dat model afgedaan. Er kleven te veel nadelen aan.

Dit beeld dringt zich op: de talrijke jonge vernieuwers rammelen ongeduldig aan de roestige poort van het vermolmd rechtse bastion. Binnen zit een zichtbaar geïrriteerde Donald Trump naar Fox te kijken en driftig nijdige tweets te versturen. Zijn bewakers stuurt hij naar de ophaalbrug: ‘Houd ze buiten de deur!’

De opgewekte jonge leiders hebben allang geen zin meer om de geërgerde, presidentiële tweets te lezen, laat staan zich erover op te winden. Ze hebben het even te druk met de uitdagende toekomst van Amerika. Welkom in de eenentwintigste eeuw.

Dit boek is reeds verschenen

LAURA STARINK

LAURA STARINK:
EEN HALVE EEUW
OOG VOOR
RUSLAND

Foto: © Jelmer de Haas

Laura Starink (1954) was correspondent van *NRC Handelsblad* tijdens Gorbatsjovs perestrojka en reist nu door het Rusland van Poetin. Eerder publiceerde zij *Een land van horen zeggen*, *De Russische kater*, *Duitse wortels*, *De schaduw van de Grote Broer* – de laatste twee genomineerd voor de Libris Geschiedenis Prijs – en *Slag om Oekraïne*. Ze is medeoprichter van kennisplatform www.raamoprusland.nl.

POST UIT RUSLAND

Post uit Rusland in het kort:

Laura Starink, die in de jaren zeventig in Leningrad studeerde en als journalist verslag deed van glasnost en perestrojka, zag Moskou veranderen van grauwe hoofdstad onder het communisme, in de rijke metropool van nu. De Sovjet-Unie onder Brezjnev maakte plaats voor het Rusland van Poetin. Een halve eeuw geleden was het voor haar een land met twee gezichten: vriendelijk, open en humoristisch binnen aan de keukentafel, maar hard, gesloten en huichelachtig in de buitenwereld. Dankzij de perestrojka van Gorbatsjov roken de Russen de vrijheid. In het hele wereldrijk brak een revolutie uit: de machtige Sovjet-Unie viel uiteen en dat leidde tot chaos en corruptie.

Vanaf de eeuwwisseling vocht Poetin terug en zette Rusland opnieuw als wereldmacht op de kaart.

Post uit Rusland beschrijft Starinks bijzondere ontmoetingen in alle uithoeken van het land, maar is bovenal een lofzang op de eenlingen die het systeem weerstaan.

De pers over Duitse wortels:

‘Starink ontruikt met deze krachttoer op een hoogst persoonlijke manier een ondergegangene wereld aan de vergetelheid. Een onthutsend portret van gewone mensen.’

•••• – NRC Handelsblad over Duitse wortels

POST UIT RUSLAND

I

De metamorfose van Moskou

Langs de oever van de Moskourivier skaten, steppen en segwayen jonge Moskovieten met paardenstaarten in hip sporttenu. Op de terrassen van de Kamerherensteeg en de Smedenbrug drinken goedgeklede Russen lattes en muntthee. In de trendy restaurants onderscheiden de menu's zich in niets van die in willekeurig welke andere metro-pool. In warenhuis Goem (de oude afkorting staat voor 'Staatswarenhuis') op het Rode Plein zitten alle dure winkelketens ter wereld. Voor 6 euro kun je koffie drinken op een zonnig terras op het Rode Plein, met uitzicht op het mausoleum waar het gebalsemde lijk van Lenin meer dan honderd jaar na de Oktoberrevolutie nog altijd ligt opgebaard.

Rondom de Patriarchenvijver, beroemd geworden door Michail Boelgakovs satirische roman *De meester en Margarita*, ontbijten zakenlui en vrouwen met schoothondjes buiten, een plaid tegen de kou over hun knieën. Kijk door je oogharen naar de negentiende-eeuwse herenhuizen en je waant je in het centrum van Parijs. Jongens snellen te voet of op de fiets met grote voedselmanden van Yandex of Fedora op de rug naar hun klanten. En achter het Kremlin, waar vroeger het sombere hotel Rossia stond – waarvandaan ik ooit als journalist wijsneuzig tv-commentaar gaf op de politieke omwentelingen in Rusland – verrees het landschapspark Zarjadje, met nog wat

kalige kunstmatige heuveltjes die een verpletterend uitzicht bieden op de Torens van de Macht.

De gezellige straatkiosken met hun aanbod van goedkope rommel (veters, sigaretten, drank, vette pasteitjes, wintermutsen en T-shirts) zijn uit het centrum weggebulldozerd. De stoepen zijn verbreed en mogen niet meer als parkeerplaats worden gebruikt. Er zijn fietspaden aangelegd en leasefietsen staan in lange rijen in hun wielklemmen te wachten op de consument, die het chaotische verkeer nog niet erg aandurft. De step rukt op.

Oude markthallen zijn omgetoverd in blitse food markets waar mensen in de rij staan voor soep uit Vietnam, Armeense pasteien, Israëlische falafel, Georgische granaatappeldrank, Oezbeekse plov en Russische fastfoodvarianten.

In het Gorkipark, vroeger het toneel van goedkope volksfeesten met ranja, ijs, wodka en oorlogsveteranen, wordt gejogd en luiers jonge moeders met kinderwagens rondom de vijvers met fonteinen. Galerie Garazj (De Garage), ontworpen door Rem Koolhaas, biedt er tentoonstellingen met actuele titels als *De wereld van de toekomst*, *Ecologie als nieuwe politiek*, *Transatlantisch alternatief* of *The Playground Project from New York to Moscow*.

Op straat spelen bandjes muziek uit alle windstreken. Hare Krishna wankelt in oranje jurken zingzangend door de stad. Het hele centrum is opgeschilderd, opgeknapt,

aangeharkt en de plantsoenendienst houdt de bloembakken met gerania, tulpen en vlijtig liesjes zorgvuldig bewaterd.

Niet iedereen is blij met het gelikte resultaat. Architecten mopperen dat de hoofdstad zijn eigen gezicht verliest en steeds meer gaat lijken op alle andere miljoenensteden van de wereld. Columnisten betogen dat burgemeester Sergej Sobjanin in opdracht van het Kremlin de jonge middenklasse afkoopt met een *zone of comfort* in ruil voor politieke onverschilligheid of cynisme. Burgers klagen over de onbetaalbare shopping malls. In het voorjaar van 2017 ontstond een kleine volksopstand over plannen om de beroerde vijfetageflats uit de tijd van Chroesjtsjov te slopen, voor veel middenklassers hun enige privébezit. Men vreesde deportatie naar een buitenwijk. Hoe dit ook zij, niemand met gezond verstand kan terugverlangen naar de sombere sovjetsteden van weleer. Ik spreek uit eigen ervaring, want ik heb er gewoond.

Leven in de stagnatie

Eind jaren zeventig woonde ik als student in de Russische taal- en letterkunde een jaar in Leningrad. Dat was nog onder partijleider Leonid Brezjnev, geboren in het Oekraïense Dneprodzjerzjinsk, dat tegenwoordig Kamjanske heet. Brezjnevs dikke kop met de wat sullige gelaatsuitdrukking, zijn zware wenkbrauwen en zijn slepende dictie stonden destijds symbool voor de periode die de geschiedenis in is gegaan als de ‘stagnatie’. Over hem werden eindeloze politieke grappen gemaakt.

Toch leek het communisme toen nog geschapen voor de eeuwigheid en niemand

kon zich voorstellen dat er aan het systeem ooit een einde zou komen. Zoals Leningrad in de winter vanaf de brede Neva tot aan de Finse Golf maandenlang stokstijf bevroor en nauwelijks daglicht zag, zo donker en bewegingloos was de maatschappij. Aan alles was gebrek, maar daar was je aan gewend en iedereen dacht dat het voorgoed zo blijven zou.

Zelfherinner ik me die tijd zo: grauwe straten. Walmende schoorstenen van stadsfabrieken. Rammelende Wolga's met stinkende uitlaatpijpen. Eindeloze rijen vrachtwagens met op de laadbak het opschrift ‘Mensen’. Opgebroken straten met levensgevaarlijke gapende putten zonder deksel, die onzichtbaar waren in het donker. Overvolle kreunende trolleybussen. Norse, slechtgeklede mensenmassa's, die altijd half-hollend ergens heen op weg waren. Dronkenlappen bij bierkiosken. Slecht licht. Holle politieke leuzen op elke straathoek.

De schappen in de winkels waren leeg en het personeel was onvriendelijk, murw van het nee verkopen tegen boze klanten op zoek naar iets bruikbaar of eetbaars. De taal zat vol met onvertaalbare begrippen als *kolbasnye desantniki*, ‘worstbrigades’, mensen uit de hongerige voorsteden die in Moskou werden gehaat omdat ze levensmiddelen kwamen scoren in de net iets beter bevoorrade stad, waardoor de rijen nog langer werden.

Restaurants hadden menukaarten waar bij de meeste gerechten in de kantlijn met potlood stond gekrabbeld: niet verkrijgbaar. Boekwinkels verkochten de spotgoedkope *Verzamelde werken* van Lenin, Tsjechov en Tolstoj op kladpapier en getoucheerde posters van de bejaarde leden van het Politbu-

ro. Platenzaken grossierden in praktisch gratis dik vinyl van platenmaatschappij Melodia, vooral klassiek of sovjet-variété, zeker geen jazz, laat staan westerse popmuziek.

En overal die eindeloze rijen klanten voor hompen vlees, vieze worst en verschaalde vis, voor tv's en ijskasten, voor sinaasappels, voor elektronische apparatuur, voor zeep, panty's, spijkerbroeken of lipstick. Aan alles was gebrek.

Vrienden wilden niet met je gezien worden, omdat dat de aandacht van de geheime dienst, de KGB, zou trekken en dat was niet best voor je carrière. Het was een maatschappij met twee gezichten: warm, vriendelijk, humoristisch in de beslotenheid van keuken en vriendenkring. Kil, gesloten, formeel en huichelachtig in de buitenwereld. Mensen waren van nature op hun hoede.

Het einde van het communisme

En paar jaar later keerde ik als correspondent van *NRC Handelsblad* terug naar de Sovjet-Unie. Van 1987 tot 1991 woonde ik aan de Kroetitski Val in de Proletariërswijk in Moskou. Ik had daar de beschikking over een van kakkerlakken vergeven flatje aan de rand van een enorme bouwput. Meer dan een jaar lang werd ik uit de slaap gehouden door het gedreun van heipalen bij de bouw van een nieuwe torenflat aan de overkant. Men werkte 's nachts omdat dat dubbel betaald werd, overdag lag de bouw stil.

Het communisme liep inmiddels op zijn laatste benen. Zelfs de relatief jonge Politbureau-leider Michail Gorbatsjov – de man met de wijnvlek op zijn voorhoofd – zou er niet in slagen het systeem te hervormen. In de coulissen van het Kremlin lag een grote

kladderadatsch op de loer, waar de Russen nog altijd niet van zijn gekomen.

De twintigste eeuw was keihard voor de Russen en dat is ook honderd jaar na de Oktoberrevolutie in ieder gezin nog steeds voelbaar. Heeft de eenentwintigste eeuw hen meer te bieden? Is de gemiddelde Rus nu beter af dan zijn ouders en grootouders? Als je naar het opgepimpte Moskou kijkt, kun je dat alleen maar beamen, maar in de rest van het land ziet de situatie er minder rooskleurig uit. Nog steeds is de vrijheid groot, met dank aan Gorbatsjov en Jeltsin. Maar met een president die is opgeleid in de geheime dienst zijn er ook verontrustende constanten aan te wijzen. Een eeuw onderdrukking is een zware erfenis.

Tijdens het WK voetbal in juni 2018 zat ik in Moskou te lunchen met een jonge collega-journalist van een Nederlands ochtendblad. Hij is gretig, geïnteresseerd, slim, nieuwsgierig en heeft een prima pen. We spraken over de opgewekte sfeer in de stad met al die gezellig bierdrinkende en rondhossende fanaty (zoals voetbalfans in het Russisch heten). Heel Rusland, zei mijn collega, was blij met de goede prestaties van het nationale team, dat de avond daarvoor totaal onverwacht van Spanje had gewonnen. De stad was na afloop van de wedstrijd een zee van toeters en bellen.

Ik had de wedstrijd gezien op een enorm scherm bij Russische vrienden, die dol zijn op voetbal, maar naarmate de avond vorderde versomberde de sfeer. Mijn vrienden waren voor Spanje, want Rusland als wereldkampioen voetballen vonden ze een te groot cadeau voor Poetin. Jij bent de enige die zulke Russen kent, zei mijn jonge Nederlandse collega stomverbaasd, toen ik hem dat vertelde. Ik ben dan ook een ou-

derwetse mensenrechtenactivist, grapte ik en hij keek me aan alsof ik een fossiel was. Als een mammoet uit het stenen tijdperk belandde ik vervolgens in zijn kranten-column over het WK in Moskou.

Na de wedstrijd ging ik met mijn vrienden naar een vernissage van de tentoonstelling *Voetbalfans* van de bekende cartoonist Andrej Bilzjo. De curator had moeite gehad toestemming voor de expositie te krijgen, want Bilzjo, bij de overheid onbemind, tekende de voetbalfans als hersenloze massa met geestige tekstballonnetjes. Na de opening, bij een gerenommeerde galerie, namen we de lift naar het dakterras met schitterend uitzicht over Moskou.

Terwijl beneden ons de vreugdekreten en claxons door de straten schalden, dronken wij champagne onder de Moskouse sterrenhemel. Ik zag een *anchor woman* van een radiostation van de oppositie, de zanger van een in heel Rusland beroemde rockband, een gezaghebbende architect, een ook in het Nederlands vertaalde dichter en vele toppers uit de kunstwereld. Hier was geen *Putin-Versteher* te bekennen. Dit is de kloof tussen het volk en de westersgezinde intellectuelen ten voeten uit, dacht ik, en het was een vreemde ervaring.

In de Sovjet-Unie heeft altijd een afkeer van onafhankelijke intellectuelen bestaan. Ze werden gemarginaliseerd, vaak bespot, gehoond of vervolgd. Hameren op mensenrechten was per definitie verdacht. Maar mensenrechten lijken inmiddels in de hele wereld een achterhaald begrip geworden. Alles draait weer om machtspolitiek, complottheorieën, angst voor de ander. Dat lijkt me een forse stap achteruit.

Ik ben allang geen mensenrechtenactivist meer, maar cynisch ben ik niet geworden.

Op mijn reizen door Rusland heb ik me altijd laten leiden door de verhalen van gewone mensen. Die zijn hier wild, onvoorspelbaar, onopgesmukt, wreed, kolderiek, absurd, ontroerend en nooit saai. Het zijn juist mijn gesprekken met die Russen die me steeds weer laten zien hoe diep de machthebbers kunnen ingrijpen in het leven van elk individu en mijn verbazing vonden over hoe vindingrijk mensen daarmee omgaan.

Begrijpelijk is Rusland intussen ook voor mij allerminst. Dit mengsel tussen Europa en Azië zet je voortdurend op het verkeerde been. Het is het drama van de geschiedenis, de uitgestrektheid van de toendra en tajga, het contrast tussen de warmte in vriendschappen en het Siberische koudefront van de harde overheid, bandeloosheid naast slaafse onderworpenheid, de poëzie van de Russische taal tegenover het orwelliaanse jargon van de machthebbers en nog veel meer. Saai is het nooit.

Bijna een halve eeuw loop ik hier nu rond en ik raak er niet op uitgekeken. Dit boek is mijn persoonlijke verhaal over Rusland, geschreven voor een generatie die de Koude Oorlog niet heeft meegemaakt. Wat moet je weten om te snappen waarom Rusland in de wereld vaak de rol van spoiler speelt? Wat is er veranderd sinds de Unie van Socialistische Sovjet-republieken is verdwenen en welke oude gewoontes zijn gebleven of keren terug in de Russische Federatie, de opvolgerstaat?

Ik put in dit boek uit mijn herinneringen aan de nadagen van het communisme onder Brezjnef in Leningrad, uit mijn correspondentie tijdens het bewind van Gorbatsjov dat eindigde met de opheffing van de USSR en uit mijn reizen naar het post-

communistiche Rusland van Poetin.

Post uit Rusland gaat over de eeuwige spanning tussen de machtige overheid en de burger, die zich het liefst onzichtbaar maakt en zijn hoofd niet boven het maaiveld uit-

steekt. Als Nederlander met ontzag voor de rechtsstaat kijk ik natuurlijk met een gekleurde blik naar dit gevecht tussen staat en burger en mijn sympathie ligt uitsluitend bij de laatste.

II

Het maaiveld van Glazok

Moskou is geen Rusland en daarom begint dit verhaal in het dorp Glazok, vierhonderd kilometer ten zuiden van Moskou.

De brug over het riviertje Woud-Woronezj is stuk. De taxichauffeur uit Mitsjoerinsk, met wie ik de afgelopen twintig minuten nogal van mening verschilde over het neerschieten van een passagiersvliegtuig boven de Oekraïense Donbas, keert om en kiest de weg langs het kerkhof. Met een grote boog rijden we recht op het grote geel-witte schoolgebouw met zuilenfacade af, waar mijn gastvrouw Arina op me staat te wachten. Een slank meisje in een lichtgroene korte broek en T-shirt, een blauw zonnehoedje op het sluike voor de ogen vallende bruine korte kapsel. Ze loopt op Crocs.

Ik vond Glazok via de website van het dorp. Een ongelikte site met een paar foto's en een ontwapenend eerlijke tekst: dit is ons dorp, hier gebeurt geen bal, maar je bent hartelijk welkom. Er stond een e-mailadres bij.

Arina Satsjkova komt uit Moskou, is 26 jaar oud, heeft pedagogiek gestudeerd en werkt al twee jaar in het dorp, dat ruim duizend zielen telt, meest van het vrouwelijk geslacht. Ze geeft les op de lagere school die

dateert uit 1875. Glazok zelf is nog veel ouder: volgens de kronieken ontstond het in de zestiende eeuw. Arina is hier neergestreken dankzij de organisatie Leraren naar Rusland, die zich inspant om stedelingen te stimuleren op zieltogende dorpsscholen les te gaan geven. Ze wilde weg uit Moskou, naar de stilte van een dorp. Hier denkt ze nog verschil te kunnen maken, ze heeft net voor nog een jaar bijgetekend.

Toen ik Arina vanuit Amsterdam vroeg waarom Glazok een bezoek waard was schreef ze me een vrolijke lange brief met een uitgebreide beschrijving van haar nieuwe domicilie.

‘Het centrum van het dorp beslaat een vierkante kilometer. Daar staan het grote Cultuurhuis van het dorp en een kerk in aanbouw, daarnaast de obelisk. Daar staat ook het piepkleine huisje van de dorpsraad met zijn straattoilet. Vier winkels. Een klein gebouwtje van de Spaarbank, die drie dagen in de week vijf uur open is. Dat allemaal samen is schilderachtig omdat het totaal niet bij elkaar past.

Verder is er niets schilderachtigs aan. Oké, er is een mooie rivieroever, van waaruit je over de velden kunt kijken. Er is struweel en er zijn mooie huisjes. Gewoon zoals dorpen nu eenmaal zijn. Met hooimijten, moestuinen, geiten, kettinghonden, wegen met ga-

ten en drie lantaarns.

Wel is er de stilte. Dat voel je vooral in de winter, wanneer het al om vier uur aarde-donker is. Stap je deur uit, je veranda op, en je hoort niets. De honden slapen. Er rijden geen auto's. Totale stilte. In Moskou vind je dat nergens.

En dan zijn er de sterren. 's Zomers, 's winters, in lente en herfst – in elk jaargetijde opent zich op heldere nachten boven jou de onmetelijke sterrenhemel. Ik heb wel twintig sterrenbeelden leren herkennen, maar hoeveel meer zijn er nog boven ons?

Een dorpsraad met een buitenplee, kettinghonden, wegen vol gaten, sterrenhemels, stilte en drie straatlantaarns. Ik zag het voor me en ik was om.

Sporen naar het zuiden

Net als Arina wilde ik aan Moskou ontsnappen en dus pakte ik op het Kazanstation op het drukke Moskouse Plein van de Drie Stations de trein naar Mitsjoerinsk, vierenhalf uur rijden naar het zuiden. Het Plein van de Drie Stations is voor reislustigen een van de meer schilderachtige hangplekken van de hoofdstad. Hier vertrekken treinen in alle windrichtingen. Van het Leningradstation gaan ze naar het noorden, van het Jaroslavstation sporen ze naar de opgaande zon en op het Kazanstation stapt iedereen in die wil kuren in het zonnige zuiden.

Moskouse stations oefenen op mij een onweerstaanbare aantrekkingskracht uit met hun belofte de overdonderende metropool te verruilen voor de leegte van het grote achterland. Op het Plein van de Drie Stations zijn het drie totaal verschillende Walt Dis-

ney-achtige bouwsels met torentjes en wulpse dakkapellen. In de hal van het Kazanstation hangen grote jugendstilkroonluchters boven bepakte en bezakte reizigers die snackend en koffiedrinkend de tijd verdrijven op plastic banken. Door de luidspreekers klinken verleidelijke klanken als Anapa, Mineralnye Vody, Novorossisk, Jessentoeki, Krasnodar. Er gaat zelfs een directe trein naar Grozny, de hoofdstad van de minidictatuur Tsjetsjenië in de Kaukasus.

In de stationshal vind je goedkope koffiebarretjes, snackbars, souvenirwinkeltjes, krantenkiosken en de onvermijdelijke apotheek, die in Rusland nooit ver weg is. Het is een wereld van verschil met de sombere donkere neon-verduisterde stationsholen die ik me herinner uit de sovjettijd, toen passagiers eruitzagen als versufte pakezels met bultige bundels en immense kartonnen koffers die met touwen en riemen aan elkaar waren gebonden. Allesoverheersend was toen de stank van de goedkope *papirosy*-tabak en verschaald bier en het aantal dronkenlappen was niet op een hand te tellen. Nu zit iedereen beschaafd gekleed, net als ik op zijn smartphone te kijken.

In de trein doodde ik de tijd door te praten met mijn coupégenoten Andrej en zijn zoontje Taras. Mijn reisgenoten zijn op weg naar hun vakantieoord Anapa aan de Zwarte Zee bij Sotsji. Alles inbegrepen, zegt de zestiger Andrej: hotel, strand en onbeperkt eten en drinken in één pakket. Het is eigenlijk net zoals de vakbond vroeger in de Sovjet-Unie all-in tripjes naar een kuuroord organiseerde, met dit verschil: nu moet je zelf betalen. Als alle Russen in de trein heeft Andrej zich snel omgekleed in gemakkelijk trainingspak met pantoffels.

Andrej was brigadehoofd op een baksteenfabriek in Oechta in de Komi-republiek in het hoge noorden. Een onguur strafkampengebied. Hij heeft die typische Russische mix van onvoorwaardelijke steun voor Poetins buitenlandse beleid maar onverbloemde kritiek op de binnenlandse situatie in het land. Ongevraagd vertelt Andrej dat zijn moeder in de Tweede Wereldoorlog uit West-Oekraïne naar Oechta is geëvacueerd, terwijl zijn vader, twintig jaar oud, wegens een onschuldig politiek grapje tot vijf jaar strafkamp werd veroordeeld. In gevangenschap klom hij op tot ingenieur.

De nieuwe stad Oechta leefde van hout, olie en gas dat werd gewonnen door dwangarbeiders. ‘Oechta was een en al strafkamp,’ zegt Andrej. ‘De bloem van de natie was daar te vinden. Er was een uitstekend muzikaal ensemble en een beroemde ballerina van het Bolsjoj-theater, over wie gefluisterd werd dat ze een minnares van maarschalk Zjoeikov was geweest die moest worden weggewerkt.’ Georgi Zjoeikov leidde het Rode Leger bij de verovering van Berlijn en de definitieve nederlaag van de Duitsers. Hij nam in mei 1945 de eerste Overwinningssparade af op het Rode Plein in Moskou.

Andrejs blik op de wereld wordt bepaald door een afkeer van Amerika. Hij foertert op de Amerikanen en op Trump die Amerika beschouwt als een ‘private company’. Zijn tegenkandidaat Hillary Clinton was in Rusland wegens haar anti-Russische beleid ook extreem impopulair, maar zij was tenminste een staatsvrouw. Eén ding staat vast voor Andrej: ‘De Amerikanen willen oorlog. Ze kunnen niet velen dat Rusland weer een groot en machtig land is. Ze willen ons op onze knieën dwingen.’

Maar verschuift het gesprek naar Rusland dan volgt ook op eigen land ongezoeten kritiek: de corruptie is onuitroeibaar, privé-initiatief wordt door de bureaucratie de nek omgedraaid, staatsbedrijven romen alle winsten af en verdelen de buit onderling. En de zojuist afgekondigde verhoging van de pensioenleeftijd is een totale shock voor de bevolking. ‘Poetin houdt zich zorgvuldig op de vlakke en gebruikt premier Medvedev als mijnenhond,’ zegt Andrej en snuift verachtelijk. Poetins aureool is door deze rotstreek in rap tempo aan het verbleken.

In de provinciestad Mitsjoerinsk neem ik een taxi naar Glazok. Als de taxichauffeur hoort dat ik uit Nederland kom begint hij direct over de MH17. Er is geen flinter van bewijs dat het een Russische Boek-raket was die het vliegtuig heeft neergehaald. Dat is allemaal propaganda van internet en al die zogenaamde filmpjes zijn van a tot z gemanipuleerd en gefotoshopt. Waarom zou Rusland in hemelsnaam zoiets doen? Na enig vruchteloos tegengas geef ik het op en kijk uit het raampje over eindeloze braakliggende velden. Rusland is leeg en ik voel me prettig nietig. Je kunt hier gewoon oplossen in het landschap en verdwijnen als stip aan de horizon. Soms is dat een fijn gevoel.

Straat van de Rode Ster

Deze week zal ik wonen in een laag turkoois kleurig rijtjeshuisje aan de straat van de Rode Ster. De kleine woninkjes zijn ooit gebouwd voor landarbeiders van de sovchoz (*sovjetskoje chozjajstvo*) of staatsboerderij, die in de vorige eeuw met zeshonderd banen de grootste werkgever van het dorp was. De

straten in Glazok, dat Oogje betekent, hebben hun namen uit de communistentijd behouden.

Na het verdwijnen van de USSR woei een wervelstorm over het land die oude namen en standbeelden van de leiders wegvaagde, maar in Glazok, oog in de orkaan, bleef alles bij het oude. De Leninstraat, de Kalininstraat, de Oktoberstraat, de Dzierzjinskistraat, de Sovjet-straat, de Internationale straat, de Hamer-en-Sikkelstraat, de Gagarinstraat: niemand dacht eraan ze om te dopen. Ook de sovchoz draaide nog jaren gewoon door. Ik denk aan het populaire lied ‘Mijn adres is geen huis en geen straat. Mijn adres is de Sovjet-Unie’, dat ik in mijn studententijd in Leningrad ontelbare malen heb gezongen. Een diep-filosofische zin over de Russische volksaard: niet eigen huis en haard maar de staat gaat boven alles.

Bij de oprit hangt een heesblaffende valse waakhond die Tsjip heet woedend aan een ketting. Hij zal deze week niet aan me wenen. Achterlangs kom je op een erfje met een verzameling houten optrekjes en schuurtjes. In de hoek staat een oude rode Russische motor met zijspan, al meer dan een eeuwlang het meest betrouwbare vervoersmiddel op het Russische platteland met zijn beroerde wegen. De jeugd van Glazok blijkt er nog steeds op te cruisen, de lichtbundels van de grote koplampen doorboren tot diep in de avond de dorpse duisternis. Het heeft iets bronstigs.

Kraskras over het gras hangen waslijnen. Een verandaatje geeft toegang tot een halletje waar een racefiets staat. De bruin gecapitonneerde deur verschaft toegang tot de keuken, die gedomineerd wordt door een badkuip. Meestal doet het warme water het.

De houten plonsplee is buiten in de moestuin. In de kleine woonkamer ligt een Turks tapijt op de grond, het ameublement bestaat uit een wandmeubel met boeken en glaswerk, een bureau met een schemerlamp, een hangbank met een kleed erover en twee oude fauteuils.

Er zijn twee slaapkamertjes, die met het eenpersoonsbed met bloemetjesovertrek wordt de mijne. Bewoonster Nadja, net als Arina hier op school gedetacheerd, is terug naar Moskou en ik mag haar kamer gebruiken. Aan de muur hangen teksten als ‘Leer anderen slechts wat je zelf weet’ en ‘Wacht niet op toestemming om iets te scheppen... Wees zelf creatief!’ Ze stralen jeugdige optimisme uit. De jongedames uit de grote stad gaan ervoor in Glazok.

Boven de bank in de kamer hangt een riviervierlandchapje in een goedkope gouden lijst. In de boekenkast tref ik alle klassieken aan: Tolstoj, Toergenjev, Solzjenitsyn, Gontsjarov, Koeprin, Boelgakov, Tsjechov en de in geen huisbibliotheek ontbrekende vertalingen van Alexandre Dumas en Mark Twain.

Als leesvoer voor de week trek ik *Dode zielen* uit de kast, de onvoltooide roman van Nikolaj Gogol uit 1842 over de sluwe landheer Pavel Tsjitsjikov die grootgrondbezitters overreedt hun ‘dode zielen’ voor een paar kopeken aan hem te verkopen om de fiscus op te lichten. De sterfte onder de lijfeigenen op het platteland is groot maar de landheren moeten voor die dode zielen nog belasting betalen totdat de revisor komt om de jaarlijkse lijfeigenenlijsten op te schonen.

De niet bijster intelligente landeigenaren zijn maar wat blij dat ze hun dode ballast aan Tsjitsjikov kunnen slijten. De oplichter wil op basis van zijn fictieve horigen vervolgens

een lening bij de bank afsluiten en zo een fortuin bemachtigen. Gogols magnum opus werd een van de beroemdste parodieën op het verstofte, zelfingenomen en achterlijke landleven in Rusland en iedere Rus heeft het gelezen. ‘Dode zielen’ zijn daarmee een begrip geworden in de Russische taal.

Nu ben ik zelf in zo’n dorp vol dode zielen: het Russische platteland loopt leeg of sterft. Er is geen werk en scholen en ziekenhuizen verdwijnen. Er zijn schrijvende reportages over overgeschoten baboesjka’s in scheefgezakte hutten zonder gas en soms zelfs water, die gekromd boven hun moestuintjes hun eigen voedsel uit de grond moeten trekken omdat de winkel al tien jaar dicht is. Maar Glazok ziet er op het eerste oog behoorlijk goed uit.

Ooit was Glazok een voornaam dorp, het hart van de regio, met zesduizend inwoners en grote sovchozen en kolchozen. In de jaren dertig dwong Stalin de boeren toe te treden tot staatsboerderijen. Wie niet wilde werd tot *koelak* uitgeroepen en opgepakt. Gedwongen requisitie van graan en vee bij keuterboeren leidde tot een enorme hongersnood die miljoenen doden kostte, vooral in Oekraïne.

De zomerrust daalt neer

Dit is de week voor de zomerrust neerdaalt op het dorp, wanneer je in het riviertje kunt zwemmen tussen witte waterlelies en gele lisdodden. Je kunt barbecuen en je hengel uitwerpen in een van de vijvers rond het dorp. Kinderen komen de lange schoolvakantie doorbrengen bij opa en oma. Datsjni-

ki uit de grote stad keren terug naar hun geboortedorp of trekken voor de zomer in hun buitenhuizen. In het hele dorp kraaien tientallen hanen. ’s Nachts hoor je een enkele hond blaffen naar de maan, die deze week als een ronde roebel vol aan de donkere hemel staat. Verder suist de stilte in je oren.

Grond heeft Rusland in overvloed. De provincie Tambov bestaat uit vruchtbare *tjerno-zjom* (zwarte aarde), waar honderden hectaren graan, bieten, zonnebloemen, aardappels en mais groeiden, totdat de staatslandbouw ter ziele ging. Alle dorpingen hebben grote moestuinen om in hun onderhoud te kunnen voorzien, maar deze zomer is het land dor en de aardappelen staan er verpieterd bij. Dit jaar heerst de *zasoecha*, de droogte. Ik voel de hele week geen spat regen en het is boven de dertig graden. Als ik een voorbijganger goedenavonds wens, moppert hij: ‘Goed voor jou misschien, maar voor mij niet. Weer geen regen!’

Overdag zijn de straten uitgestorven. Een enkele fietser of auto rijdt voorbij. Twee keer per dag komt de bus langs. ’s Avonds komen mensen hun huizen uit om te schoffelen en te wieden. Als de avond valt wandel ik in een half uur naar een afgelegen zwemplek in het idyllische riviertje. Meestal is het er doodstil.

Op een avond tref ik er Edoeard, een dikke Rus in zwembroek die aan de oever een hutje heeft gebouwd. Uit zijn woorden maak ik op dat de dorpingen niet blij zijn met zijn eigenmachtige annexatie van de oever. Edoeard stamt uit het dorp maar woont en werkt in Moskou. Het is moeilijk af te lezen aan zijn Tarzankostuum, maar hij lijkt me

een welgedane ambtenaar van middelbare leeftijd. Hij heeft een groot huis gebouwd in het dorp en rijdt hier in de zomer vanuit Moskou elk weekeinde in een paar uur naartoe. Terwijl ik zwem maait hij met groot kabaal de wallenkant en daarna nodigt hij me uit om samen wijn te gaan drinken in de 'sauna met twee verdiepingen' in zijn huis. Zijn vrouw zal het enig vinden, dringt hij aan, maar ik sla zijn aanbod af.

Maar gelukkig is het meestal stil aan de oever. Aan de overkant riet en velden zover je kijken kunt, waterlelies, libellen en laagvliegende zwaluwen onder een eindeloos blauw zwerk met hier en daar een langszeilende witte wolk. Ik zwem in mijn eentje door Rusland en het voelt enorm.

Dit boek verschijnt in januari 2020

COLSON WHITEHEAD

Foto: © Michael Lionstar

Colson Whitehead schreef de internationale bestseller *De ondergrondse spoorweg*. Het boek werd door Oprah Winfrey geselecteerd voor haar Book Club 2.0, en werd bekroond met de National Book Award, de Pulitzerprijs, de Arthur C. Clarke Award en een Carnegie Medal. Colson Whitehead woont en werkt in New York.

DE JONGENS VAN NICKEL

‘EEN SCHRIJNEND,
AL TE MENSELIJK
VERHAAL OVER DE
DRIFT TOT OVERLEVEN.’
– VN

De jongens van Nickel van Colson Whitehead is de hartverscheurende opvolger van de bekroonde internationale bestseller *De ondergrondse spoorweg*. In deze nieuwe roman ontleedt hij een nog recent duister hoofdstuk uit de Amerikaanse geschiedenis – het tijdperk van de Jim Crow rassenwetten in het Zuiden van Amerika – aan de hand van het verhaal van twee tieners op een helse tuchtschool in Florida. Het zijn de beginjaren van de burgerrechtenbeweging, en de zestienjarige Elwood Curtis gaat zijn toekomst vol vertrouwen tegemoet. Totdat hij vanwege een vergissing op de Nickel Academy belandt. Met name de zwarte jongens worden aan het sadisme van hun witte bewakers uitgeleverd. Misbruik, marteling en corruptie zijn aan de orde van de dag; voor het minste vergrijp worden de jongens ‘naar achter’ gebracht – vanwaar ze nooit meer terugkomen. In deze gruwelkamer is er voor Elwood één houvast: zijn vriend Turner, die geen enkele ambitie koestert, behalve ontsnappen uit Nickel.

De pers over *De jongens van Nickel*:

‘Met grote verbeeldingskracht en een scherp observatievermogen vertelt Colson Whitehead het gruwelijke verhaal van een tuchtschool. [...] Literair, ethisch, historisch: Whiteheads boek is een victorie op alle niveaus.’ ★★★★★ – *de Volkskrant*

INTERVIEW MET COLSON WHITEHEAD

DOOR: TAÏS VEZO

Na het succes van De ondergrondse spoorweg wilde Colson Whitehead een misdaadroman schrijven. Halverwege het schrijven is hij gestopt toen hij hoorde over een beruchte tuchtschool in Amerika. 'Intimidatie, mishandeling en moord was er volkomen normaal.'

De Dozier School For Boys was een tuchtschool waar jongens naartoe werden gestuurd om vervolgens weer in de maatschappij te kunnen integreren. Van 1900 tot 2011 was het voor duizenden kinderen hun thuis. Achter de gesloten deuren vonden de gruwelijkste misdaden plaats. In de jaren negentig klaagden een aantal oud-leerlingen de staat Florida aan wegens de foltering en het misbruik die plaatsvonden op de school. De zaak werd echter afgewezen. In 2014 wilde een energiebedrijf op een stuk van het terrein van Dozier een vestiging openen. De graafwerkzaamheden moesten al snel worden gestopt toen er lijken werden opgegraven. Colson Whitehead las er krantenartikelen over, onderzocht getuigenverklaringen en dook in de duistere wereld van Dozier.

'In de zomer van 2014 hoorde ik voor het

eerst over de Dozier School for Boys. Tijdens opgravingen vonden ze 55 anonieme graven van leerlingen. Sommigen waren gestorven door natuurlijke omstandigheden, maar er waren ook kinderen bij met kogelgaten in hun lichamen. Dat was het moment dat er steeds meer schokkende verhalen naar boven kwamen over de school. Het liet me niet los. Ik wilde een verhaal schrijven over de zwarte kinderen van de school.'

De jongens van Nickel is de hartverscheurende opvolger van de bekroonde bestseller *De ondergrondse spoorweg*. In deze nieuwe roman ontleedt Colson Whitehead een duister hoofdstuk uit de Amerikaanse geschiedenis aan de hand van het verhaal van twee zwarte tieners die een straf moeten uitzitten op een helse tuchtschool.

Schrijven is altijd moeilijk. Anders zou ik het ook niet leuk of interessant vinden

De jongens van Nickel is wereldwijd goed ontvangen. Ervaarde je druk na het schrijven van *De ondergrondse spoorweg*?

‘Schrijven is altijd moeilijk. Anders zou ik het ook niet leuk of interessant vinden.

Mijn schrijfproces laat ik niet beïnvloeden door het succes van mijn vorige boeken. Lezers hebben misschien verwachtingen van mijn boeken, maar dat zijn hun verwachtingen, niet die van mij. *De jongens van Nickel*

is geïnspireerd op de geschiedenis van Dozier, maar het is geen non-fictie. Het is en blijft een roman.’

In het boek omschrijf je de hechte vriendschap van Turner en Elwood. Hoe heb je deze personages ontwikkeld?

‘Het verhaal speelt zich af in de jaren zestig. Als je in die tijd zwart was dan kende je dr. Martin Luther King en de civil rights movement. Daarom wilde ik dat de hoofdpersoon Elwood zichzelf zou zien als onderdeel van die generatie waar verandering mogelijk was. Een personage dat idealistisch en hoopvol is vraagt om een tegenpool en dat is Turner. Hij gelooft niet dat mensen veranderen of dat systemen veranderen. En denkt dat het beste wat je kunt doen is je gedeisd houden. Ze vullen elkaar aan.’

En met wie heb jij meer affiniteit?

‘Zoals iedereen heb ik mijn Elwood-dagen en Turner-dagen.’

Zoals iedereen heb ik mijn Elwood-dagen en Turner-dagen

Colson Whitehead zegt het lachend terwijl hij ontspannen zit in een kantoor omringd door boeken, bij zijn uitgever Atlas Contact. Hij is voor de derde keer in Nederland sinds het wereldwijde succes van *De ondergrondse spoorweg*. Een roman over Cora, slavin

op een katoenplantage in Georgia. Ze vlucht en met behulp van de Ondergrondse Spoorweg begint ze een lange, huiveringwekkende reis naar het vrije Noorden. Met *De ondergrondse spoorweg* won Colson Whitehead de

National Book Award én de Pulitzer Prize. Hij wordt geprezen door oud-president Barack Obama, Oprah Winfrey en miljoenen lezers over de hele wereld. Ook in Nederland is Colson Whitehead een veelgevraagde schrijver. Dat bewijst zijn tour in Nederland. Hij geeft interviews aan diverse kranten, is te gast in het programma *Buitenhof*, maar hij treedt ook op in uitverkochte zalen bij *Crossing Border* en in het Tropenmuseum. Een schema waar menig schrijver spontaan stress van zou krijgen, maar Colson is het inmiddels wel gewend. Hij is een van de bekendste, levende schrijvers van dit moment.

‘Door *De ondergrondse spoorweg* heb ik op eens een breder lezerspubliek gekregen. De afgelopen jaren ben ik in China, Thailand, Macedonië en diverse landen in Europa geweest. Nu ga ik naar landen waar ik echt heen wil. Waar ze mijn werk begrijpen. Zoals de mensen van Atlas Contact met wie ik al jaren werk. Dan is het gewoon fijn om ze weer te zien en met ze af te spreken.’

Kom je nog wel toe aan schrijven?

‘Ik ben er inmiddels aan gewend om te schrijven als ik op tour ben. Als ik alleen thuis zou schrijven dan zou ik *De jongens van Nickel* niet geschreven kunnen hebben. Ik wil vijf uur per dag schrijven. Dat zijn acht pagina’s per dag. Na circa negen maanden heb ik dan een boek geschreven. Ik probeer me strikt te houden aan dat schema. Voordat ik begin met schrijven bedenk ik altijd een soort raamwerk met daarin het begin en eind van een verhaal.

‘De belangrijkste elementen weet ik dan wel.’

Ben je nu ook bezig met een nieuwe roman?

‘Nu werk ik aan een misdaadroman die zich afspeelt in Harlem in de jaren zestig. Ik hoop aan het eind van de zomer van 2020 klaar te zijn. Het is anders dan *De ondergrondse spoorweg* en *De jongens van Nickel*. Het is minder heftig als het gaat om menselijk gedrag. Tot nu toe, althans.’

Via de nieuwsbrief van De Club van Echte Lezers kon jij je opgeven voor De jongens van Nickel. In mei selecteerden wij namelijk twintig Echte Lezers die gratis het boek mochten recenseren.

‘Het verhaal heeft me geraakt en is net als zijn vorige boek onder mijn huid gekropen. Als je het gelezen hebt, begrijp je wel waarom.’ ***** – Enita

‘Een indrukwekkend, aangrijpend verhaal, maar ondanks de heftigheid, heeft Colson er wel een mooi verhaal van gemaakt. [...] waar je hopelijk van leert, wat je stil laat staan.’ ***** – Renate

Je volgende
favoriete boek
ontdek je
op Hebban.nl

Inspiratie

Boekentipper

Leesclubs

Reading Challenge

Boeken App

 hebban

SAVE THE DATE

De Hebban
Adventskalender
komt er weer aan.

Met vanaf 1 december
elke dag een gratis boek
op Hebban.nl

Met ruim **een half miljoen bezoekers per maand** en meer dan 175.000 geregistreerde lezers is Hebban.nl de grootste en actiefste **lezerscommunity** van Nederland en Vlaanderen. Elke dag worden er meer dan duizend nieuwe lezersbeoordelingen en recensies toegevoegd. Hebban organiseert jaarlijks circa 150 **online leesclubs** en de populairste **reading challenge** voor Nederlandstalige lezers.

Schrijf je vanaf 1 december a.s. gratis in voor de **Hebban Reading Challenge 2020** en maak kans op een gevulde Hebban Goodiebag.

www.hebban.nl/challenge

JEN BEAGIN

foto: © Beowulf Sheehan

De onvergetelijke Mona verscheen voor het eerst op het wereldtoneel in Jen Beagins debuut *Pretend I'm Dead* (2015), dat op de 'beste boeken'-lijsten prijkte van *O Magazine*, *Kirkus* en *The Irish Times*. Beagins tweede Mona-roman *Vacuum in the Dark* verscheen vervolgens in 2018. De Nederlandse uitgave *Stofzuigen in het donker* bevat beide Mona-romans en zal verschijnen in januari 2020. Het gerucht gaat dat een derde in de maak is. Beagin, zelf een vormalig werkster, ontving een *Whiting Award* in 2017.

STOFZUIGEN IN HET DONKER

‘DROOGKOMISCH, VENIJNIG, EN DOOR EN DOOR GRAPPIG.’
– ENTERTAINMENT WEEKLY

Stofzuigen in het donker in het kort:

De zesentwintigjarige Mona is schoonmaker van beroep. Ze is onlangs verhuisd van de Oostkust van Amerika naar New Mexico voor een frisse start (na een ongezonde liefdesaffaire – een junk met de naam meneer Getver, lang verhaal), maar haar pogingen om haar leven op de rails te krijgen, zijn vooralsnog mislukt. Om te beginnen is er een nieuwe ongezonde liefdesaffaire, ditmaal met de ietwat labiele Duister – toevallig getrouwd met een van Mona’s schoonmaakcliënten. Dan is er het Hongaarse kunstenaarstechtbaar, ook cliënten, dat kennelijk meer wil van Mona dan alleen een fonkelend aanrecht. Die getroebleerde verhouding doet Mona weer denken aan de minder plezierige kanten van haar eigen jeugd (gescheiden ouders, pleeggezin, lang verhaal). Heel even dreigt het cirkeltje helemaal rond te komen dankzij Duister – ware het niet voor de onverwachte veerkracht van Mona, een van de meest onaangepaste, hilarische hoofdpersonages in hedendaagse fictie.

De pers over *Stofzuigen in het donker*:

‘Om in een deuk van te liggen, en aangrijpend. [...] Veegt de vloer aan met de andere debuutromans die dit jaar zijn verschenen.’ – *The Irish Times*

STOFZUIGEN IN HET DONKER

BETTY

Van een afstandje kon ze nog wel doorgaan voor een Spaanse maar van dichtbij was ze gewoon belachelijk bruin met zwartgeverfd haar. Dit zou kunnen verklaren waarom de vrouw die haar over de parkeerplaats van de supermarkt achternaliep *hola* bleef roepen. Ze deed alsof ze het niet hoorde en duwde haar winkelwagentje verder in de richting van haar pick-up.

‘*Por favor, alsjeblijft,*’ riep de vrouw met een vermoeide stem.

Por favor, alsjeblijft, herhaalde Mona in gedachten, en ze glimlachte. Ze bleef staan en draaide zich om. Het was de tengere roodharige vrouw van daarstraks, die op de versafdeling in perziken had staan knijpen. De uitdrukking op het gezicht van de vrouw had haar aangesproken omdat die tegelijkertijd ‘Wow, deze perziken zijn superrijp’ en ‘Helaas ben ik niet zo dol op perziken’ leek te zeggen.

Op de een of andere manier was haar ontgaan wat de vrouw aanhad: een laag uitgesneden groene angora trui, een fluwelen legging met luipaardprint, hoge gympen van wit leer. Haar decolleté was vuurrood en de huid was aangetast door de zon. Haar haar was net zo rood, alleen wat lichter, duidelijk bijgekleurd met een spoeling. Net als de meeste roodharigen dacht ze waarschijnlijk dat groene kleding haar het best stond.

‘*Gracias,*’ zei de vrouw toen ze haar had ingehaald. Ze was ouder dan Mona in eerste instantie had gedacht: eind veertig, begin vijftig.

‘Ik spreek Engels, hoor.’ Eerste woorden van de dag.

De vrouw zette haar enorme zonnebril af en keek Mona in de ogen. ‘Ah, oké,’ zei ze.

De ogen van de vrouw hadden iets onnatuurlijks al kon Mona niet precies zeggen wat.

‘Klopt het dat je schoonmaakster bent?’ vroeg de vrouw. ‘Ik zag je, eh, schort.’

Ze knikte en stak haar hand uit. ‘Mona,’ zei ze.

‘Betty McKenzie,’ zei de vrouw, en ze pakte Mona’s vingers in plaats van haar hele hand. Ze vermoedde dat Betty een van die mensen was die zich altijd met hun volledige naam voorstelden, zelfs als ze een kind van drie voor zich hadden.

Ze wist nu wat er vreemd was aan de ogen van de vrouw: ze droeg blauwe lenzen op ogen die al behoorlijk blauw waren, wat ze onontkoombaar en onverzettelijk blauw maakte, een kleur die Mona deed denken aan het lot of goddelijke interventie.

‘Wacht eens even, ik heb over je gehoord,’ zei Betty. ‘Ik bedoel, iemand heeft me jou ooit aangeraden.’

‘Wie dan?’ vroeg Mona. ‘Als ik zo vrij mag zijn.’

‘Adrienne Payne,’ zei Betty.

Ah, Adrienne, de mekkerende veganist die Henry naar haar had doorverwezen. Ze had een ongebruikelijk verzoek gehad: ze had Mona gevraagd om geen dierlijke producten mee te brengen, want die ‘verstoorden de energie’ in haar huis. Daarmee bedoelde ze vanzelfsprekend vlees en zuivel, maar ook de leren schoenen waar Mona het liefst

in werkte, plus haar leren riem. Omdat Adrienne verder geen hoge eisen stelde, vond ze het niet zo'n probleem. Mona bedacht dat ze wel wat wortels zou eten als ze honger kreeg. Maar er was iets met Adriennes huis – misschien wel de 'energie' – waardoor Mona razende honger kreeg, en ze werd regelmatig overvallen door een enorme trek in gefrituurde kip, *frito pie*, hamburgers en milkshakes. Toch slaagde ze erin om aan Adriennes wensen tegemoet te komen en in huis geen vlees of zuivel te eten, zelfs niet in de tuin.

Desondanks was het niet goed afgelopen. Ze hadden afgesproken dat Mona zou schoonmaken terwijl Adrienne de stad uit was, op paddenstoelenjacht in een bos in de Pacific Northwest, Adriennes idee van de bloemetjes buitenzetten. Het was lunchtijd en Mona had bij een tacokraampje in de buurt een burrito gehaald en hem meegenomen naar het huis. Bekijk het maar, dacht ze. Het was bloedheet buiten en de airco van haar pick-up was kapot.

Adrienne was uiteraard eerder thuisgekomen en had zichzelf onaangekondigd binnengelaten. Ze betrapte Mona die aan de keukentafel bedachtzaam op een stuk gebraden varkensvlees zat te kauwen dat ze uit haar grotendeels verslonden burrito had geplukt, wat haar allemaal misschien nog wel vergeven had kunnen worden, bedacht Mona achteraf, als ze niet ook kleine stukjes had zitten voeren aan Poekiepoek, Adriennes ellendige kat en mede-veganist, al was hij dat natuurlijk niet uit vrije wil. Poekiepoek was duidelijk erg blij, waarschijnlijk voor het eerst in zijn leven, want hij schonk totaal geen aandacht aan Adrienne toen ze binnenkwam, ook al was ze meer dan een week weggeweest. Mona kon zich de ver-

ontwaardigde uitdrukking op Adriennes gezicht nog steeds voor de geest halen – alsof ze Mona had betrappt terwijl ze op de keukenvloer luidruchtige seks bedreef met een heus varken, of alsof Mona iets weezinwekkends met Poekiepoek had gedaan, alsof ze hem tegen de grond had gedrukt en een potlood in zijn reet had gestoken. Het was veruit de vuilste blik die Mona ooit had gekregen en ze had het volkomen terecht gevonden om haar spullen te pakken, zonder iets te zeggen de deur uit te lopen en nooit meer terug te keren. Adrienne had tig berichten achtergelaten, maar Mona had nooit teruggebeld – best een gedurfde zet, aangezien haar bedrijfje het voornamelijk moest hebben van mond-tot-mondreclame.

Blijkbaar had Adrienne Mona's diensten aanbevolen vóór het burritodebacle.

'Waar ken je Adrienne van?' vroeg Mona nonchalant.

'Ze was een cliënt van me,' zei Betty.

'Wat doe je voor werk?'

'O, van alles.' Een veelgehoord antwoord van de middenklasse in Taos, een met uitsterven bedreigde diersoort. 'Als je heel even wacht, geef ik je mijn kaartje.' Ze trippelde naar de enige klassieke Amerikaanse auto die Mona als zodanig herkende: een Cadillac cabriolet uit 1960. De auto stond tussen twee modderige pick-uptrucks in en was gespoten in de mooiste tint nachtblauw die Mona ooit had gezien.

Mona stelde zich voor dat Betty in een getuigenbeschermingsprogramma zat. Haar echte naam was Denise en ze was twintig jaar getrouwd geweest met een maffiabaas. Om zelf niet te hoeven brommen had ze een belastende verklaring tegen hem afgelegd en de FBI had haar van Queens of Jersey naar New Mexico overgebracht. Dit verklaarde

meteen haar accent en smaak op het gebied van auto's. En nu ze erover nadacht, ook op het gebied van kleding. Toen viel haar oog op de kentekenplaat:

PSYCHIC.

Betty gaf haar niet één maar een handjevol visitekaartjes. Mona bekeek er eentje uit beleefdheid. Bovenaan stond Betty's naam in een lettertype dat twee maten te groot was, met daaronder een opsomming van haar diensten: readings, channeling, horoscopen, energiewerk, aurazuivering – blabla. Ze glimlachte en stopte de kaartjes in haar kontzak.

'Mooie wagen trouwens,' zei Mona.

'O, dank je,' zei Betty. 'Dat heet scheiden.'

'Wow.' Er verstreken een paar seconden in stilte. 'Nou, ik moet ervandoor,' zei ze. 'M'n ijs is aan het smelten.'

'Heb je ook een kaartje voor mij?' vroeg Betty.

'Ja, hoor,' zei Mona. 'Natuurlijk.' Ze deed alsof ze er een zocht en rommelde in haar tas. Haar kaartjes waren al maanden op. 'Eh, die zijn op,' zei ze schaapachtig. 'Kan ik je anders gewoon mijn nummer geven?'

Betty belde twee uur later al en Mona draaide haar gebruikelijke riedeltje af: twintig dollar per uur, alleen contant, met op de eerste dag een minimum van vier uur, en daarna een minimum van twee uur.

'Zo weinig?' vroeg Betty. 'Je zou meer moeten rekenen. Daarmee hou je het hier nooit vol.'

'Ben je nou met me aan het flirten?' grapte Mona.

Betty lachte. 'Ik meen het serieus.'

'Nou, dat is ook voor het eerst,' zei Mona. 'Maak er dan maar vijfentwintig per uur van.'

'Deal,' zei Betty.

'Maar als je probeert om mijn tarief omhoog te krijgen, is je huis óf heel erg schoon óf heel erg eng. Je staat vast tot aan je enkels in het kattenhaar.'

'Nee, maar ik heb wel een paar katten,' zei Betty met een bezorgde klank in haar stem. Mona vroeg zich af of 'een paar katten' een andere manier was om te zeggen dat ze tientallen zwerfkatten had.

'Ik hou van katten,' loog Mona. Ze vond katten best leuk, maar van houden van was nooit sprake geweest. Al kon Betty wat Mona betrof net zo goed in een kattenbak wonen.

Ze vroeg Betty om haar adres, maar dat had Betty niet. 'Ik woon helemaal op de mesa. Er zijn daar geen straatnamen. Je neemt de 73 richting het zuiden over de Gorgebrug. Na 14 kilometer zie je aan je rechterhand een onverharde weg. Volg die weg precies 2,3 kilometer. Mijn huis is aan de linkerkant.'

Mona begreep niet goed waarom iemand uit vrije wil op de mesa ging wonen, maar ze was dan ook nooit fan van uitgestrekte vlaktes geweest. Betty's dubbele stacaravan zag eruit alsof hij van een vrachtwagen was gevallen en een ravijn in was gerold, maar hij was flamingoroze geschilderd en volgestouwd met te grote antieke meubels, alsof het een paleis was, en had aan één kant een geïmproviseerde carport, waar Betty's Caddy stond. Ze had geen directe burens, maar een eindje verderop stond een groepje tarwekleurige huizen, pas gebouwd en dicht op elkaar met hun achterkant naar haar toe, alsof ze tegen haar samenspanden.

Het interieur van de caravan deed Mona denken aan een vlooienmarkt na een stofstorm. Betty verzamelde walnoothouten

meubels, juwelenkistjes, antieke sleutels, vintage parfumflesjes, bedrukte luciferdoosjes, oude foto's van onbekenden en sneeuwballen, en alles was bedekt met een knisperend laagje rood stof. Mogelijk waaide het naar binnen via de horren en de kierren in de muren. Het was zelfs Betty's keukenkastjes binnengedrongen en liet op al haar serviesgoed een korrelig residu achter. Terwijl Mona de kastjes leeghaalde – ze wilde al het servies afwassen – vroeg ze zich af of Betty een gezonde verzameldrang had of dat ze leed aan een ernstige vorm van verzamelwoede. Ze concludeerde dat dat laatste het geval moest zijn, helemaal na haar ontdekking van een stapel verstopte dozen vol menukaarten, postzegels, kalenders, sleutelhangers, flessendoppen, dobbelstenen, speelkaarten, knikkers en ansichtkaarten. In de vriezer trof ze geen eten aan maar een voorraadje angora truien die netjes waren opgeborgen in afsluitbare zakken. Blijkbaar verzamelde Betty tevens dove Perzische katten. De katten blèrden om de dertig seconden alsof ze gemarteld werden.

Terwijl Mona schoonmaakte, bleef Betty in de woonkamer en gaf haar cliënten telefonische readings. Voor zover Mona kon opmaken had ze een voorbeeld van hun handschrift nodig, plus hun naam, geboortedatum en -tijd, en een paar vragen waar ze antwoord op wilden. Mona deed geen moeite om de gesprekken af te luisteren; Betty speelde duidelijk toneel – Mona hoorde het aan haar stem – en als Mona ergens een hekel aan had dan was het wel toneel. Zelf gaf ze de voorkeur aan een scherm tussen haar en de acteurs in.

Toen Mona klaar was volgde Betty haar naar buiten en bedankte haar voor haar harde werk. Tot Mona's verbazing vroeg ze of

Mona niet één, maar twee keer per week kon komen. Mona aarzelde, zei dat ze in haar agenda moest kijken. Aangezien Betty 'vanuit huis werkte', was ze geneigd om nee te zeggen. Ze moest er niet aan denken om in een stacaravan opgesloten te zitten, en al helemaal niet twee keer per week, elke week weer met een zogenaamde helderziende (die ze mogelijk zag vliegen). Maar toen maakte ze een rekensommetje: twee keer per week kwam neer op honderdvijftig dollar, wat neerkwam op zeshonderd dollar per maand, waarmee ze grotendeels de huur kon betalen. En als ze twee keer per week schoonmaakte, was de kans groot dat ze binnen no-time klaar zou zijn, misschien wel in minder dan een uur.

'Alhoewel, ik denk dat ik het toch wel red,' zei Mona. 'Ik bedoel, nu ik erover nadenk. Ik zou op maandag- en donderdagmiddag kunnen.'

'Zit je toevallig bij een sekte?' vroeg Betty ineens.

'Niet dat ik weet,' zei Mona. 'Hoezo?'

'Je straalt sekte-energie uit.'

'Echt waar? Wat raar,' zei Mona, en ze haalde haar schouders op.

'Je aura pulseert niet meer.'

'Tja, ik ben doodmoe,' zei Mona.

Betty schudde haar hoofd. 'Het zit dieper.' Ze boog zich naar Mona toe, snooftheatraal en trok haar neus op. 'Het ruikt naar leer en aangebrande koffie.'

'Hebben aura's een geur?'

Betty knikte. 'Soms wel, ja.'

'Tja, ik drink een halve liter koffie op een dag,' zei Mona. 'Het zal inmiddels wel uit mijn poriën komen.'

Er verscheen oprechte twijfel in Betty's ogen en Mona werd even overspoeld door genegenheid.

‘Wat me ook is opgevallen is dat je weinig praat,’ zei Betty. ‘Ik denk dat je keelchakra geblokkeerd is. Ben je passief van aard?’

‘Best mogelijk,’ zei ze.

‘Ik weet wel een paar oefeningen die je kan doen,’ zei Betty. ‘Bij sommige moet je schreeuwen. Heb je weleens je longen uit je lijf geschreeuwd?’

‘Nee,’ antwoordde Mona stellig.

‘Heb je moeite met nee zeggen?’

‘Nee,’ zei Mona. ‘Ik bedoel ja.’

‘Dan zijn deze oefeningen perfect voor je.’

‘Super,’ zei ze, in een poging energiek te klinken. ‘Nou, fijn je even gesproken te hebben, Betty. Tot volgende week.’

Zeven weken later moest ze een frons onderdrukken toen ze Betty’s haar uit het afvoerputje van het bad verwijderde – ze werd onpasselijk van rood schaamhaar. Betty stond in de deuropening en keek afwezig toe. Die eerste dag had ze mazzel gehad; Betty bleek een van die zeldzame klanten die haar van kamer naar kamer volgden, zogenaamd ‘om haar gezelschap te houden’.

Ze was klaar met de badkuip en ging vervolgens de kalkaanslag in de toiletpot te lijf. Het merendeel van haar klanten zou het gênant vinden om toe te kijken hoe ze hun toilet met een puimsteen schoonmaakte, maar Betty niet hoor.

‘Wat ben jij heerlijk aan het schrobben!’ zei Betty met het stemmetje dat ze tegen haar katten gebruikte.

Ik ben geen dier hoor, wilde ze zeggen. Ze borg de puimsteen op en maakte de toilettrand schoon met de belachelijke naar potpourri geurende Windex die ze per se van Betty moest gebruiken en die felroze was in plaats van blauw.

‘Ik kreeg net een flits van je door uit een vo-

rig leven.’ Na een dramatische stilte zei Betty: ‘Je was een Afrikaanse vrouw en je woonde in een hutje midden in de wildernis.’

Ze keek over haar schouder. Betty trok het plechtige gezicht dat ze reserveerde voor het channelen van Mona’s vorige levens, die blijkbaar in de honderden liepen. In elk van die vorige levens was Mona berooid en te zwaar, veroordeeld tot een leven van huishoudelijke dienstbaarheid. Ze had ook de gewoonte om een geslachtsziekte op te lopen en jong te sterven. Betty leek naar Mona’s bilspleet te staren, haar blik onscherp. Vandaag had ze haar griezelige contactlenzen niet in. Haar ogen waren in het echt lichter blauw – minder hardvochtig, vergevingsgezinder.

‘Je liep over een lange, stoffige weg met een enorme kruik op je hoofd,’ ging Betty verder. ‘Een prachtige kruik. En je had een zwierige plooirok aan... en je heupen wiegden bij elke stap.’ Ze zette haar handen op haar heupen en maakte een bedenkelijke wiegende beweging. Mona was nog altijd gefascineerd door Betty’s vermogen om met een uitgestreken gezicht de grootste onzin te verkopen.

‘Dus ik was arm en dik,’ zei Mona. ‘Alweer.’

‘Jemig, Maura,’ zei Betty. ‘Ik heb helemaal niet gezegd dat je dik was. Voor de honderdste keer: ik heb geen controle over de dingen die ik zie.’

Mona trok de wc door.

‘Ik heb niet gevraagd om deze gave, Maura,’ zei ze, en ze snuifte.

Betty had de gewoonte om haar zinnen te doorspekken met iemands naam. Jammer dat ze de verkeerde gebruikte – al vanaf dag één sprak ze Mona aan met Maura. Mona had om wat voor reden dan ook niet de moeite genomen om haar te corrigeren en

inmiddels, bijna twee maanden later, was het voor haar gevoel te laat. Ze had het vermoeden dat alleen totaal verknipte figuren zich week in, week uit door hun klanten met de verkeerde naam lieten aanspreken. Maar ze verkneukelde zich ook om de ironie ervan, gezien Betty's beroep. Betty beschikte blijkbaar over voldoende paranormale aanleg om honderd dollar per uur te kunnen rekenen, en haar agenda zat helemaal vol. Ook presenteerde ze voor radiozender KTAO een belprogramma waarin ze readings gaf. Het programma werd om middernacht uitgezonden.

Betty had het echter wél door als Mona glashard loog. Een paar weken nadat ze hun overeenkomst hadden gesloten, belde Mona op het laatste moment om te zeggen dat ze vreselijke last had van haar menstruatie. Ze legde verder nog uit dat ze naar de gynaecoloog was geweest en dat ze poliepen op haar baarmoeder hadden ontdekt. Maar niets om je ongerust over te maken, had ze gezegd – de poliepen waren asymptomatisch en konden behandeld worden met medicatie. Alleen waren de bloedingen buitengewoon hevig en ze kon de hele week niet komen. Het was een smoesje dat ze op de middelbare school had geperfectioneerd en sindsdien met veel succes had ingezet. Waterdicht, zoals ze zeggen.

‘Waarom lieg je tegen me?’ had Betty met een klein stemmetje gevraagd.

‘Pardon?’ zei Mona.

‘Waarom. Lieg. Je. Tegen. Me.’

Instinctief wilde ze ophangen en de telefoon nooit meer opnemen. In plaats daarvan zei ze: ‘Eh, geen idee, Betty.’ Zodra mensen het woord ‘poliepen’ hoorden, namen ze dat meestal zonder meer aan.

‘Nou, wat is er dan echt met je aan de hand?’

‘Ik ben de laatste tijd gewoon zo... moe. Ik slaap niet goed en ik heb iets van een lichte depressie of zo.’

‘Dat had je gewoon tegen me kunnen zeggen,’ zei Betty. ‘Poliepen! Eerlijkwaar, Maura. Heeft dat smoesje überhaupt ooit gewerkt?’

‘Eigenlijk wel, ja,’ zei Mona. ‘Ik gebruik het al jaren en het heeft me nog nooit in de steek gelaten.’

‘Tja, ik ben ook niet zomaar een klant,’ zei Betty. ‘Je zou moeten weten dat je dit soort grappen beter niet met mij kan uithalen.’

‘Dat begint tot me door te dringen, ja,’ zei Mona.

Inmiddels zat ze op handen en knieën en maakte de badkamervloer schoon met een vochtige doek en Windex. Betty, die nog steeds in de deuropening stond, keek toe. Aangezien Betty kennelijk dacht dat ze in een Italiaanse villa woonde in plaats van een stacaravan, waren de tegels van porselein en geïmporteerd uit Rome. Op Betty's verzoek maakte Mona de vloer met de hand schoon. Gewoon een zwabber gebruiken, nee, dat kon echt niet.

‘Mag ik even iets opbiechten?’ vroeg Betty.

Betty's biecht drang was precies de reden dat ze de laatste tijd zo moe was. Ze nam niet eens de moeite om antwoord te geven; ze bleef als een pastoor met haar rug naar Betty toe zitten en maakte rondom de wc schoon.

‘Als kind wilde ik mijn moeder vergiften,’ zei Betty. ‘Ik had eindelijk de moed verzameld om haar te vertellen dat mijn

broer me misbruikte. Eerst geloofde ze me niet, en vervolgens zei ze dat het mijn schuld was, dat ik hem op de een of andere manier had verleid – ik, een achtjarige, die een dertienjarige verleidt – kun je je dat voorstellen? Dus heb ik diezelfde avond bijna rattengif in haar wijn gedaan. Ik heb er altijd spijt van gehad dat ik het niet gedaan heb.’

‘Leeft ze nog?’

‘Helaas wel.’ Betty zuchtte.

‘Drie weesgegroetjes en tien onzeveraders,’ zei Mona, en ze sloeg een kruis.

‘Ik ben niet katholiek,’ zei Betty.

‘Dat weet ik. Het was een grapje.’

Wat volgens haar bestraft diende te worden, was dat je al je ellende over je schoonmaakster uitstortte, alsof die arme meid nog niet genoeg van jouw vuiligheid onder haar nagels had. Vorige week had Betty nog opgebiecht dat ze zowel van oude mensen als van kinderen een diepe afkeer had. Soms, zei ze, als ze een kind zag lachen, kon ze die grijns wel van zo’n gezichtje sláán. En de week daarvoor had ze opgebiecht dat ze bang was om alleen te sterven en weleens fantaseerde dat ze in het openbaar seksueel werd vernederd. Na elke bekentenis voelde Mona zich ietsje leger en slapper.

De badkamer was klaar en Mona liep door naar de slaapkamer. Betty volgde haar en ging languit op het bed liggen. Mona wist nooit zo goed waar ze moest beginnen, aangezien de kamer was volgestouwd met verzamelobjecten. In de hoek stond een kleine boekenkast met daarin geen boeken – Betty las alleen handpalmen en roddelblaadjes – maar twaalf prominent opgestelde porseleinen poppen. Mona had er moeite mee om ze met blote handen aan te raken, dus stofte ze de poppenkast alleen af als het ab-

soluut noodzakelijk was en dan alleen met rubberen handschoenen aan. Het scheen Betty nooit op te vallen. Ze deden haar denken aan de poppen die ze als kind had gehad; Mickey had er drie voor haar achtste verjaardag gekocht. Ze stonden op een houten statiefen hadden echt haar, met de hand ingelegde glazen ogen met lange wimpers, porseleinen hoofdjes en ledematen, geborduurd jurkje met een kanten biesje en schoonheidsvlekjes op de wangen. Spaanse dametjes. Hij had er zelfs een vitrinekastje bij gekocht, dat hij aan het voeteneinde van haar bed zette.

Ze herinnerde zich dat ze de poppen had beschouwd als gasten die langer waren gebleven dan ze welkom waren. ’s Nachts was haar irritatie omgeslagen in angst omdat ze tot de ontdekking kwam dat de poppen haar konden zien. Sterker nog, ze staarden haar aan. Zonder ooit te knipperen waakten ze over haar en wachtten rustig af tot ze in slaap viel, waarna ze haar zouden doodknuppelen, of wurgen, of met een kussen verstikken.

‘Waarom slaap je in de kast, lieverd?’ vroeg haar moeder op een ochtend. Mona legde de hachelijke situatie uit. ‘Ze staren niet naar jou,’ zei haar moeder. ‘Ze staren voor zich uit. Ze kunnen je niet zien.’

‘Welles.’

‘Kunnen ze je nu zien?’

‘Ja.’

‘Maar ze staan met hun gezicht de andere kant op. Ze hebben toch geen ogen in hun achterhoofd, gekkie. Ze zijn blind.’

Maar ze waren verre van blind, en ze hoefde zich niet in hun directe gezichtsveld te bevinden om gezien te worden. De handelingen die ze normaal gesproken in haar slaapkamer uitvoerde – aan- en uitkleden,

lezen, in haar dagboek schrijven, slapen – waren niet langer privé, en de poppen waren vijandige toeschouwers. Ze had die rottingen al bij wijze van proef in de kast gezet, maar ze bleef hun aanwezigheid achter de kastdeur voelen, zelfs nadat ze ze onder een berg kleren had verstopt. Ze herinnerde zich dat ze midden in de nacht wakker was geworden en het gevoel had gehad dat ze tegen het matras werd gedrukt, volledig bij bewustzijn maar niet in staat zich te bewegen, met gonzende armen en benen, haar ademhaling oppervlakkig, en zich had ingebeeld dat een van de poppen schrijlings op haar borst zat en haar recht in het gezicht keek. Ze had met de poppen naar de garage willen gaan om met een hamer hun gezicht te verbouwen, maar ze had nooit de moed kunnen opbrengen.

Anders dan de poppen die Mona als kind had gehad, waren die van Betty allemaal gekleed als bruidjes. Het bruidsthema lag geheel in de lijn van Betty's obsessie met trouwen. Volgens Betty zou Mona op een dag getrouwd zijn met een man met een sikje en een turende blik. Deze man had verder een zwakke knie en liep soms met een wandelstok. De stok was van zijn grootvader geweest en er kon, indien nodig, een mes uitgetrokken worden. 'Ik zie hem nu naast je staan,' zei Betty weleens, als Mona de afwas deed of stof afnam. 'De laatste tijd heeft hij steeds wallen onder zijn ogen als ik hem zie. Ik denk dat hij last heeft van slapeloosheid.'

'Klinkt als een aantrekkelijke man,' zei Mona. 'Ik kan niet wachten om hem te ontmoeten. Straks steekt ie me dood met zijn wandelstok.'

'Hij is de liefde van je leven,' zei Betty.

Mona zou twee kinderen met deze mysterieuze man krijgen, waarvan er een uitein-

delijk met een verslaving zou kampen. Het huwelijk zou drieëntwintig jaar duren, wat een eeuwigheid leek, waarna Mona echtgenoot nummer twee zou ontmoeten. Helaas kreeg Betty de tweede echtgenoot niet goed in beeld, maar ze wist dat hij lang was, regelmatig een hoed droeg en geen gezichtsbehandling had.

Betty was zelf ooit een bruid geweest, vijftien jaar geleden. Hij heette Johnny, en ze hadden elkaar in Vegas ontmoet, waar ze beiden een paar jaar hadden gewoond, Betty als professioneel helderziende, Johnny als professioneel gokker en alcoholist. Johnny had Betty aangesproken bij een benzinepomp terwijl ze stond te tanken en haar mee uit eten gevraagd. Twee weken later waren ze getrouwd. Het huwelijk had drie hele maanden standgehouden, waar Mona niet echt van opkeek. Ze kon zich heel goed voorstellen dat iemand Betty in eerste instantie betoverend vond – ze had absoluut charisma en een aantal lichamelijke pluspunten, waaronder een flinke voorgevel en goed gevormde kuiten – maar na een paar maanden, veronderstelde Mona, zouden die betoverende eigenschappen... weleens pure zwarte magie kunnen blijken.

Voor Mona bleef het gissen waarom Betty's relatie op de klippen was gelopen. Betty beweerde dat Johnny haar plotseling had verlaten, midden in de nacht. Hij kwam oorspronkelijk uit New Mexico en ze hadden hier de laatste drie weken van hun huwelijk gewoond. Betty was gebleven, hoewel ze geen familie of vrienden in de buurt had. Mona had haarfijn door dat Betty nog altijd smoorverliefd op Johnny was en hem in de gaten wilde houden, wilde voorkomen dat hij met iemand anders zou trouwen.

Ze droeg nog steeds een verlovingsring. Niet de ring die Johnny haar had gegeven, maar een ring die ze zelf had gekocht. Het was een vintage ring met een platina zetting en een joekel van een diamant. ‘Dus je bent verloofd met jezelf,’ had Mona gezegd toen Betty voor het eerst over de ring vertelde. Betty had gefronst en gezegd dat ze het liever anders zag.

Mona maakte de spiegel boven Betty’s ladedekast schoon. Ze bevochtigde de doek met nog wat potpourri-Windex en begon aan Betty’s vintage parfumsflesjes, die speciale aandacht behoefden. Ze waren kwetsbaar en gaven Mona het gevoel dat ze achterlijk en lomp was, en, nu ze erover nadacht, een beetje als Lenny uit *Muizen en mensen*. Ze had er per ongeluk al eentje kapotgemaakt. Het flesje had in haar hand gelegen, en ze had er een beetje met de doek over geaaid – heel voorzichtig, dacht ze – en opeens was het gebroken. Gelukkig was Betty op dat moment niet thuis. Normaal gesproken zou Mona een briefje met uitleg hebben achtergelaten, maar het gebeurde op de dag dat ze ook het gedicht onder het nachtkastje had gevonden, en ze was er totaal niet met haar hoofd bij geweest. Het gedicht was handgeschreven, had geen titel en was aan niemand gericht:

Betty heeft een machete.
Ze bewaart hem in haar kast.
Maak haar maar niet boos
Anders komt ze je achterna
En hakt je
In mootjes.

Een onnozel gedicht, waarschijnlijk een grapje, maar desalniettemin verontrustend, vooral de laatste twee regels. Ze had

zelfs Betty’s kledingkast overhoopgehaald om het verrekte ding te vinden, maar daar had ze alleen een verontrustende collectie konijnenbontjassen uit de jaren tachtig aangetroffen. Ze was gelijk maar even onder het bed gaan kijken, en, ja hoor, daar lag hij: de machete, een antiek exemplaar, zo leek het, met een heft dat kruiselings in leer was gewikkeld. Mona had haar werk afgemaakt en was er snel vandoor gegaan. Ze had het kapotte parfumsflesje in een papieren zak gestopt en in de vuilnisbak gegooid.

‘Maura,’ zei Betty ineens van op het bed, ‘ik vind het wel mooi geweest. Je hebt genoeg gedaan voor vandaag en alles ziet er tiptop uit.’

‘Echt?’ zei Mona. ‘Cool.’ Ze stofte het laatste parfumsflesje af en ging haar spullen bij elkaar zoeken.

‘Wacht, nog niet weggaan. Ik wil iets met je proberen,’ zei Betty. ‘In de woonkamer.’

Shit, dacht Mona. Ze gaat mijn hand lezen en me vertellen dat ik de rest van mijn leven een armoedzaaier zal blijven. Alweer.

‘Kijk me niet zo aan,’ zei Betty. ‘Ik betaal je gewoon het volledige bedrag.’ Betty dacht dat alles om geld draaide.

Ze gingen de woonkamer binnen, een piepkleine ruimte die nog veel kleiner leek door een gigantische roodfluwelen bank, een salontafel met marmeren blad, en Betty’s helderziendentroon, een rijkelijk versierde walnoothouten stoel met een hoge, rechte rug en bekleed met rozig gouden brokaat. Betty ging op de troon zitten, Mona op de bank.

‘Oké,’ zei Betty. ‘Ik wil een experiment met je doen. Ik neem een getal tussen de één en de twintig in mijn hoofd. Je zult het getal eerst zien en dan wil ik dat je het voor me opleest. Je moet me recht aankijken en je

heel goed concentreren.’

‘O god,’ zei Mona.

‘Probeer het nou maar,’ zei Betty. ‘Je gaat er heus niet dood aan.’

Ze had nog liever dat er een steen naar haar hoofd werd gegooid.

‘Ik heb een cijfer in mijn hoofd,’ zei Betty. ‘Ik zal het lekker groot projecteren.’

Mona staaarde naar Betty’s volmaakt gevormde linkerwenkbrauw, maar kon zich alleen concentreren op het vreemde, gutturale geluid dat afkomstig was van een van de katten buiten. Het leek of de kat aldoor het woord ‘au’ herhaalde. *Auuuwww*, klonk het om de haverklap.

‘Betty,’ zei Mona, ‘is dat jouw kat? Het klinkt alsof hij pijn heeft. Ik zou me er echt ontzettend rot onder voelen als hij door een coyote werd opgevreten terwijl ik jouw gedachten zat te lezen.’

‘Niks aan de hand,’ zei Betty. ‘Ze is gewoon krols. Hou eens op met tijd rekken en kijk me aan.’ Ze wees naar haar ogen. ‘Hier.’

Mona keek Betty in de ogen. Er leek een hele minuut te verstrijken. Dit was veruit het langste oogcontact dat ze in maanden had gehad. Misschien wel het langste ooit. In Betty’s blauwe ogen, zag ze nu, zaten spikkeltjes in een andere kleur – goud? Nee, koper. Jezus, ze waren prachtig. Geen wonder dat ze ze met contactlenzen bedekte – ze waren te mooi om naakt te worden gezien. Ze hadden bescherming nodig. De lenzen fungeerden dus als handschoenen. Ze vermoedde dat het onderhand tijd was om een getal te zeggen. ‘Elf,’ zei ze.

Betty schudde haar hoofd. ‘Je moet je echt concentreren.’

Ze telde tot twaalf en vroeg zich af of

blauwogige helderzienden succesvoller waren dan bruinogige. Waarschijnlijk wel. ‘Achttien,’ zei ze.

‘Je zit te raden,’ zei Betty. ‘Niet raden. Gewoon wachten tot je het ziet.’

‘Veertien.’

‘Heel goed!’ zei Betty, en ze klapte in haar handen. ‘Nu ben ik aan de beurt. Neem een getal in je hoofd en projecteer het lekker groot zodat ik het kan zien.’

‘Waar moet ik het projecteren – op mijn voorhoofd?’ vroeg Mona.

‘Hou het gewoon vast in je gedachten.’

‘We zouden ook aluminium voelsprietten op ons hoofd kunnen zetten,’ zei Mona. ‘Om het wat makkelijker te maken.’

‘Heb je een getal?’ vroeg Betty ongeduldig.

‘Ja.’ Twee-nul, twee-nul, twee-nul, twee-nul, herhaalde ze in zichzelf, terwijl ze het nummer visualiseerde.

‘Twintig,’ zei Betty na vijf seconden.

‘Goed geraden,’ zei Mona. ‘Ik geef zeker onbewust signalen af.’

‘Ach, hou toch op,’ zei Betty. ‘Ik ben helderziende, sufferd! Wanneer ga je me eindelijk eens serieus nemen?’

Waarschijnlijk nooit, dacht Mona.

‘Oké, Maura,’ zei Betty. ‘Jij bent aan de beurt.’ Mona boorde haar blik weer in Betty’s ogen en wachtte tot haar een getal te binnen schoot. Ze stond op het punt om ‘negen’ te zeggen toen Betty haar tegenhield en zei: ‘Niet te snel.’

‘Vijf,’ zei Mona.

‘Ja!’ zei Betty. ‘Ik wist dat je hier goed in zou zijn. Oké, mijn beurt.’

Dit boek verschijnt in januari 2020

RECEPT VOOR DE ECHTE LEZER

Met een goed boek ligt de wereld aan je voeten. Maar horen er bij een dagje lezen niet óók heerlijke zelfgebakken lekkernijen?
Wij denken van wel.

Bekijk daarom snel dit overheerlijke en vooral gemakkelijk te maken recept van niemand minder dan Nigella Lawson. En voor je het weet spendeer je de hele middag met een kop thee, de heerlijkste brownies en dat mooie boek op de bank.
Ook wel bekend als: de perfecte middag!

BROWNIES

Ik begrijp niet waarom mensen niet de hele tijd brownies bakken – het is zo makkelijk en zo heerlijk. Mijn vriendin Justine Picardie deed me het idee aan de hand om kaarsjes op brownies te zetten toen ze me vroeg brownies te maken voor de verjaardag van haar man. Sindsdien aap ik het idee na: brownies zijn veel sneller klaar dan een taart en het is een prachtig gezicht, zo'n ruwweg in een piramide opgestapelde berg brownies waarin verjaardagskaarsjes geplant zijn. En ik zou liever elke dag een brownie eten dan elke dag een stuk verjaardagstaart; de meeste mensen, denk ik.

375 g zachte boter

375 g pure chocola van de beste kwaliteit

6 eieren

1 eetlepel vanille-extract

500 g fijne kristalsuiker

225 g bloem

1 theelepel zout

300 g gehakte walnoten

bakblik van ongeveer 33 x 23 x 5,5 cm

verjaardagskaarsjes en houdertjes, indien van toepassing

Verwarm de oven voor op 180°C, gasovenstand 4. Bekleed je brownievorm – ik denk dat het de moeite waard is zowel de bodem als de zijkanten te bekleden – met folie, bakpapier of siliconenbakpapier.

Laat de boter en de chocola smelten in een pan met dikke bodem op laag vuur. Klop in een kom de eieren met de suiker en de vanille. Meet in een andere kom de bloem af en meng er het zout door.

Laat het chocolademengsel wanneer het is gesmolten iets afkoelen voordat je het door het ei-suiker-mengsel klopt. Klop er dan de noten en de bloem door tot je een glad beslag hebt en doe dat over in de beklede vorm.

Zet hem 25 minuten in de oven. De zaak is gaar wanneer de bovenkant tot bleekbruin is gedroogd, maar in het midden nog steeds donker, zoet en compact is. Zelfs bij zo'n grote hoeveelheid moet je alert zijn en blijven controleren: het verschil tussen lekker kleffe brownies en droge brownies is maar een paar minuten. Denk eraan dat ze tijdens het afkoelen nog gaarder worden.

Voor maximaal 48 stuks.

Dit recept is afkomstig uit:
Nigella bakt

JODI KANTOR & MEGAN TWOHEY

HOE JOURNALISTIEK
ONDERZOEK EEN
CULTURELE
VERSHUIVING
VEROORZAakte

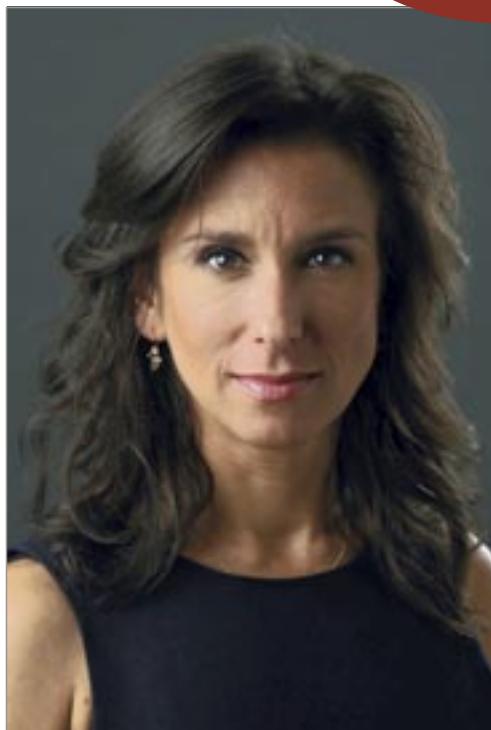

Foto: © Getty Images

Jodi Kantor en Megan Twohey zijn onderzoeksjournalist bij *The New York Times*. Kantor schreef eerder het veelgeprezen *Barack en Michelle. Het openbare huwelijk van de Obama's*. Hun onderzoek naar de misdragingen van Harvey Weinstein, waarop dit boek gebaseerd is, werd onderscheiden met onder meer de Pulitzer Prize 2018.

ZIJ ZEI

Zij zei in het kort:

Zij zei vertelt een noodzakelijk en universeel verhaal over de verhouding tussen macht en gender. Op 5 oktober 2017 publiceerden Jodi Kantor en Megan Twohey een artikel in *The New York Times* dat de wereld zou veranderen. Maandenlang hadden ze geruchten over seksueel wangedrag door Hollywood-producer Harvey Weinstein onderzocht. Ze voerden vertrouwelijke gesprekken met actrices en medewerkers, weerstonden druk van juristen en privé-detectives en trokken financiële sporen van afkoopregelingen na. Dat dit een groot verhaal was dat Weinstein ten val zou brengen, voorvoelden ze wel. Maar wat er na de publicatie gebeurde hadden ze niet voorzien: hun onderzoek werd een katalysator achter de wereldwijde #MeToo-beweging. Mannen van alle rangen en standen werden aangesproken op hun misdragingen. Overal weigerden vrouwen nog langer te zwijgen. Ze spraken zich uit, voor zichzelf en voor toekomstige generaties. *Zij zei* is een meeslepende reconstructie van een culturele verschuiving en een monumentale journalistieke prestatie.

De pers over *Zij zei*:

‘*Zij zei* is een meeslepend boek dat leest alsof je een film kijkt, geschreven door twee van de meest getalenteerde journalisten uit de Verenigde Staten.’ – CNN

HET EERSTE TELEFOONTJE

Het onderzoek van *The New York Times* naar Harvey Weinstein begon ermee dat de meestbelovende bron ooit weigerde zelfs maar aan de telefoon te komen.

‘Kijk, ik ben een paar keer tamelijk bevoerd behandeld door uw krant en naar mijn idee komt dat voort uit seksisme,’ schreef actrice Rose McGowan op 1 mei 2017, als reactie op een e-mail met een verzoek om een gesprek. McGowan somde haar kritiek op: een toespraak die ze bij een politiek diner had gehouden was in het modekatern behandeld, niet op de nieuwspagina’s. Een eerder gesprek over Weinstein dat ze met een verslaggever van de *Times* had gehad, was niet prettig verlopen.

‘*The New York Times* moet maar eens naar haar eigen seksisme kijken,’ antwoordde ze. ‘Ik voel er weinig voor om jullie te helpen.’

Maanden daarvoor had McGowan een niet met name genoemde producent – het gerucht ging dat het Weinstein was – ervan beschuldigd dat hij haar had verkracht ‘omdat het een publiek geheim is geweest in Hollywood/in de media & ze zetten mij te schande om intussen bij mijn verkrachter in het gevlug te komen’, had ze getwitterd, met daarbij de hashtag #WhyWomenDontReport. Nu werkte ze volgens de geruchten aan een autobiografie om de slechte manier waarop de entertainmentindustrie vrouwen behandelt aan de kaak te stellen.

Anders dan verreweg de meesten in Hollywood had McGowan vaker haar eigen carrièrekansen op het spel gezet om seksisme aan te klagen, een keer door te twitteren over de beledigende kledingvoorschriften in een castingbrief voor een film van Adam Sandler: ‘tanktop die decolleté doet uitkomen (push-up-bh aanbevolen).’ In het algemeen was haar toon op sociale media hard, confronterend: ‘Het is prima om boos te zijn. Schrik daar niet voor terug,’ had ze een maand eerder getwitterd, om er later nog aan toe te voegen: ‘Ontmantel het systeem.’ Als zelfs McGowan, die zowel actrice als activiste was, niet eens off the record een gesprek wilde voeren, wie zou dat dan wel willen?

Harvey Weinstein was op dit moment niet de grote man. Zijn magie als filmmaker had de laatste jaren gehaperd. Maar zijn naam was synoniem met macht, met name de macht om carrières te maken en vooruit te helpen. Eerst had hij zichzelf uitgevonden, was hij opgeklommen van een jongen uit een bescheiden milieu in Queens, New York, via concertpromotie naar film distributie en -productie, en blijkbaar wist hij alles om zich heen groter te maken – films, mensen, feesten. Telkens weer had hij jonge acteurs en actrices tot sterren gemaakt: Gwyneth Paltrow, Matt Damon, Michelle Williams en Jennifer Lawrence. Hij kon van een kleine onafhankelijke film als *Sex, Lies and Videotape of The Crying Game* een fenomeen maken. Hij had zich als eerste aan een

moderne Oscarcampagne gewaagd en vijf prijzen voor beste film voor zichzelf en karrenvrachten vol voor anderen in de wacht gesleept. Al bijna twee decennia lang bracht hij geld bijeen voor Hillary Clinton en verscheen hij naast haar op talloze fundraisers. Toen Malia Obama stage bij de film wilde lopen, werkte ze voor 'Harvey' – alleen die voornaam, die zelfs veel vreemden gebruikten. In 2017 waren zijn films weliswaar minder succesvol dan vroeger, maar zijn reputatie was nog steeds uitzonderlijk groot.

Er gingen al lange tijd geruchten over de manier waarop hij met vrouwen omging. Mensen hadden er in het openbaar grappen over gemaakt: 'Gefeliciteerd, dames, jullie vijven hoeven niet langer te doen alsof je Harvey Weinstein aantrekkelijk vindt,' zei komiek Seth MacFarlane bij de aankondiging van de Oscarnominaties in 2013. Maar veel mensen hadden zijn gedrag afgedaan als geflirt en er was nooit iets officieels over naar buiten gekomen. Andere journalisten hadden dat in het verleden geprobeerd, tevergeefs. Een onderzoek tegen Weinstein in 2015 door de City of New York Police Department (NYPD) naar een beschuldiging van handtastelijkheid was afgesloten zonder dat hij in staat van beschuldiging was gesteld. 'Ooit moeten alle vrouwen die hun mond niet open durven te doen over Harvey Weinstein, elkaar bij de hand pakken en springen,' had journaliste Jennifer Senior bij die gelegenheid getwitterd. Twee jaar waren voorbijgegaan. Er was niets gebeurd. Jodi had gehoord dat nog twee andere journalisten, een die voor *New York Magazine* schreef en Ronan Farrow van NBC, het hadden geprobeerd en waren vastgelopen. Was het onjuist wat er werd gefluisterd over

Weinsteins relaties met vrouwen? Had McGowan met haar tweet naar iemand anders verwezen? In het openbaar kon Weinstein bogen op een goede staat van dienst tegenover het feminisme. Hij had zojuist een groot bedrag gedoneerd voor het instellen van een leerstoel in naam van Gloria Steinem. Zijn bedrijf had *The Hunting Ground* gedistribueerd, een documentaire over en aanklacht tegen verkrachting en aanranding op de campus. Hij had zelfs deelgenomen aan de historische vrouwenmarsen van januari 2017 en zich tijdens het Sundance Filmfestival in Park City, Utah bij de groep 'pink pussyhats' gevoegd.

De afdeling onderzoeksjournalistiek van de *Times*, die losstaat van het dagelijkse nieuwsgegons op de rest van de redactie, is er om te spitten naar wat nooit is gemeld, om mensen en instituties ter verantwoording te roepen voor misstappen die in de doofpot zijn gestopt. Dat was het doel van het ontluikende onderzoek naar de manier waarop Harvey Weinstein vrouwen behandelde.

Wat moest het antwoord zijn aan Rose McGowan om haar zover te krijgen dat ze wel de telefoon opnam? Dit was vaak de eerste stap: voorzichtig contact leggen, bedacht zijn op mogelijke misverstanden of juridische consequenties. De e-mail van McGowan bood wel openingen. Om te beginnen had ze teruggeschreven. Dat deden veel mensen niet. Ze had nagedacht over haar mail en het onderwerp belangrijk genoeg gevonden om haar kritiek te formuleren. Misschien stelde ze Jodi op de proef, haalde ze uit naar *The New York Times* om te zien of de journalist de krant zou verdedigen.

Maar Jodi was er niet op uit om een dis-

cussie aan te gaan over de plek waar ze al veertien jaar werkte. McGowan vleien ('Ik heb de grootste bewondering voor de dapperheid van je tweets') was ook geen goede aanpak. Dat zou in hun contact elk gezag dat Jodi bezat ondergraven. En ze mocht niets zeggen over het onderzoek waaraan Rose zou bijdragen: als ze vroeg met hoeveel vrouwen Jodi nog meer had gesproken, kon het antwoord alleen maar zijn: met niemand.

Het briefje moest heel precies geformuleerd worden, zonder de naam van Weinstein te noemen. McGowan had wel vaker privécommunicatie op Twitter gepost, zoals de castinginstructies van Adam Sandler. Zij was iemand die zaken open wilde gooien, maar dat zou zich in deze situatie tegen de journalisten kunnen keren. (*Hé, wereld, moet je deze e-mail van een Times-journalist eens lezen.*) Het onderwerp zelf maakte het antwoord nog gevoeliger. Rose had gezegd dat ze verkrachtingslachtoffer was. Het zou niet goed zijn om haar onder druk te zetten.

In 2013 was Jodi begonnen met een onderzoek naar de ervaringen van vrouwen bij grote bedrijven en andere instellingen. De discussie over gender in de Verenigde Staten liep al over van emotie: opiniecolums, autobiografieën, uitingen van woede of zusterschap op sociale media. Er moesten meer verborgen feiten boven water komen. Met name over ervaringen op de werkplek. Medewerkers, van de top tot onder aan de ladder, durfden het vaak niet aan om hun werkgever in twijfel te trekken. Journalisten durfden dat wel. Bij het maken van die verhalen had Jodi gemerkt dat gender niet zo maar een onderwerp was, maar een soort

beginpunt voor onderzoeksjournalistiek. In veel organisaties waren vrouwen nog steeds buitenstaanders en door te documenteren wat zij meemaakten kon je zien hoe de macht werkte. In haar e-mail terug aan Rose McGowan verwees Jodi naar die ervaringen:

Dit is wat ik zelf tot nu toe heb gedaan op dit terrein: Amazon, Starbucks en Harvard Business School hebben allemaal hun beleid veranderd als reactie op gendergerelateerde problemen die ik aan de kaak had gesteld. Toen ik over het klasversenverschil in borstvoeding schreef – witteboorden-vrouwen kunnen op hun werk kolven, lager betaalde vrouwen niet – reageerden lezers door het opzetten van de allereerste mobiele-voedingskamers, die nu bij meer dan tweehonderd locaties in het hele land aanwezig zijn. Als je liever niet wilt praten, begrijp ik dat, en wens ik je alle succes met de publicatie van je boek.

Mijn dank, Jodi

McGowan reageerde binnen enkele uren. Ze had tijd voor een gesprek, ergens voor woensdag. Dat telefoongesprek zou wel eens lastig kunnen zijn: McGowan leek een harde tante, met haar gemillimeterde haar en die altijd strijdvaardige Twitterfeed. Maar de stem aan de telefoon was de stem van iemand die vol vuur en vrolijkheid zat, die een verhaal had en op zoek was naar de juiste manier om dat te vertellen. Haar tweets over de verkrachting waren alleen maar tipjes van de sluier geweest, zonder veel details. De algemene regel bij interviews was dat ze on the record waren – wat

wil zeggen dat ze gepubliceerd mochten worden – tenzij anders afgesproken. Maar geen enkele vrouw die een klacht wegens aanranding tegen Weinstein had, zou er dan waarschijnlijk voor voelen om zelfs maar een eerste gesprek te hebben. Dus sprak Jodi af dat het telefoongesprek privé zou blijven tot ze samen anders besloten, en McGowan begon haar verhaal.

In 1997, had ze, jong en sinds kort succesvol, een paar bedwelmende dagen beleefd op het Sundance Filmfestival, waar ze van de ene première in het andere feest rolde met een tv cameraploeg in haar kielzog. Ze had nog maar in vier of vijf films gespeeld, zoals de tienerhorrorfilm *Scream*, maar ze werd gezien als een van de jonge vrouwelijke ontdekkingen van het moment, met veel nieuwe films alleen al op dit festival. 'Ik was de belle van Sundance,' zei ze. Onafhankelijke films vormden het middelpunt van de cultuur, het festival was *the place to be*, en Harvey Weinstein was er koning. Hier had de producent/distributeur kleine films gekocht als *Clerks* en *Reservoir Dogs*, die hij tot de culturele norm had verheven. Terwijl ze het vertelde kon McGowan zich niet meer herinneren in welk jaar het was geweest; veel actrices houden het verleden niet bij aan de hand van data maar aan de hand van de film die in die tijd met hen werd gemaakt of uitgebracht. McGowan herinnerde zich de filmvertoning waarbij zij dicht in de buurt van Weinstein had gezeten: die film heette *Going All the Way*, zei ze met een ongelovige lach.

Na afloop had hij haar uitgenodigd voor een gesprek, wat op zich niet vreemd was: de topproducent wilde de opkomende ster leren kennen. Ze ging naar hem toe bij het Stein Eriksen Lodge Deer Valley in Park Ci-

ty, waar ze elkaar spraken in zijn kamer. Er gebeurde niets, afgezien van het gebruikelijke gesprek over films en rollen, zei ze.

Maar toen ze weg wilde gaan, trok Weinstein haar een kamer met een hottub binnen, kleepte haar op de rand daarvan uit en wrong zijn gezicht tussen haar benen, volgens McGowan. Ze wist nog hoe ze het gevoel had dat ze haar lichaam verliet, omhoog zweefde naar het plafond en van bovenaf op het tafereel neerkeek. 'Ik was totaal in shock en ging over op de overlevingsstand,' zei ze. Om weg te komen, zo vertelde McGowan, fingeerde ze een orgasme en gaf ze zichzelf in gedachten stapvoor-stapinstructies: 'Draai nu de deurknop om.' 'Loop weg van deze ontmoeting.'

Binnen een paar dagen, zo zei ze, had Weinstein een bericht achtergelaten op haar telefoon thuis in Los Angeles, met een griezelig aanbod: andere grote vrouwelijke sterren waren 'speciale vriendinnen' van hem en zij mocht ook bij zijn club komen. Geschokt en overstuurd had McGowan zich beklagd bij haar managers, een advocaat in de arm genomen, en uiteindelijk had ze een schikking getroffen waarbij Weinstein haar 100.000 dollar betaalde – in feite om de zaak af te doen zonder dat hij schuld bekende. Dat bedrag had ze aan een crisiscentrum voor verkrachtingslachtoffers gedoneerd, zei ze.

Had ze documenten van die schikking? 'Ze hebben mij er nooit een kopie van gegeven,' zei ze.

Het probleem ging verder dan Weinstein alleen, zei ze. Hollywood was een georganiseerd systeem voor het misbruiken van vrouwen. Het lokte hen met de belofte van roem, maakte hen tot zeer winstgevende producten, behandelde hun lichaam als be-

zit, eiste dat ze er volmaakt uitzagen en gooide ze dan weg. Haar beschuldigingen kwamen snel achter elkaar tijdens het gesprek, de ene na de andere:

‘Weinstein – het is niet alleen hij, het is een heel apparaat, een aanvoerlijn.’

‘Geen toezicht, geen angst.’

‘Alle studio’s doen aan *victim shaming* en betalen zwijggeld.’

‘Bijna iedereen heeft een NDA (non-disclosure agreement – een verklaring dat ze hun mond zullen houden, vert.)’

‘Als er ergens een speeltuin voor witte mannen bestond, dan was het hier wel.’

‘De vrouwen hier zijn even schuldig.’

‘Doe wat je gezegd wordt, je bent vervangbaar.’

Wat McGowan zei maakte diepe indruk. Het was geen nieuws dat Hollywood van vrouwen profiteerde, hen dwong zich te conformeren, en hen liet vallen als ze ouder werden of in opstand kwamen. Maar om uit de eerste hand het relaas over die uitbuiting te horen, van een bekende vrouw, tot in de schokkende details en met een van de meest in aanzien staande producenten van Hollywood als dader, dat was iets heel anders: het was directer, specifiek, misselijkmakend.

Dit boek is reeds verschenen

‘Hier is een schrijver aan het werk die zich niet meer hoeft te bewijzen.’ ●●●● – *NRC Handelsblad*

‘Een grote ode aan de kracht van het beeld [...] dat kan alleen een grootmeester. En dat is Oek de Jong.’ – *DWDD-boekenpanel*

‘Langdurig meeslepend, soms adembenemend, verbluffend inzichtelijk én echter dan de meeste dagen in je leven.’ – *Het Parool*

‘Ingenieus
bouwwerk.’
★★★★★
– *HUMO*

‘Instant
klassieke
roman.’
– *De Groene
Amsterdammer*

**BOEK VAN
DE MAAND
DWDD**

uitgeverij atlas contact

SALMAN RUSHDIE

Foto: © Beowulf Sheehan

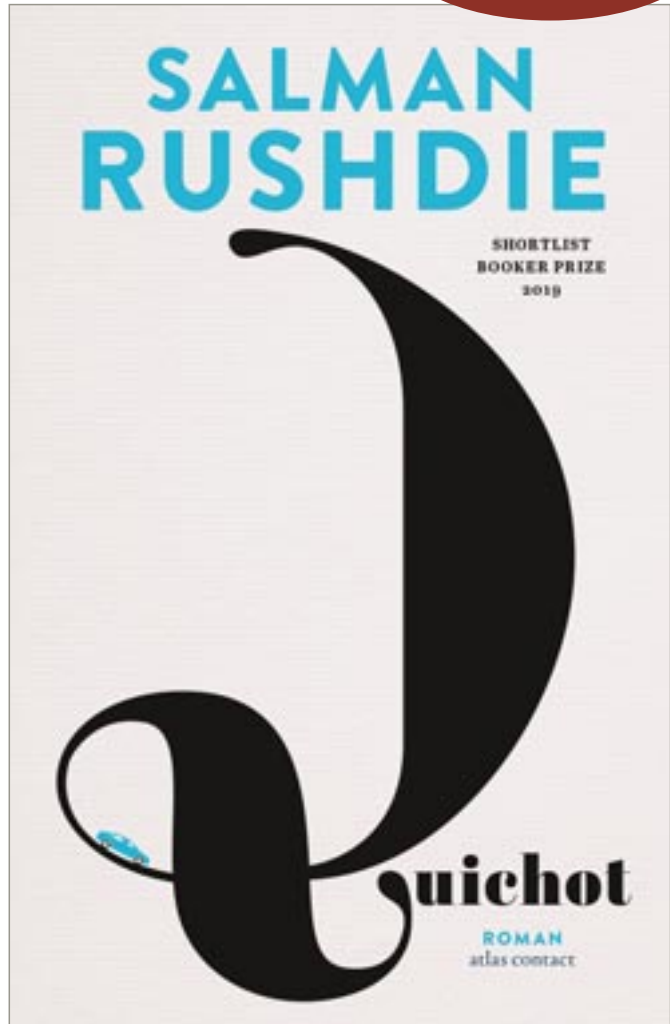
Salman Rushdie is schrijver van een omvangrijk oeuvre en een van de invloedrijkste denkers van dit moment. Rushdie is Commandeur des Arts et des Lettres en werd in 2007 geridderd wegens zijn jarenlange verdiensten voor de literatuur. Met zijn tweede roman *Middernachtskinderen* won hij de Booker Prize in 1981 en de 'Booker of Bookers' in 1993. *De familie Golden*, gesitueerd in de idyllische Obama-jaren, verscheen in 2017 en werd over de hele wereld met lof overladen.

QUICHOT

Quichot in het kort:

Geïnspireerd door de klassieke roman van Cervantes wekt Sam DuChamp, auteur van middelmatige spionageboeken, ene Quichot tot leven: een hoffelijke, gepensioneerde handelsreiziger die bezeten is van de realityster Salma R. Met zijn (denkbeeldige) zoon Sancho begeeft Quichot zich op een queeste dwars door trumpiaans Amerika, om zijn liefde aan Salma te betuigen. Samen trotseren vader en zoon de gevaren van het 'Tijdperk van Alles-Is-Mogelijk'. Ondertussen heeft hun schepper, die in een midlifecrisis verkeert, zijn eigen problemen. Net zoals Cervantes *Don Quichot* bedoelde als satire op zijn maatschappij neemt Salman Rushdie het huidige Amerika op de korrel: een land dat balanceert op de rand van een morele afgrond, in een tijdperk waarin feiten buitengewoon moeilijk te onderscheiden zijn van fictie.

OP DE SHORTLIST
BOOKER PRIZE 2019

Quichot is hét boek voor onze warrige tijd.

QUICHOT

Quichot, een oude Man, wordt Verliefd, begint aan een Queeste en wordt Vader

Er woonde eens, op een reeks tijdelijke adressen her en der in de Verenigde Staten van Amerika, een reiziger van Indiase komaf, gevorderde leeftijd en afnemende geestelijke vermogens, die, vanwege zijn liefde voor hersenloze televisie, een veel te groot deel van zijn leven in het gele licht van smakeloze motelkamers had doorgebracht met onmatig tv-kijken, en als gevolg daarvan een merkwaardige vorm van hersenbeschadiging had opgelopen. Hij verslond ochtendprogramma's, dagprogramma's, late-nightshows, soaps, sitcoms, vrouwenfilms op Lifetime, ziekenhuisdrama's, politie-series, vampier- en zombieseries, de ware belevenissen van huisvrouwen uit Atlanta, New Jersey, Beverly Hills en New York, de relaties en ruzies van hotelketenerfgnames en zelfbenoemde sjahs, de capriolen van mensen die beroemd waren geworden door vrolijke naaktheid, de vijftien minuten roem van jonge mensen met veel volgers op de sociale media vanwege hun door plastische chirurgie verkregen derde borst, of hun na een ribverwijdering verworven taile waarmee ze het onmogelijke figuur van de barbiepop van Mattel probeerden te imiteren, of, nog eenvoudiger, vanwege hun talent om grote karpers te vangen in schilderachtige decors gekleed in niets meer dan een minimale string-bikini; naast zangwedstrijden, kookwedstrijden, wedstrijden

voor ondernemingsplannen, wedstrijden om in de voetsporen van topmanagers te treden, wedstrijden tussen op afstand bediende monstertrucks, modewedstrijden, wedstrijden om de liefde van vrijgezellen, mannen en vrouwen, honkbalwedstrijden, basketbalwedstrijden, voetbalwedstrijden, worstelpartijen, kickbokspartijen, extreme sporten, en natuurlijk, missverkiezingen. (Hij keek niet naar ijshockey. Voor mensen met zijn etnische overtuiging en tropische jeugd was hockey, dat in de vs 'veldhockey' werd genoemd, een sport die op gras werd gespeeld. Hockeyen op ijs was, in zijn ogen, het absurde equivalent van schaatsen op een grasveld.)

Omdat hij bijna volledig opging in de stof die hem geboden werd, via, in de oude tijd, de kathodestraalbuis, en in de nieuwe tijd van flatscreens, via LCD, plasma en organische licht-emitterende diodeschermen, viel hij ten prooi aan die steeds vaker voorkomende psychische stoornis waarbij de grens tussen waarheid en leugens vloeiend en vaag is geworden, zodat hij nu en dan merkte dat hij niet in staat was het een van het ander te onderscheiden, realiteit van 'reality', en zichzelf begon te beschouwen als een vanzelfsprekende burger (en potentiële bewoner) van die denkbeeldige wereld achter het scherm waaraan hij zo verknocht was, en die hem, en dus iedereen, dacht hij,

de morele, sociale en praktische richtlijnen bood waar alle mannen en vrouwen zich aan zouden moeten houden. In de loop van de tijd, naarmate hij steeds dieper wegzonk in het drijfzand van wat de irrationele realiteit genoemd zou kunnen worden, voelde hij hoe hij emotioneel betrokken raakte bij veel van de bewoners van die andere, kleurrijkere wereld, omdat het lidmaatschap hem toekwam, vond hij, als een hedendaagse Dorothy die overweegt definitief naar Oz te verhuizen; en op een onbekend moment ontwikkelde hij een ongezonde, want volledig eenzijdige, passie voor een zekere tv-persoonlijkheid, de mooie, geestige en aanbieden Miss Salma R, een bevestiging die hij, tamelijk onjuist, kenschetste als liefde. In naam van deze zogenaamde liefde besloot hij gretig zijn 'geliefde' te volgen dwars door het tv-scherm heen naar de geëxalteerde hoge-resolutiewerkelijkheid die zij en haar soort bewoonden, en met daden en charme haar hart te winnen.

Hij praatte langzaam en bewoog ook langzaam, en trok een beetje met zijn rechterbeen tijdens het lopen – een blijvend gevolg van een aangrijpende Innerlijke Gebeurtenis vele jaren eerder, waarbij ook zijn geheugen beschadigd was geraakt, zodat voorvallen uit het verre verleden helder bleven, terwijl de herinneringen aan de middenperiode van zijn leven lukraak waren geworden, met grote hiaten en andere gaten die, als door een slordige, haastige bouwvakker, opgevuld waren met valse herinneringen aan dingen die hij misschien op tv had gezien. Afgezien daarvan leek hij best redelijk in vorm voor een man van zijn leeftijd. Hij was lang, je zou zelfs kunnen zeggen een uitgerekte man, van het soort dat je tegenkomt op de sombere schilderijen van

El Greco en in de smalle sculpturen van Alberto Giacometti, en hoewel dergelijke mannen (voor het merendeel) een melancholieke inslag hebben, was hij gezegend met een opgewekte glimlach en de charmante manieren van een heer van de oude stempel, allebei kostbare eigenschappen voor een handelsreiziger, wat hij, in zijn gouden jaren, lange tijd werd. Bovendien was zijn naam zelf ook opgewekt: hij heette Smile. *Mr Ismail Smile, Sales Executive, Smile Pharmaceuticals Inc., Atlanta, GA*, stond op zijn visitekaartje. Als handelsreiziger was hij er altijd trots op geweest dat hij dezelfde naam had als het bedrijf dat hij vertegenwoordigde. De familienaam. Die verleende hem een zekere gravitas, althans, dat vond hij. Maar het was niet de naam die hij verkoos voor zijn laatste, zeer onbezonnen avontuur.

(De ongebruikelijke achternaam Smile was overigens de veramerikaniseerde versie van Ismail, dus eigenlijk was de oude handelsreiziger Ismail Ismail, ofwel Smile Smile. Hij was een bruine man in Amerika die verlangde naar een bruine vrouw, maar hij zag zijn verhaal niet in rassentermen. Hij was, zou je kunnen zeggen, losgeweekt van zijn huid. Dit was een van de vele kwesties die zijn queeste ter discussie zou stellen, en veranderen.)

Hoe meer hij dacht aan de vrouw van wie hij beweerde te houden, hoe duidelijker het hem werd dat zo'n schitterende persoon niet zomaar door de knieën zou gaan van blijdschap bij de eerste amour-fouverklaring van een volslagen vreemde. (Zó gek was hij nu ook weer niet.) Daarom zou het noodzakelijk zijn te bewijzen dat hij haar waardig was, en het verschaffen van dergelijke bewijzen zou van nu af aan zijn enige zorg

zijn. Ja! Hij zou zijn waarde ruimschoots aantonen! Wanneer hij aan zijn queeste begon, zou het noodzakelijk zijn het voorwerp van zijn affectie volledig op de hoogte te houden van zijn handelingen, en dus vatte hij het plan op een correspondentie met haar te beginnen, een reeks brieven die zouden onthullen hoe oprecht hij was, hoe diep zijn genegenheid, en hoe ver hij bereid was te gaan om haar hand te winnen. Op dit punt in zijn overwegingen werd hij overvallen door een soort verlegenheid. Als hij haar onthulde hoe nederig zijn plaats in het leven werkelijk was, dan zou ze zijn brief misschien met een lieflachje in de prullenmand gooien en voorgoed klaar zijn met hem. Als hij zijn leeftijd onthulde of haar bijzonderheden over zijn uiterlijk gaf, zou ze misschien terugdeinzen voor die informatie met een mengeling van geamuseerdheid en afschuw. Als hij haar zijn naam gaf, de inderdaad verheven naam Smile, een naam waar groot geld aan hing, dan zou ze misschien slechtgehumeurd de autoriteiten waarschuwen, en opgejaagd te worden als een hond, in opdracht van het voorwerp van zijn aanbidding, dat zou zijn hart breken en dan zou hij zeker sterven. Daarom zou hij voorlopig zijn ware identiteit verborgen houden en die pas onthullen wanneer zijn brieven, en de daden die erin beschreven werden, haar houding ten opzichte van hem hadden verzacht en haar ontvankelijk hadden gemaakt voor zijn avances. Hoe zou hij weten wanneer dat moment was aangebroken? Dat was een vraag om later te beantwoorden. Nu ging het erom een begin te maken. En op een dag kwam de juiste naam tot hem, de beste van alle identiteiten om aan te nemen, op dat moment tussen waken en slapen wanneer de verbeelde wereld ach-

ter onze oogleden zijn magie kan laten druppelen in de wereld die we zien wanneer we onze ogen openen.

Die ochtend leek hij zichzelf te zien in een droom waarin hij zijn wakende zelf aansprak. 'Kijk naar jezelf,' mompelde zijn half slapende zelf tegen zijn half wakende zelf. 'Zo lang, zo mager, zo oud, en toch kun je niets beters kweken dan een vlassig baardje, alsof je een pukkelige tiener bent. En ja, geef toe, misschien met een paar schroefjes los, een van die hoofd-in-de-wolkenfiguren die cumulus- of cumulonimbus- of zelfs cirrostratusformaties voor vaste grond aanzien. Denk maar terug aan je favoriete muziek toen je een jongen was! Ik weet het, tegenwoordig heb je liever het vibrato dat je hoort in *American Idol* of *The Voice*. Maar indertijd vond je mooi wat je artistieke vader mooi vond, je nam zijn muzieksmaak over alsof het de jouwe was. Herinner je je zijn favoriete plaat?' Waarop de half dromende Smile met een zwierig gebaar een vinyl lp tevoorschijn haalde die de half wakkere Smile onmiddellijk herkende. Het was een opname van de opera *Don Quichotte* van Jules Massenet. 'Losjes gebaseerd op het grote meesterwerk van Cervantes, nietwaar,' mijmerde het spook. 'En jij, het lijkt of jij ook een beetje losjes gebaseerd bent.'

Het stond vast. Hij stapte uit bed in zijn gestreepte pyjama – sneller dan zijn gewoonte was – en klapte zelfs in zijn handen. Ja! Dat zou het pseudoniem zijn dat hij in zijn liefdesbrieven zou gebruiken. Hij zou haar vernuftige heer Quichot zijn. Hij zou Lancelot zijn en zij zijn Guinevere, en hij zou haar meevoeren naar zijn kasteel Joyous Gard. Hij zou – om de proloog van de *Canterbury Tales* van Chaucer te citeren – haar waarlijk volmaakte, edele ridder zijn.

Het was het Tijdperk van Alles-Is-Mogelijk, zei hij tegen zichzelf. Dat had hij veel mensen horen zeggen op tv en in de extravagante videoclips die door cyberspace zweefden en zijn verslaving een extra diepte van nieuwe technologie gaven. Er waren geen regels meer. En in het Tijdperk van Alles-Is-Mogelijk was inderdaad alles mogelijk. Oude vrienden konden nieuwe vijanden worden en traditionele vijanden konden je nieuwe besties of zelfs geliefden worden. Het was niet meer mogelijk het weer, of de kans op oorlog, of de uitslag van verkiezingen te voorspellen. Een vrouw kon verliefd worden op een biggetje, of een man kon gaan samenwonen met een uil. Een schoonheid kon in slaap vallen en als ze wakker gekust werd een andere taal spreken, en in die nieuwe taal een volledig ander karakter blijken te hebben. Je stad zou verzwolgen kunnen worden door een overstroming. Een tornado zou je huis kunnen meevoeren naar een land ver weg, waar het bij het landen een heks zou pletten. Misdadigers konden koningen worden en koningen konden ontmaskerd worden als misdadigers. Een man kon ontdekken dat de vrouw met wie hij samenwoonde het onwettige kind van zijn vader was. Een heel volk zou in een afgrond kunnen springen als op hol geslagen lemmingen. Mannen die een president speelden op tv konden president worden. Het water zou op kunnen raken. Een vrouw zou kunnen bevallen van een baby die een terugkerende god bleek te zijn. Woorden konden hun betekenis verliezen en een nieuwe krijgen. De wereld zou kunnen vergaan, zoals minstens één prominente wetenschapper-ondernemer inmiddels voortdurend voorspelde. Een kwalijke geur zou over het einde hangen. En

misschien zou een tv-ster op wonderbare wijze de liefde van een dwaze oude bok beantwoorden, en hem een onverwachte romantische zege bezorgen die een lang, klein leven goed zou kunnen maken door het eindelijk de glans van grootsheid te verlenen.

Quichots belangrijke beslissing werd genomen in de Red Roof Inn in Gallup, New Mexico (21.678 inw.). De handelsreiziger keek met verlangen en jaloezie naar Gallups historische El Rancho Hotel, waar in de hoogtijdagen van de Western veel filmsterren hadden gelogeed die in de omgeving aan het filmen waren, van John Wayne en Humphrey Bogart tot Katharine Hepburn en Mae West. Het El Rancho was boven zijn budget, dus reed hij er voorbij naar het bescheidener Red Roof, dat prima voldeed. Hij was een man die had geleerd zijn lot zonder morren te accepteren. Die ochtend stond de tv aan toen hij wakker werd met zijn glanzende nieuwe identiteit – hij was in slaap gevallen zonder hem uit te zetten – en de weerman van KOB-4, Steve Stucker, was in beeld met zijn Huisdierenparade, de beroemde weerhonden Radar, Rez, Squeaky en Tuffy. Dat betekende dat het vrijdag was, en de pasbenoemde meneer Quichot (hij vond niet dat hij de eretitel *Don* had verdiend of waard was), gestimuleerd door zijn nieuwe besluit, door het met bloemen bestrooide pad naar de liefde dat zich voor hem opende, was helemaal opgewonden, ook al had hij net een vermoeiende week van bezoeken aan de dokterspraktijken in Albuquerque en omgeving achter de rug. Hij had de vorige dag doorgebracht op de locaties van de Rehoboth McKinley Christian Health Care Services, de Western New Mexico Medical Group, en het Gallup Indian Medical Center (dat de zorg had voor de vrij grote in-

heemse bevolking in de stad, bestaande uit Hopi, Navajo en Zuni). Hij had goed verkocht, dacht hij, al was hij getrakteerd op verbaasde fronsjes en ongemakkelijke lachjes na zijn joviale hints dat hij binnenkort vakantie zou houden in New York City (8.623.000 inw.) met een nieuwe vriendin, een Zeer Beroemde Dame, de koningin van Must See TV. En zijn grapje in het Indian Medical Center – ‘Ik ben ook een indiaan, maar dan uit India! Van de vlek op het voorhoofd, niet van de veer! Dus ik ben blij dat ik hier in indianenland ben’ – was helemaal niet goed gevallen.

Hij had geen vaste verblijfplaats meer. De weg was zijn thuis, de auto was zijn woonkamer, de kofferbak was zijn kleerkast, en een reeks Red Roof Inns, Motel 6'en, Days Inns en andere herbergen voorzag hem van een bed en een tv. Hij had een voorkeur voor hotels met op zijn minst een paar extra zenders, maar als die niet beschikbaar waren, was hij tevreden met de gewone netwerkkost. Maar vanochtend had hij geen geduld voor de plaatselijke weerman en zijn asieli-dieren. Hij wilde met zijn vrienden praten over de liefde en de liefdesqueeste die hij ging ondernemen.

Eigenlijk had hij bijna geen vrienden meer. Er was zijn rijke neef, werkgever en beschermheer dokter R.K. Smile, en er was de vrouw van dokter Smile, Happy, die hij geen van beiden ooit zag, en er waren receptionisten bij een paar motels waar hij geregeld kwam. Er waren verspreid over het land en de wereld nog een paar mensen die misschien gevoelens voor hem koesterden die op vriendschap leken. Er was vooral één vrouw in New York City (ze noemde zichzelf de Menselijke Trampoline) die misschien ooit weer naar hem zou glimlachen, als hij

geluk had, en als ze zijn excuses accepteerde. (Hij wist, of dacht te weten, dat excuses op hun plaats waren, maar hij kon zich maar half herinneren waarom, en af en toe dacht hij dat zijn beschadigde geheugen misschien dingen had verdraaid en dat zij degene was die hém excuses verschuldigd was.) Maar hij had geen sociale groep, geen matties, geen posse, geen echte gabbers, omdat hij zich al lang geleden had teruggetrokken uit de sociale maalstroom. Op zijn Facebookpagina had hij vriendschapsverzoeken geaccepteerd van, of verstuurd naar, een kleine en slinkende groep handelsreizigers zoals hijzelf, plus een assortiment eenzame zielen, opscheppers, exhibitionisten en wellustige dames die zich zo erotisch gedroegen als de vrij preutse regels van het sociale medium toestonden. Elk van deze aanhalingstekens-openen aanhalingstekens-sluiten ‘vrienden’ zagen zijn plan, toen hij het enthousiast had gepost, precies voor wat het was – een onbezonnen idee, op het randje van de waanzin – en probeerden hem er voor zijn eigen bestwil van te weerhouden om Miss Salma R te stalken of lastig te vallen. Als reactie op zijn post waren er frons-emoji's en bitmoji's die een bestraffende vinger naar hem zwaaiden en er waren GIFjes van Salma R zelf, die scheel keek, haar tong uitstak en een vinger bij haar linkerslaap draaide, wat alles bij elkaar opgeteld neerkwam op de universeel erkende verzameling gebaren die ‘kierewiet’ betekenden. Maar hij liet zich niet afschrikken.

Over het algemeen loopt dit soort verhalen niet goed af.

Dit boek is reeds verschenen

'De beste interviewserie van het jaar.'

– *Matthijs van Nieuwkerk*

'Een
schitterende
serie
vraaggesprekken'

– *Sheila Sitalsing*

NU IN DE
BOEKHANDEL

uitgeverij atlas contact

STEFAN BRIJS

ZONDER LIEFDE

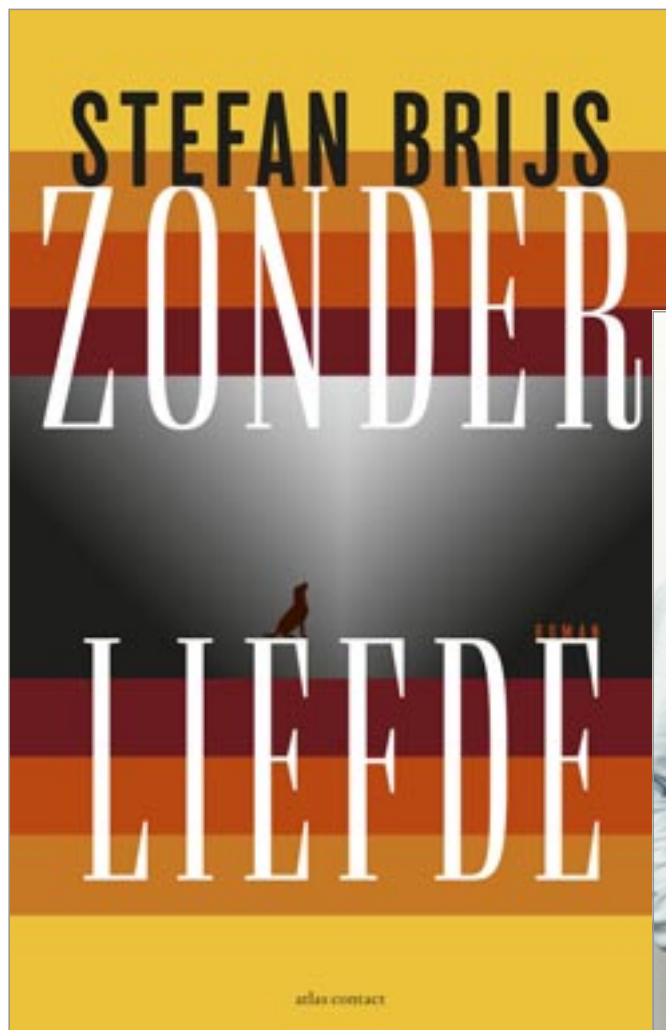

Foto: © Annaleen Louwes

Zonder liefde in het kort

Paul en Ava, allebei eind twintig, ontmoeten elkaar op een precair moment in hun leven. Paul is nog van slag door zijn scheiding, Ava heeft voor de zoveelste

keer en nu voorgoed haar vriend verlaten. Ze vinden steun bij elkaar, een noodalliantie die uitgroeit tot een hechte vriendschap, waarbij ze elkaar helpen in hun wanhopige zoektocht naar wat liefde zou moeten zijn.

DE CLUB VAN ECHTE LEZERS

LEESCLUB MET STEFAN BRIJS

DOOR: TAÏS VEZO

Stel: je staat oog in oog met jouw favoriete schrijver. Wat zou jij dan vragen? Via de nieuwsbrief van de Club van Echte Lezers konden veertig lezers zich aanmelden voor de live leesclub Zonder liefde mét schrijver Stefan Brijs erbij. Een leesclubmiddag met soms pittige vragen over liefde, passie en schrijverschap.

Zaterdag 14 september om 11.15 uur gaat de deurbel bij Uitgeverij Atlas Contact. Terwijl de koffie nog gezet wordt, de speculaasjes, cake en kaasvlinders net op tafel liggen en de posters (eindelijk) recht hangen. Iets te vroeg lopen lezers naar het tuinhuis, waar geregeld schrijvers hun boekpresentatie houden. Ze komen wat onwennig binnen, maar al gauw voelt het vertrouwd. Iedereen heeft immers *Zonder liefde* gelezen dus er is genoeg om over te praten.

Gerwin van der Werf, zelf ook schrijver en boekrecensent, leidt de leesclub. Als hij vraagt wie allemaal het boek hebben gelezen gaan tientallen handen de lucht in. De toon is gezet. We hebben te maken met echte lezers, concludeert Stefan Brijs lachend. Via Hebban.nl en andere websites hebben de meeste deelnemers al hun recensie geplaatst, maar in gesprek gaan met de schrijver is extra bijzonder. Gerwin wil van een aantal lezers weten wat ze van het boek vonden. 'Pijnlijk herkenbaar.' 'Mooie spanningsboog.' 'Ik voelde me thuis in dat boek.'

Stefan Brijs is bekend van zijn bestsellers

De engelenmaker en *Maan en zon*. In zijn nieuwe roman *Zonder liefde* laat hij een andere kant van zijn schrijverschap zien. 'Ieder boek dat ik schrijf is anders. Ik wil iedere keer de lezer opnieuw verrassen, en mezelf. Ik heb ook nooit een plan als ik aan een boek begin. Meestal weet ik wel wat scènes, maar al schrijvende ontdek ik meer van het verhaal. Veel mensen vragen aan mij: "Waarom komt er niet een vervolg op *De engelenmaker*?" Dat boek heb ik echter al geschreven, waarom zou je opnieuw zoiets willen lezen?'

Zonder liefde gaat over Paul en Ava, allebei eind twintig, ze ontmoeten elkaar op een precair moment. Paul is van slag door zijn scheiding en Ava is voortdurend op zoek naar passie. Al gauw vinden ze steun bij elkaar. Staat liefde hun vriendschap echter in de weg?

Stefan Brijs vertelt dat die vraag hem al langer bezighield. 'Voor mij gaat *Zonder liefde* over de mogelijkheid of onmogelijkheid van een platonische vriendschap. Ik denk dat bij iedere vriendschap er altijd momenten zullen zijn dat er opeens spanning is. Dat je in

gesprek bent met een goede vriend of vriendin en dat je denkt: Het is wel erg gezellig. Ik zou diegene best nu een knuffel willen geven. In mijn roman is er een moment dat de hoofdpersoon Paul twijfelt aan zijn gevoelens voor Ava. Dan wil hij zijn hand op haar been leggen, maar maakt hij dan niet alles kapot? Hij is echt ontzettend zoekende. Paul worstelt steeds met zijn gevoelens en zichzelf. Dat wilde ik omschrijven.'

In het boek zoom je erg in in het leven van Paul en Ava. Was dat niet extra moeilijk?

'Dit is het eerste boek waar ik bewust slechts een jaar uit het leven van twee personages wilde beschrijven. Het is moeilijker om een geconcentreerd boek te schrijven. Ik heb dit boek rustig geschreven, stap voor stap, zonder plan.'

Hoe doe je dat?

'Door heel hard te zwoegen en nog harder te vloeken. Maar ook door scènes weg te gooien. Vergeleken met mijn andere boeken heb ik minder onderzoek verricht. Bij *De engelenmaker* moest ik veel research doen over klonen en het katholieke geloof. Met *Zonder liefde* kon ik echter putten uit dertig jaar levenservaring. Mijn roman gaat over de liefde en het leven. Voor mij was het extra belangrijk om de personages zo echt mogelijk te maken. Het moet geloofwaardig zijn, eigenlijk nog meer dan bij mijn andere boeken. *Zonder liefde* gaat immers over iets waar wij allemaal mee te maken heb-

ben, namelijk de liefde. Mensen die mij goed kennen zullen elementen uit mijn leven herkennen als ze het boek lezen. Net als Paul heb ik een mislukt huwelijk gehad. Dat soort dingen gebruik ik als een kapstok. Daar hang ik dingen aan op uit mijn verbeelding. Uiteindelijk moet je van de kapstok niets meer zien. Het gaat om de verhalen.'

Iemand uit het publiek merkt op dat de kracht van *Zonder liefde* zit in het feit dat twee verloren zielen elkaar vinden. Hun connectie zit niet in de liefde, maar in hun kwetsbaarheid. Passie versus liefde. Met een stralende glimlach knikt Brijs vervolgens en stelt hij ook vragen aan zijn lezers: 'Denken jullie dat Paul liefde kan vinden?'

Daar zijn de meningen over verdeeld. Sommigen vinden Ava egocentrisch en vermoeden dat ze borderline heeft, omdat ze zich telkens weer stort in nieuwe liefdes en avonturen. Is Paul dan haar redder? Nee, want zijn gevoelens voor haar zijn niet zuiver. Daarnaast zie je ook alles vanuit zijn standpunt. Wie zegt dat niet hij alles verdraait?

**Zonder liefde gaat
immers over iets waar
wij allemaal mee te
maken hebben,
namelijk de liefde.**

'Dat is een goede vraag. En hoe ver kijkt Paul eigenlijk terug? Hoeveel is geschiedenis? Daar heb ik ook niet echt een antwoord op. Je kijkt door de ogen van Paul naar zijn leven. Stel dat je nu terugkijkt naar een relatie, dan weet je ook niet meer alles. Je

ziet een concentratie. Het prettige aan *Zonder liefde* is dat je kunt gaan twijfelen aan het verhaal van Paul. Zijn gevoelens zijn echter wel echt.

Nadat er een hoop vragen zijn gesteld is het tijd voor de signersessie. Terwijl Brijs klaar gaat zitten op de befaamde houten schrijversstoel van Atlas Contact vormt er zich een lange rij. Hoewel sommigen wel een uur moeten wachten voordat zij hun

boek kunnen laten signeren lijkt dat niet uit te maken. Ze gaan met elkaar in gesprek over *Zonder liefde*, De Club van Echte Lezers en hun liefde voor hun boeken. Na afloop vertelt Brijs dat hij een betere aftrap van *Zonder liefde* niet had kunnen wensen.

Zou je ook graag een 'live' leesclub willen bijwonen bij Uitgeverij Atlas Contact? Houd dan onze nieuwsbrief in de gaten. Wij organiseren namelijk een aantal keer per jaar een leesclub op de uitgeverij.

Recensies van Echte Lezers

Zonder liefde van Stefan Brijs

'Stefan Brijs weet met een verhaal waarin weinig meer dan het alledaagse gebeurt de lezer toch aan het denken te zetten. De schrijfstijl zorgt ervoor dat het boek aanspreekt, door de beeldende stijl is het niet moeilijk om de gebeurtenissen voor je te zien. Daarbij komt dat je na een aantal zinnen al het idee hebt: Dit is een goed boek. En een goed boek is het.'

**** – Merel (Hebban)

'*Zonder liefde* is ingetogen en klein gehouden, eenvoudig bijna, maar toch erg vol. Je kan een pagina lezen en herlezen en nieuwe klemtonen of betekenissen ontdekken [...]. Het voelt als gluren bij de buren, maar dan zonder de schaamte. Heel eerlijk eigenlijk.' **** – Evy (Hebban)

'Deze roman bevat geen grootse, spectaculaire plotwendingen zoals in andere boeken van Brijs, maar heeft iets teders en wrangs tegelijkertijd waardoor de le-

zer geraakt wordt. Een mooi, gevoelig en tevens deerniswekkend verhaal.'

**** – Gigi (Hebban)

'Voor mij was *Zonder liefde* al snel een geslaagd boek. De schrijfstijl van Brijs voelde als thuiskomen; fijn en begrijpelijk, ik voelde me als een vis in het water. [...] *Zonder liefde* heeft voor mij bevestigd wat ik tien jaar geleden al wist: Stefan Brijs schrijft prachtige boeken.'

– www.eenlettermeergraag.nl

'*Zonder liefde* heb ik met liefde gelezen. Neem de tijd en laat de woorden tot je doordringen. Dan is het genieten. De rust die zij [personages] samen creëren is voelbaar. Ook intieme passages schuwt de auteur niet. Dit was voor mij het eerste boek wat ik van Stefan Brijs las en ik moet zeggen... ik ben nieuwsgierig naar zijn voorgaande boeken.'

**** – Tanneke (Hebban)

EVA VRIEND

Foto: © Jelmer de Has

Eva Vriend (1973) is historica en schrijfster. Ze groeide op als boerendochter in de Noordoostpolder. Haar in 2013 verschenen bestseller *Het nieuwe land*, over de bijzondere ontstaansgeschiedenis van Flevoland, werd genomineerd voor de MJ Brusselprijs en de Libris Geschiedenis Prijs. In 2015 verscheen *De helpende hand*. Sinds 2016 werkt ze aan het interactieve project 'Mijn Zuiderzee' i.s.m. het Zuiderzeemuseum, waarvoor ze vele levensgeschiedenissen van kustbewoners optekende.

EENS GING DE ZEE HIER TEKEER

Eens ging de zee hier tekeer **in het kort:**

De schilderachtige stadjes rond het IJsselmeer spreken tot de verbeelding, met hun authentieke gevels, vissersboten en pittoreske havens. Hoewel ze onderling sterk verschillen, is er één gebeurtenis die leven en lot van alle kustbewoners met elkaar verbindt. Op 28 mei 1932 werd de Afsluitdijk gedicht. De overheid was ervan overtuigd dat dit Nederland zou opstuwen in de vaart der volkeren. De kustbewoners stonden erbij, keken ernaar en moesten zich zien te redden. Hun Zuiderzee werd het IJsselmeer. Voortaan voeren hun botters uit op een zoetwaterplas. Wat betekent zo'n ingrijpende verandering voor de cultuur, de identiteit en de toekomstdromen van mensen, tot op de dag van vandaag? In *Eens ging de zee hier tekeer* staan vier Zuiderzeefamilies centraal, uit Urk, Volendam, Spakenburg en Wieringen. Aan de hand van hun levensgeschiedenissen vertelt Eva Vriend een groots verhaal over vissersbloed dat kruipt waar het niet gaan kan, het houvast dat traditie biedt en de veerkracht die vereist is om vooruit te komen.

LITERAIRE NON-FICTIE
OVER DE NEDERLANDSE
GESCHIEDENIS, IN DE
TRADITIE VAN GEERT MAK
EN FRANK WESTERMAN

Over *Het nieuwe land*:

‘Mooi en invoelbaar geschreven.’
– Suzanna Janssen, auteur van *Het pauperparadijs*

EENS GING DE ZEE HIER TEKEER

Als je kinderen hun weg vinden, wordt je uitzicht beter. Gijs Hopman staaarde berustend voor zich uit op een bankje in de haven.

Zijn oudste zoon Jochem Hopman redde zich wel als IJsselmeervisser, zo goed en kwaad als dat ging. Hij ving met zijn eigen vergunning voorlopig genoeg paling om zijn jonge gezin te onderhouden. Jochem en zijn vrouw Jannetje zouden zes kinderen krijgen. Over zijn andere kinderen hoefde Gijs zich evenmin zorgen te maken.

Hoewel, even was het spannend geweest.

Toen de collega-visser uit Spakenburg bij wie jongste zoon Jan in 1929 aan boord was gestapt minder werk had, dreigde Jan thuis te komen zitten. Gelukkig vond hij een baantje bij de schoenenfabriek. De N.V. IJsselmeer Maatschappij voor de Schoenindustrie was in 1934 neergestreken in Bunschoten-Spakenburg, 'de gemeente die met haar 5200 zielen tegen dood water aan ligt', zoals een krant schreef bij de opening van de fabriek.

Vanuit het besef dat de vissers en de arbeiders uit de aanverwante ondernemingen een nieuwe werkplek nodig hadden, stimuleerde de rijksoverheid de gemeenten rond de Zuiderzee tot het aantrekken van bedrijvigheid. De burgemeesters zagen dit zelf ook wel zitten, toen het in de jaren twintig economisch beter ging en de maakindustrie zich verder ontwikkelde. Rond de Zuiderzee openden zo negen compleet nieuwe bedrijven die niets met de visserij te maken hadden. In de fabrieken werd van alles gemaakt; van knopen, bezems en koperwaren tot pantoffels, kleding en lingerie. Overal

konden zonen en dochters aan het werk die tot dan toe hun ouders hadden geholpen met het vangen of schoonmaken van vis, het maken en tanen van netten, en al die andere klussen die de Zuiderzeevervisserij met zich meebracht. De zwarte klederdrachtbroek werd verruild voor een bruine stofjas. Hun handen roken niet meer naar vis.

De opleiding die Jan Hopman kreeg om de schoenen te kunnen maken, werd betaald vanuit de Zuiderzeesteunwet. Het economisch beleid van de regering-Colijn ontmoedigde het direct subsidiëren van bedrijven die ex-vissers in dienst namen. Dat druiste in tegen de geest van de nachtwakersstaat. De overheid moest enigszins op afstand blijven. De Rijksdienst ter Uitvoering van de Zuiderzeesteunwet verstrekke slechts indirecte hulp. Zo kreeg de Spakenburger schoenenfabriek per arbeider 500 gulden scholingskosten vergoed.

Nadat Jan jaren op het water had gewerkt, op een altijd bewegend schip, in de frisse buitenlucht, met één baas en soms een tweede knecht, stond hij nu de hele dag binnen in een besloten ruimte tussen vele collega's uren achtereen hetzelfde werk te doen. Zolen aannaaien of hakken vastlijmen. Het werk ging hem en zijn collega's in ieder geval goed af, beter dan buitenstaanders verwachtten. Burgemeester Jac. de Vries sr. van Bunschoten vertelde dit aan *De Telegraaf* in een artikel met de kop 'Nieuw land, stervende schoonheid'. 'Het schijnt of bij deze kinderen van belanghebbenden de verbondenheid aan het water reeds gestorven is. Wat is er voor den werklooze belang-

rijker dan werk? Het werk lonkt.'

'Ik weet nog dat ik het in het begin lang niet makkelijk had. De zee trok!' vertelde plaatsgenoot Wim Bos. Hij werkte bij de tweede belangrijke werkgever voor oud-visser in Spakenburg, de knopenfabriek, als handfrezer van knopen; gaatjes boren en randjes slijpen. Als dertienjarige had hij nog gedacht dat hij visser zou worden.

'Wanneer ik 's maandagsmorgens, heel in de vroege, de motoren hoorde aanslaan, en wist dat de vissersschepen uitvoeren, dan ging 't me wel eens aan het hart dat ik niet meekon. Maar dat ging over: de trek naar zee verdween. En toen ik later de bootjes voorbij hoorde puffen, zei ik wel eens tegen mijn vrouw: "Ik ben blij dat ik op de fabriek ben, met een vast inkomen, zomer en winter door."

Waar Gijs Hopman opgelucht was dat zijn jongste zoon dankzij de schoenenfabriek van de straat was, begonnen ze elders in het land juist te mopperen over de hulp die de Zuiderzeeplaatsen kregen. Zo beklagde een Waalwijkse schoenenfabrikant zich bij de ministers van Waterstaat en Economische Zaken over oneerlijke concurrentie.

De klachten ontstonden ook doordat in de jaren dertig de economische crisis steeds verder om zich heen greep. Op de dag dat in 1932 met veel vlagvertoon de Afsluitdijk was gedicht, presenteerde een staatscommissie een nieuw bezuinigingsrapport. In de eerste helft van de jaren dertig vervijfvoudigde de werkloosheid in Nederland naar bijna 630 000 werkzoekenden. Een kwart van de beroepsbevolking raakte afhankelijk van overheidssteun. Het lukte de Zuiderzeeplaatsen steeds minder goed om nieuwe bedrijven aan te trekken, met of zonder hulp

van de Zuiderzeesteunwet.

De economische crisis maakte tegelijkertijd dat de Zuiderzeewerken op een laag pitje kwamen te staan. Het werk aan de dijken werd zo goed als stilgelegd. Dat kon toch niet de bedoeling zijn, stelde de Vereniging van Zuiderzeegemeenten, waarbij de meeste van de aan het IJsselmeer gelegen gemeenten waren aangesloten. De leden lieten gezamenlijk aan de rijksregering weten dat het juist nu zaak was om door te zetten. Door de afsluiting raakten duizenden gezinnen langs de Zuiderzee brodeloos, de steun was beperkt en de gevolgen zouden des te harder worden gevoeld als de komst van de polders uitbleef. Het ging de gemeenten vooral om degenen die werk hadden gevonden als geulengraver of bak-schipper. De polderwerkers zouden op straat komen te staan. Het verzoek had weinig effect. De inpolderingswerkzaamheden liepen vertraging op en zouden pas in 1936 aan de oostkant worden hervat met de aanleg van de Noordoostpolder.

Plaatselijke afdelingscommissies van de Rijksdienst Zuiderzeesteunwet bleven intussen 'erkend gedupeerden Zuiderzeewet' helpen met het zoeken naar een baan. De commissievoorzitter schreef bijvoorbeeld een aanbevelingsbrief naar een werkgever. De commissie raadde wel dringend aan om ook zelf actief te zoeken, gezien het grote aantal werklozen. Soms werd een gezin geadviseerd om te verhuizen naar een plaats waar wel werk was, bij Philips in Eindhoven bijvoorbeeld of in de Zaanstreek.

Maar velen hadden, net als grootmoeder Jaopie Hopman, geen zin om te verkassen. Ze waren te verknocht aan hun woonplaats. Liever aasden ze, veelal laagopgeleid, op een eenvoudige functie dicht bij huis, zoals

grootvader Gijs Hopman had gevraagd om een baantje als brugwachter, havenmeester of bakschipper.

In Spakenburg werd in die tijd veel gepraat over de familie De Graaf, die wél een verhuizing naar de andere kant van het land had aangedurfd, naar Zuid-Limburg nog wel, waar ze de enige orthodox-gereformeerden werden tussen katholieken die een onverstaanbaar dialect spraken.

Deze Jacob – de jongste zoon in een visersgezin van tien kinderen – was als twaalfjarige in 1922 nog aan boord gestapt bij zijn vader als ‘derdemannetje’. Maar er werd te weinig verdiend om hem erbij te hebben. Bovendien voelde Jacob zich meer aange trokken tot het ambachtswerk op een werf. Hij hield ervan om met zijn handen iets te maken. Op zijn veertiende was hij bij een scheepswerf begonnen met de simpele klusjes, pek smeren bijvoorbeeld. Al snel werkte hij zich op tot eerste knecht.

Toen na de voltooiing van de Afsluitdijk de visvangsten drastisch daalden, liep ook het werk op de scheepswerf terug en Jacob raakte werkloos. Zijn vader kon gebruik maken van de Zuiderzeesteunwet en als ‘kind van een belanghebbende’ kreeg Jacob voorrang bij sollicitaties op banen bij de overheid. Hij probeerde het bij een werf in Den Helder, dat trok hem nog wel, maar het werd een betrekking bij de douane in het Zuid-Limburgse Meerssen. Het leek hem niets, maar hij moest wat.

Echtgenote Biethje vernieuwde haar volledige garderobe voor de verhuizing. In Limburg wilde ze niet in klederdracht rondlopen. Wat zouden de burens daar wel niet van denken? Geadviseerd door de vrouw van de dominee kocht ze in een speciaalzaak in

Amersfoort van alle kledingstukken twee stuks. Een huwelijk in klederdracht had ze ook niet meer gewild vlak voor haar ‘emigratie’. Het was eigenlijk vooral Jacob die dat niet meer gepast vond. Heel Spakenburg had het erover dat Biethje van Grietje Piet in het wit was getrouwd, met bloemetjes en lintjes in d'r haar.

Vooral Biethje kreeg enorm last van heimwee. Ze spelde iedere week de *Bunschoter Bode*, waarop ze een abonnement behield. Haar moeder zorgde ervoor dat het gezin iedere zaterdag een maal verse vis kreeg thuisbezorgd in Limburg, met een tot de randen volgeschreven brief.

De kinderen De Graaf moesten helemaal in de grote stad Maastricht naar school, omdat het dorp geen protestants onderwijs bood. Het gezin kerkte in een kleine gereformeerde kerk in Maastricht. Alleen als het heel hard regende, gingen ze wel eens naar de hervormde kerk in de buurt. Maar ze konden zich niet helemaal afzonderen van de Limburger samenleving. Bij geboortes kwam er gewoon een katholieke kraamhulp, er was niemand anders. Moeder raakte bevriend met de buurvrouw met wie ze winkelde in Maastricht. Terwijl die te biecht ging, wachtte Biethje rustig achterin de kerk. Ze maakte zelf de patates frites die ze in België leerde kennen, tot grote verbazing van de Spakenburger familieleden. De familie begreep ook niets van de huzarensalade die Biethje opdiende.

Toen vader in 1950 een baan bij het belastingkantoor in Amersfoort kon krijgen, verhuisde het gezin daarnaartoe, om weer dichterbij Spakenburg te kunnen wonen. En nadat Jacob na veertig dienstjaren met vervroegd pensioen kon, keerde het gezin in 1967 écht terug, terug naar Spakenburg.

Biethje sprak de rest van haar leven van ‘haar verloren jaren’. Spakenburg bleef ‘het beloofde land’.

Na hun terugkeer verbouwde vader hun huis wel tot een moderne woning met een voordeur met bel. Want dat waren Jacob en Biethje inmiddels zo gewend, dat je niet on-aangekondigd binnenliep, maar aanbelde bij de voordeur. De burens vonden het maar hoogmoedig.

De periode in Limburg bracht het gezin De Graaf goede dingen, concludeert dochter Gerie Vreekamp-De Graaf nu. ‘We ontwikkelden ons. We moesten van onze ouders naar de middelbare school. Dat was toen lang niet in ieder gezin normaal, en zeker niet voor meisjes. We werden gestimuleerd om ons best te doen en om onze diploma’s te halen. En we gingen bijvoorbeeld ook vanaf ons zesde naar de tandarts.’ De verhuizing dwong haar ouders ‘om zelf na te denken, om eigen beslissingen te nemen’.

Misschien is Gijs Hopman wel jaloers geweest toen hij indertijd de verhalen over Jacob en Biethje de Graaf hoorde. Zij hadden de stap wél durven zetten.

De schoenenfabriek waar de toekomst van zoon Jan geborgd leek, ging in 1936 failliet. Gijs Hopman maakte zich alsnog zorgen over het lot van zijn jongste.

Veel bedrijven die met de indirecte hulp van de Zuiderzeesteunwet waren opgestart, hadden het moeilijk. De subsidiemaatregelen hadden niet de krachtigste ondernemers aangetrokken, zo bleek. De meesten beschikten over weinig eigen middelen en boekten de vergoeding voor de opleidingskosten als eigen kapitaal. Hierdoor ontbeerden de ondernemingen een gezonde financiële basis. De bedrijven in meer

eenvoudige producten als knopen, bretels en borstels reddden zich het best. De meer complexe fabricage van schoenen kende ook nog eens meer concurrentie op de binnenlandse markt.

Het inzetten van werknemers uit visserijbedrijven was ook geen onverdeeld succes, omdat zij lang niet allemaal aan de eisen van de werkgevers voldeden. Een van de grootste problemen was dat het personeel uit de Zuiderzeeplaatsen niet gewend was aan de discipline die een fabriek vereiste. De meisjes glippen nog weleens de deur uit om thuis om half elf een kopje koffie te drinken, mopperde de directeur van de confectiefabriek uit Elburg tegen een enquêteur van de Stichting voor het Bevolkingsonderzoek in de Drooggelegde Zuiderzeepolders. De stichting boog zich nu ook over de vraag in hoeverre de bewoners van de kuststreken geschikt waren voor andersoortig werk. De wetenschappers verzamelden de enquête-resultaten in het dossier ‘Omvorming en aanpassing’.

‘De vissersjongens vinden het moeilijk om in een ritme door te werken,’ mopperde de eigenaar van een Bunschoter sigarenfabriek. ‘t Is net of hun de deining in het bloed zit, men sjouwt op ’t schip bij slecht weer ook gemakkelijk vier à zes uur en ligt dan weer een paar uur in de kooi.’ In Volendam bedacht de directeur van het lederbedrijf een oplossing. Sinds hij de radio had aangezet, kletsen de meisjes bij hem op de werkvloer veel minder. ‘Je moet ze weten te behandelen,’ stelde zijn collega van de borstelfabriek. ‘Ze zijn niet geschikt voor fijn werk. Ze doen liever ruw werk, laden en sjouwen bijvoorbeeld.’ Een voordeel vond hij dat de vissersjongens niet op een minuut keken. ‘Ze zijn erg trouwhartig,’ merkten ze

ook bij de knopenfabriek in Spakenburg. 'Als je met ze kunt opschieten, gaan ze voor je door het vuur. Alleen voor leidinggeven zijn ze niet geschikt. Veel koppigheid en vasthoudendheid.'

Meerdere ondernemers meenden te kunnen zien of een werknemer gaand of staand had gevestigd. De mannen die met een sleepnet hadden gekuild, werkten over het algemeen wat lomper en onverschilliger. De fuikenvissers kenden meer discipline, omdat die vangstmethode meer precisie en volharding vereiste.

De directeur van de schoenenfabriek waar Jan Hopman werkte, had weinig te klagen gehad tegenover de enquêteurs. 'De Spakenburgers en Bunschoters voldoen goed,' werd genoteerd. 'Ze doen niet onder voor Brabantse werklieders.' Het bedrijf slaagde er uiteindelijk dan ook in om een doorstart te maken. Het bedrijf heette voortaan Knoek en Ros en produceerde 'luxe huispantoffels en lichte zomerschoenen', iets minder bewerkelijke producten. Tot ieders blijdschap kon Jan er ook weer aan de slag, voor tien gulden per week.

Gijs en Jan Hopman waren twee van de ruim vierhonderd vissers uit Bunschoten-Spakenburg die ermee stopten tussen 1930 en 1947. De afname bedroeg er in die periode ruim 35 procent en daarmee was het een van de plaatsen waar de Zuiderzeeactiviteiten in de jaren dertig hard terugliepen, al bleef de vloot er vergeleken met andere IJsselmeerplaatsen groot.

Enkhuizen, Vollenhove, Marken, Harderwijk en Elburg kenden een soortgelijke daling. In Elburg wilde de gemeenteraad graag een stuk grond vrijmaken waar ex-vissers eendenhouder konden worden. Ze stelde

het nabijgelegen Harderwijk als voorbeeld, waar dit succesvol was gedaan. De grond bleek echter niet geschikt en er waren ook weinig vissers die zin hadden in die eenden. Elburg lag meer afgelegen en had geen spoorverbinding, waardoor bedrijven er niet graag naartoe wilden verhuizen. De gemeente probeerde het wel en voerde vervolgens besprekingen met een fietsenfabriek uit Arnhem, maar de gevraagde lening van 20 000 gulden ging de gemeenteraad te ver. De kledingfabriek die met behulp van de Zuiderzeesteunwet was geopend, bood vooral werk aan vrouwen.

Waar de Elburgers eerder weinig zin toonden om te verhuizen, ontstond in de jaren dertig een flink vertrekoverschot. De meesten vonden werk in de fabrieken in de Zaanstreek of in de steenkoolmijnen in Limburg. Het enige serieuze alternatief dat Elburg zelf nog leek te kunnen ontwikkelen, was het toerisme. In de zomer van 1937 besprak de gemeenteraad een subsidievoorstel voor het behoud van de mozaïekstoepen, de zwart-witte keitjespatronen die zo kenmerkend zijn voor het oude vestingstadje. Een raadslid vond het maar onzin. Waarom zou je 'al het oude bewaren', vroeg hij zich af. 'Elburg is nu eenmaal ten dode opgeschreven, daar zullen de keitjesstoepen geen verandering in kunnen brengen.' Burgemeester Feith redeneerde precies andersom en pleitte voor zo veel mogelijk toerisme. 'Om toch nog wat leven in Elburg te krijgen.'

Jan Hopman leek zich in Spakenburg intussen niet te willen neerleggen bij een bestaan als arbeider in een schoenenfabriek. Zijn ambities reikten verder, hierbij waarschijnlijk aangemoedigd door zijn vader Gijs die zelf immers had doorgestudeerd voor het

kapiteinsdiploma. De Rijksdienst voor de Zuiderzeesteunwet stimuleerde de visserszonen ook om een opleiding te volgen, in navolging van de eerste initiatieven hiertoe in Spakenburgs buurdorp Huizen. Met geld uit de Zuiderzeesteunwet verreezen er ambachtsscholen in Edam, Hoorn, Urk, Harderwijk en Lemmer. Ook Jan Hopman maakte gebruik van de steunwet: hij zegde zijn baan bij de schoenenfabriek op en begon met een opleiding tot gemeentepolitieagent.

In totaal kregen tot 1940 bijna 2400 Zuiderzeekustbewoners ondersteuning voor omscholing. Het overgrote deel van het geld ging naar zonen en dochters. Een zesde van de totale beroepsbevolking in de Zuiderzeeplaatsen was toen nog werkzaam in de visserij of een aanverwant bedrijf – zoals ook Willem Kwakman, Rooie Juut en Jochem Hopman. Zij hadden het best goed, was de conclusie van Arnold Schaper, die in 1962 aan de Universiteit van Amsterdam promoveerde op de ontwikkeling van de IJsselmeervisserij na de afsluiting. Hij stelde dat de moeizaam tot stand gekomen Zuiderzeesteunwet de vissers en collega-ondernemers uit de Zuiderzeeplaatsen voldoende had geholpen. ‘Heel wat geld is door al deze maatregelen naar de vissers toegevloeid. Van een verarming van deze groep is dan ook geen sprake geweest.’ Maar, zo waarschuwde Schaper ook meteen: ‘Het verdwijnen van een eeuwenoude bedrijfstak is niet iets dat men alleen economisch kan bezien; het grijpt veel dieper in de plaatselijke gemeenschappen in.’

Inderdaad, als je over het water uitkijkt, zie je er niets van.

De Spakenburgers spreken in hun dialect

over het ‘sjutenkârkhof’, de begraafplaats der schuiten. Voor de kust ligt onder het wateroppervlak de erfenis verscholen van de Zuiderzeejaren. De schippers van wie de houten schepen in de jaren dertig werkloos in de haven kwamen te liggen, waren moedeloos geraakt. Door het overvloedige aanbod leverden hun trotse eigendommen van weleer nauwelijks iets op. De botters werden een last, omdat de kosten voor het onderhoud en de haven wel doorliepen. Schippers lieten de schuiten weggroten. Ten einde raad voer menigeen in Bunschoten-Spakenburg voor een laatste keer de haven uit om de botter tot zinken te brengen.

Een vrijwilliger begon in 2001 de botters van toen op te sporen en traceerde er inmiddels meer dan dertig. Als bij een zuidwesterstorm het water droogvalt dat nu het Eemmeer heet, maakt deze vrijwilliger foto’s van de wrakken. Op zijn site plaatst hij de afbeeldingen op een kaartje met de vindplaats en de scheepscode. Ook het beleid van de gemeente Bunschoten is erop gericht het botterkerkhof te behouden vanwege de grote cultuurhistorische waarde.

De cursor zweeft langs de gedoemde botters. Klik, BU20, een kleivlakte, een karkas van een schuit. Klik, BU10, een paar houten planken steken boven het water uit. Bij veel markeringen staat ‘Botterwrak (onbekend)’. De tijd heeft de codes onleesbaar gemaakt. Wie erop heeft gevaren, wie zijn gezin ervan onderhield, wie op een dag besloot het schip een laatste rustplaats te geven op de bodem van het meer – het blijft onbekend. Misschien was het wel Gijs Hopman.

Dit boek verschijnt in februari 2020

H.M. VAN DEN BRINK

Foto: © Laura van den Brink

Na het internationale succes van *Over het water* uit 1998 liet journalist, essayist en romanschrijver H.M. van den Brink pas in 2016 opnieuw van zich horen, en hoe: de roman *Dijk* werd geprezen door pers en publiek en is inmiddels in verschillende talen vertaald. In 2018 verscheen de eveneens met lof onthaalde verhalenbundel *Het ontbijtbuffet*.

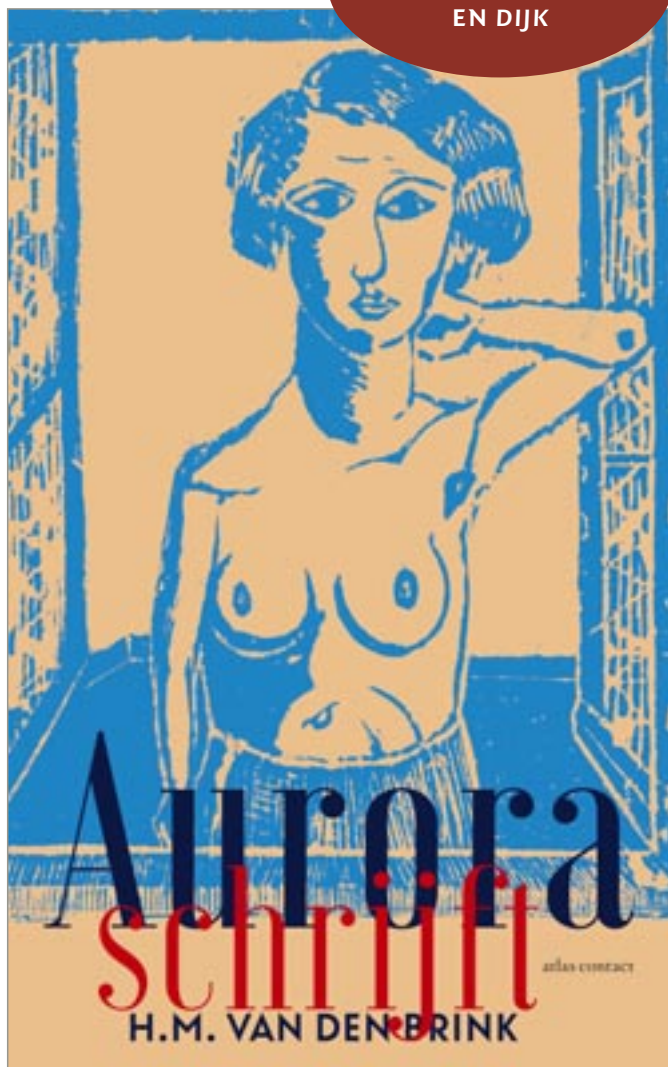
AURORA SCHRIJFT

VAN DE SCHRIJVER
VAN OVER HET WATER
EN DIJK

Aurora schrijft in het kort:

Het is januari 1966 wanneer een man aan boord gaat van een olietanker om in Buenos Aires voor het laatst de liefde van zijn leven te ontmoeten. In de jaren veertig heeft ze hem verlaten, sindsdien schrijft ze hem erotische brieven. Omdat hij haar daarvoor betaalt. Aurora schrijft is gebaseerd op feiten uit het leven van Josep Pla, de grootste schrijver van Catalonië. Het verhaal begint kort na het einde van de Spaanse burgeroorlog – hongerejaren voor de vissers en akkerbouwers aan de Costa Brava, terwijl de geliefden hongerig zijn naar elkaar. Het eindigt in de jaren zestig, in de kakafonie van het eerste massatoerisme. Wat staat er in de meer dan 1000 brieven die Aurora Perea naar verluidt heeft geschreven? Wat gebeurde er in Buenos Aires? En welke rol speelt de geheimzinnige kapitein van het olieschip? *Aurora*

schrijft is de meeslepende roman van een obsessie. Met seks, met de zee, met eten, met het landschap van de Wilde Kust, en met de strijd tegen vergeten en verval.

In de herfst zijn ze stilletjes vertrokken, maar op een dag tegen het einde van februari zijn de gierzwaluwen terug. Ze maken geen theater van aankomst en vertrek, geen ingewikkeld ballet, zoals de spreeuwen. Ze scheren langs de hoge muren van het oude boerenhuis alsof ze nooit een intercontinentale reis hebben gemaakt en ook al is er het hele jaar nog geen lauwe bries opgestoken en is er nog geen enkele knop gebroken, het is moeilijk om in hun komst geen aankondiging van de lente te zien.

Hun gekwetter klinkt als 'wie-wie-wie' of 'zie-zie-zie'. Dat heeft in hun taal vast van alles te betekenen, maar Josep Pla voelt geen enkele behoefte om erachter te komen wat dan wel. Hij staat naast het huis, buigt zijn hals achterover om tot aan de daklijst te kunnen kijken, buigt zich soms zo ver achterover dat hij duizelig wordt en dreigt om te vallen, volgt de patronen van hun simpele choreografie en ziet hoe de silhouetjes die op sikkels of ankertjes lijken de lucht doorklieven en duikvluchten uitvoeren. Tussen de cipressen door die de oprit naar het huis flankeren, langs de muren en de schuren, laag over de struiken en dan weer opstijgend, meestal in formatie, soms alleen.

Gierzwaluwen doen alles in de lucht. Jagen, eten, paren, en zelfs slapen. Ze bouwen een nest voor hun jongen, maar dat bewonen ze nauwelijks zelf. Het is klein en donker, dat nest, de ingang nauw. Het kan een scheur in de muur zijn, de holte tussen een balk en het pannendak. Hoe lang hij ook tuurt, Pla ontdekt de locatie meestal slechts bij benadering, nooit exact. Het ene mo-

mentvliegen de ouders nog langs de uit grote brokken steen gemetselde muren van de boerderij, dan zijn ze verdwenen, in een vingerknip, een fladderend ogenblik, alsof ze in de voorjaarslucht zijn opgelost. Wanneer ze geen geschikte plek vinden, heeft hij zich laten vertellen, leggen ze dat jaar geen eieren en blijven ze de hele zomervliegen. Wel of geen nest, jongen of niet, hoe het ook zij, Pla stelt hun vluchtige gezelschap zeer op prijs.

Zijn huis ligt aan de weg van Palafrugell naar La Bisbal, een weg waarover vroeger koeien werden gedreven en af en toe een kar of een vrachtauto met een lading kurk voorbij kwam. Nu zoemen en brommen er overdag vrijwel ononderbroken voertuigen, in de zomer nog meer dan 's winters, met dank aan het toerisme. Er is sprake van dat ook achter het huis een weg wordt aangelegd, om nog beter allerlei a's met tal van b's te verbinden, dan is hij straks helemaal door het lawaai van de vooruitgang ingesloten.

Het huis is groot en donker. De meeste kamers worden niet gebruikt. Hij heeft er boeken opgeslagen, sommige in kasten en kisten, de meeste op grote stapels. Ze liggen ook op de bedden, op de dressoirs en de tafels, bij de stapels papier, de aantekeningen, de manuscripten en de getypte versies van de manuscripten, de kranten uit verschillende landen van Europa en van overzee. Al dat papier neemt vocht op, dat is te ruiken. Nog lang nadat het buiten zomer is geworden zijn de hoge kamers koud en klam.

Pla verblijft liefst in de grote zaal op de eer-

ste verdieping, waar een schouw is die ondanks zijn imposante omvang niet eens de hele ruimte verwarmt. Daarbij komt: hij houdt niet van het gedoe met het haardvuur. Het scheppen van as, het slepen met hout. De gloed kan hem gestolen worden. Wanneer hij pech heeft staat de wind zo dat de rook terug de schoorsteen in geblazen wordt en zich onguur walmend door de grote zaal verspreidt.

In het afgelopen jaar heeft hij, toch al geen liefhebber van matineus gedoe, besloten dat hij op koude dagen net zo goed in bed kan blijven. Kamerjas aan, baret op, pen, papier en glas bij de hand. Toen onlangs een deel van het plafond instortte, heeft hij samen met een mopperende Teresa een bed door de grote zaal gesleept, tot het naast de schouw stond, wel zo efficiënt. Lezen en schrijven, roken en drinken, dat kan allemaal prima met een kussen in de rug en een deken over zijn borst getrokken. Hij hoeft alleen maar af en toe op te staan om zich huiverend naar de wc te begeven. En soms naar de keuken om een stuk kaas te halen of een bord halfvol te scheppen met de afgekoelde stoofpot die op het fornuis is achtergebleven, een gestold laagje vet langs de randen van de pan.

Teresa is de huishoudster, ze was het al toen zijn ouders nog leefden. Ook zij vertoont tekenen van slijtage. Ritmisch kreunend ruimt ze op en veegt de plavuizen aan. En ze moppert er dus bij, praat terwijl ze aan het werk is zachtjes en klaaglijk voor zich heen. Ze laat het wel uit haar hoofd om hardop aanmerkingen te maken op de manier waarop hij zijn leven wil leven. Daar is hij nooit van gediend geweest, daar heeft hij streng zijn wenkbrauwen bij opgetrokken of hij heeft een kribbige replek uitgedeeld,

wie het ook was die hem bekritiseerde, en nu doet niemand het meer, daarvoor is hij te oud en te beroemd inmiddels, hij hoeft met niemand meer rekening te houden als hij dat niet wil.

De roem is betrekkelijk laat gekomen maar past hem als een oude warme jas.

Het grote huis dat gestaag vervalt, draagt, net als de baret, bij aan het beeld van de schrijvende kleine herenboer op zijn overgeërfde stuk geboortegrond.

Het moet lijken of hij zich geheel vrijwillig heeft teruggetrokken uit het mondaine leven in de grote steden van Europa en uit spontane overtuiging de lof zingt van het boerse bestaan. Terwijl hij van het bewerken van de grond of het houden van dieren nog steeds niets moet hebben. Afen toe een praatje met een gerimpelde herder en wat kijken naar de gierzwaluwen en de cipressen, met zijn handen op zijn rug – als het erop aankomt is dat voor Pla al meer dan landelijk genoeg.

Hij heeft Teresa al een paar keer gevraagd om niet meer te mompelen, niet in zijn aanwezigheid, maar het lijkt of ze zijn gehoor, dat nog altijd scherp is, onderschat. Het kan ook zijn dat ze hem vergeet wanneer ze met het huishouden bezig is en het geredder beschouwt als een eigen wereld, en wel de hare, ook al is het huis waarin het zich afspeelt niet van haar maar wel degelijk van hem, zoals het daarvoor van zijn ouders en zijn grootouders is geweest. Volgens de kapeiaan van Lliofriu, een eminent heerschap dat graag grasduint in de parochiale archieven, is het bouwwerk in een of andere vorm al sinds het concilie van Trente in zijn familie, een geslacht van arme wijnboeren zonder bijzondere talenten. Het zal hem over-

leven, met al zijn somberheid en zijn gebreken. Hij stelt zich soms voor dat hij erin vastgroeit, er langzaam in opgaat, in het huis, de streek, het land, terwijl hij alles om zich heen nog een laatste keer beschrijft.

Maar zo zal het wel niet gaan. Hij is er bovendien nog niet rustig genoeg voor, zelfs niet op de dagen dat hij besluit in bed te blijven.

Er is iets dat hem nog steeds uit balans brengt. Hij denkt soms aan de gierzwaluwen, als ze er zijn, en soms ook als ze er niet zijn, aan verse tuinbonen, waarvoor hetzelfde geldt, en natuurlijk aan de plannen voor de nieuwe weg, maar altijd, iedere dag, en niet een keer maar verschillende keren, denkt hij aan de magere postbode, die op zijn fiets uit Palafrugell moet komen, aan de route die hij met zijn flapperende broekspijpen aflegt, een route waarvan hij iedere oneffenheid in het plaveisel en elk verschuivend uitzicht kent zodat hij alles als het ware namens de man kan waarnemen, en dan vraagt hij zich af waar de beambte zich nu bevindt, zou kunnen bevinden, nu, op het moment dat hij aan hem denkt, en of hij nog komt met zijn zware tassen of al voorbij is gereden, wellicht daarbij een hatelijk deuntje fluitend of neuriënd ten beste gevend uit zijn scheve bek.

Dat dagelijkse wachten op de leptosome beambte met zijn te kleine fiets is een kwelling, een weerkerende martelgang voor zijn gedachten. En zelfs als de man niet voorbij rijdt, wel het hek openduwft, over het erf naar de keuken loopt en op het raam klopt om zijn zending af te leveren, draait het meestal op een teleurstelling uit.

Kranten, tijdschriften. Boeken. Brieven van uitgevers en critici, van lezers die hem prijzen om zijn stijl, zijn fijne pen. Zo groei-

en de stapels in de klamme kamers.

Ze moesten eens weten dat hij meer waarde hecht aan een enkel vel houthoudend en gelinieerd papier in een goedkope ongevorderde envelop dan aan zijn eigen verzameld werk, waarvan het eerste deel binnenkort zal gaan verschijnen in dikke banden met zo'n zeshonderd pagina's elk, twee stuks per jaar zegt het contract, en in rood kunstleer gebonden.

Ze moesten eens weten dat er niets gaat boven wat zij hem schrijft.

Ook al staan haar teksten vol met spel- en stijlfouten en bevatten ze de huiveringwekkendste clichés.

En ook al zouden ze wel wat langer mogen zijn.

Het lijkt vaak of ze na een kantje of twee haar aandacht voor het schrijven verliest en er dan maar een onsamenhangend, welhaast surrealistisch einde aan breit waarin mededelingen van huishoudelijke aard, over de prijs van aardappelen, de barsten in de tegels van haar keuken (een terugkerend thema de laatste maanden, die wrakke onaffe keuken) of opmerkingen over het weer, opeens hetzelfde soortelijk gewicht krijgen als de beschrijving van haar dijen, van het dunne kanten hemd over haar borsten, van haar kut – en alsof die ongelijksoortige grootheden dan een vreemd verband aangaan met elkaar, waardoor alles nog raadselachtiger, nog onverklaarbaarder en opwindender wordt.

Pla houdt van helderheid, daar staat hij op en daar wordt hij om geprezen.

Hij wordt goed betaald voor wat hij schrijft.

Maar zij ook.

En wel door hem.

Dus mag hij eisen aan de brieven stellen,

of, nu ja, tenminste wat verwachtingen hebben.

Eens per maand laat hij zich naar Palafruggell rijden, waar hij plaatsneemt op een houten bank in het postkantoor. Hij negeert de nieuwsgierige blikken van de overige wachtenden. Blozende moeders met een pakket voor een verre dochter, bejaarden die het bedrag dat ze van hun spaarbankboekje gaan halen voor zich uit prevelen. Illusies over wat ze achter zijn rug over hem zeggen heeft hij niet. Hij weet dat ze zo langzamerhand allemaal weten waarvoor hij komt. Laat ze maar smiespelen. Als het zover is, stapt hij vastberaden naar het loket.

Hij haalt zijn portefeuille tevoorschijn, telt de biljetten uit op de balie en schuift ze dan onder het smeedijzeren traliehek door naar de kassier. Het brengt iedere keer een gevoel van opwinding teweeg, een verwachtingsvolle nervositeit zoals vroeger bij het betreden van zekere huizen. Ook dat deed je zogenaamd koelbloedig, met gespeelde nonchalance. Het kon toch best zo zijn dat je alleen wat ging drinken en kaartspelen met je vrienden en verder alleen maar zou schertsen met de vrouwen?

Ach nee. In je hart wist je dat een dergelijk verloop een teleurstelling zou zijn, dat het niet de bedoeling was. Je zorgde er dus voor niet al te neerbuigend te doen tegenover de gastvrouw. Ook al ging het in wezen om een eenvoudige financiële transactie, er hing veel van af voor de komende uren, en dat verschaft haar een macht waarbij je maar beter neer kon leggen.

De kassier telt het geld nogmaals na en controleert de wissel. Met een potlood in de aanslag gaat hij secuur langs de namen, de cijfers en het adres, een adres dat hij in-

middels allang uit zijn hoofd kent, want zo vaak wordt er op dit kantoor nu ook weer geen geld overgemaakt naar Buenos Aires. Niet meer dan een keer per maand en altijd door dezelfde klant.

Het hoofd van de beambte is gebogen, zodat er dwars door de strenge tralies uitzicht is op de grijze haren die al even recht en streng over zijn kalende schedel zijn geplakt, maar Pla kent zijn uitgestreken gezicht maar al te goed en meent te weten wat voor karakter erachter schuilgaat. 's Avonds zal de kassier zijn vrouw vertellen dat de beroemde schrijver weer langs is geweest om geld over te maken, een substantieel bedrag; en dan zullen ze beiden veelbetekend hun hoofden schudden, en misschien die nacht, nadat ze de lamp hebben gedoofd voor het eerst in lange tijd de wollen nachthemden weer omhoogstropen, terwijl ze, natuurlijk zonder het elkaar te bekennen, onduidelijke maar hitsige gedachten wijden aan de vrouw die geld krijgt, zomaar geld krijgt waar ze niet voor hoeft te werken. Hun afgunst en verontwaardiging verbindt hen zonder dat ze daar woorden aan vuil hoeven te maken, de gedeelde gedachte windt hen beiden op, en voor hij er erg in heeft spriest de magere beambte zich leeg tussen haar tanige dijen. Hij rolt van haar af en draait naar zijn eigen kant van het bed, net als zij, en nog steeds zonder iets te zeggen. Er is niets waar ze zich voor hoeven schamen. Wat er gebeurd is, is de schuld van die vrouw. En van de perverse schrijver uiteraard.

Het is ook heel goed denkbaar, zo denkt Pla, dat de schrale kassier na zijn dienst eerst nog een bezoek brengt aan het casino op de markt, waar hij aanschuift bij een tafel vol schaalmpjes en glazen en dan schijnbaar terloops de transactie ter sprake

brengt, haar naam noemt, een naam die sommige oudere drinkebroers nog wel iets zeggen zal. De slecht geschoren kereltjes rond de tafel schudden niet met hun hoofd, integendeel, ze knipogen, een enkeling likt met zijn tongetje langs zijn schrale mond bij de herinnering, terwijl een ander zich waagt aan een lispelend uitgesproken obscene speculatie over hoe ze er nu uit zal zien, na bijna twintig jaar.

Niemand heeft een foto, maar iedereen heeft een beeld van haar, en dat beeld wordt in stand gehouden, nee, het groeit, het wordt net als oude foto's achteraf nog eens ingekleurd, en dan nog eens en nog eens, krijgt meer dan twee dimensies, alleen maar door het uitspreken, hier boven de lege en halfvolle glazen, een asbak gevuld met peuken en de schillen van zonnebloempitten, in de kring van mannen die nooit zijn weggegaan, nooit een verre reis hebben gemaakt, en met het getik van biljartballen op de achtergrond, alleen maar, ze durven het elkaar niet met zoveel woorden te bekennen maar ze voelen het maar al te goed, alleen maar door het uitspreken van haar naam.

Het kan Pla niets schelen, echt niet. Niet wat ze denken, niet wat ze zeggen. Het enige wat telt, is wat hij hoopt terug te krijgen nadat de betaling is aangekomen, vijfduizend zeemijlen verder. Eenmaal thuis gaat het machteloze wachten opnieuw een aanvang nemen, het wachten op een brief uit de stad aan de zilveren rivier, een brief die een boottocht heeft afgelegd, een brief die hem bij het aannemen hartkloppingen zal

bezorgen, een brief waarmee hij zich terugtrekt in zijn bed naast de haard, een brief waarvan de woorden hem teruggeven wat hij van alles het meeste mist, zomer, jong zijn, een brief die hij met een hand vasthoudt terwijl de andere zijn broek losknoopt, naar zichzelf tast en dan, hopelijk, voelt dat hij nog leeft.

Zachtjes spreekt hij de drie lettergrepen uit, eerst zachtjes en dan harder, bij iedere herhaling een klein beetje harder, soms even pauzerend en dan weer hernemend, zo hard uiteindelijk dat haar naam ookeen verdieping hoger te horen zou zijn, als er iemand aanwezig was geweest in een van de verwaarloosde kamers, maar dat is het geval niet, Teresa is al naar huis, alleen zij is het geval, en hij met haar.

Wanneer hij even later whisky inschenkt voor zichzelf in een beduimd glas, beseft hij dat hij niet zo heel veel verschilt van de mannen in het casino, dat officieel Casa Fraternal heet, een plek van mannelijke broederschap, maar dat hij de enige is die weet wat er in de brieven staat waar hij voor betaalt, de enige die dus werkelijk recht heeft op een beeld en op de unieke combinatie van klinkers en medeklinkers, op de drie lettergrepen en de zes letters van haar naam.

Aurora, zijn Aurora, de Aurora die voor hem schrijft omdat hij betaalt.

En dan natuurlijk weer een slapeloze nacht.

Dit boek verschijnt in januari 2020

IN DE SPOTLIGHT

DEBUTANTEN

Op Instagram vroegen wij:

'Wat wil jij weten over debutanten?'

Dat hebben we geweten, want de vragen stroomden binnen!

Het leven van een debutant maakt kennelijk heel wat mensen nieuwsgierig.

In dit artikel de meest gestelde vragen aan vier debutanten.

BIANCA BOER

Foto: © Bianca Sistermans/Lumen Photo

MICHIEL COX

Foto: © Jelmer de Haas

JORI STAM

Foto: © Jelmer de Haas

MARIKEN HEITMAN

Foto: © Jelmer de Haas

BIANCA BOER

Waar haal jij je inspiratie vandaan?

Inspiratie is voor amateurs. Als je daarop wacht gebeurt er weinig. Het is niet veel meer dan goed om je heen kijken, verbanden leggen en weten waardoor de lampjes in je hoofd aanspringen. De vraag zou beter kunnen zijn: Waar haal je de moed vandaan om die inspiratie uit te werken? Mijn antwoord daarop is: Schrijven is verslavend. Je maakt je eigen, volstrekt legale, verdovende verhalen. Sinds ik dat weet, kan ik niet meer stoppen. Ik vertoon zelfs afkickverschijnselen als ik het te lang niet doe.

Hoe is Draaidagen tot stand gekomen?

Ik heb het hele boek nodig gehad om de lezer met een enkele scène in zijn buik te stompen. Die scène wist ik vanaf het begin. Noem dat dan maar mijn inspiratie. Het verhaal bedenken en alles zo opschrijven dat die ene scène maximaal tot zijn recht kwam, dat was het proces van dit boek. Dat duurde een stuk langer, jaren langer.

Wat doe je in het dagelijks leven naast schrijven?

Ik treed op als schrijver, maar ik geef ook les als schrijfdocent, aan volwassenen en op middelbare scholen. Daarnaast begeleid ik aspirant-schrijvers met hun manuscript. Ik help mensen die een half manuscript hebben en vastzitten. Als geen ander weet ik welk moeras “halverwege” is en een verhaal vlottrekken is leuk en dankbaar werk.

Over Draaidagen

Judith worstelt met wie ze is, wat ze wil en waar ze vandaan komt. Meer nog dan dat worstelt ze met haar achtergrond. Zonder vader en moeder groeide ze op bij haar oma, een Auschwitz-overlever. *Draaidagen* is een ontroerende, ingenieuze debuutroman over trauma, de oorlog, familiebanden en verhalen.

‘Ingenieuze opzet [...] Boer schreef een indrukwekkend boek over de verwerking van oorlog.’ – *De Groene Amsterdammer*

MICHEL COX

Waar haal jij je inspiratie vandaan?

Ik haal ideeën uit boeken, reizen en wandelingen, maar evengoed uit gesprekken of krantenberichten. Maar het werk begint eigenlijk pas nadat je een idee hebt gekregen. Je moet gaan zitten en schrijven, een wereld bouwen, personages in die wereld zetten en schaven aan je verhaal. Dan ontvouwt het verhaal zich. Dat werk is inspiratie.

Hoe sta je tegenover een tweede boek?

Ik heb een nieuw schriftje gekocht. Er staan wat dingen in gekrabbeld en dat zou het begin van een tweede boek kunnen zijn. Maar evengoed ook niet. Mijn hoop is dat het iets heel anders wordt dan *Messias van niks* maar – geloof het of niet – als schrijver heb ik maar een beperkte invloed op welk verhaal ik vertel. Het dringt zich aan je op.'

Wat doe je in het dagelijks leven naast schrijven?

Ik probeer zo veel mogelijk te schrijven: behalve een roman schrijf ik ook kortere stukken en toneelstukken. Ik treed regelmatig op en schrijf literaire portretten van mensen en ik geef ook presentatietrainingen aan bedrijven.

Over *Messias van niks*

Er hangt een ramp in de lucht, en de vraag is welke vorm die gaat aannemen. In Vuchelt vindt eens in de drie jaar een Hadewijchprocessie plaats. Gelovigen en toeristen van over de hele wereld over-

spoelen het doorgaans doodkalme Vlaamse stadje. Een halfjaar voor de processie verschijnt echter nieuwkomer Odetta, waarna de bevolking in rep en roer raakt.

‘Cox analyseert sterk hoe persoonlijk ongenoegen kan omslaan in algemeen onbehagen, en hoe klein de stap kan zijn van een geschiedenis die welwillend wordt opgerekt naar totale geschiedvervalsing.’
– *De Standaard*

JORI STAM

Waar haal jij je inspiratie vandaan?

In mijn geval heeft inspiratie vooral te maken met continu observeren en registreren, volautomatisch bijna. Als ik aan het schrijven ben dan kan ik meestal putten uit allerlei herinneringen van de afgelopen dagen, weken, maanden. Vooral op de momenten wanneer ik lange tijd achter elkaar kan schrijven en mij volledig kan richten op proza. Dan ontstaan er vanzelf nieuwe ideeën waarvan een paar uiteindelijk ook potentieel goed zijn.

Hoe is jouw roman ontstaan?

Ik zat al een tijdje te denken aan een verhaal over een onbetrouwbare verteller die langzaam zijn grip verliest op de werkelijkheid. Lange tijd kon ik daar weinig mee. Tot ik de mogelijkheid kreeg om met een vriend een aantal weken af te reizen naar een afgezonderde hut in de bossen van New Hampshire om daar te werken aan nieuwe verhalen. Dat leek mij de ideale setting als basis voor mijn roman, waar ik ook een boel andere sluimerende ideeën in kwijt kon.

Ben je bezig met een nieuw boek?

Oregon is mijn romandebuut – eerder schreef ik ook al een bundel met korte verhalen. Ik ben momenteel bezig met nieuwe korte verhalen en de eerste schetsen van een tweede roman.

Over Oregon

Stijn wordt door zijn vriend Philip uitgenodigd om samen af te reizen naar een

afgelegen hut in de bossen van Oregon. Stijn wil er werken aan zijn debuutroman en Philip aan de opvolger van zijn veelgeprezen bestseller. Daar, in die koude, stille omgeving, rijzen bij Stijn langzaam twijfels aan de intenties van zijn reisgenoot. In *Oregon* neemt Jori Stam de lezer mee in het hoofd van iemand die tegen de klippen op de controle over zijn leven en omgeving probeert te behouden, met alle gevolgen van dien.

‘Ze zeggen wel eens dat het heerlijk is om in een goed boek te verdwijnen. En dat is Oregon zeker. [...] Spannende debuutroman met een dubbele bodem.’ ** – Marjolein, via De Club van Echte Lezers**

MARIKEN HEITMAN

Waar haal jij je inspiratie vandaan?

Er zijn eigenlijk altijd vragen waar ik mee rondloop. Vaak cirkelen die rond fascinaties die ik al heel lang heb. Hoe je daarmee bezig bent, kleurt je blik; het bepaalt welke boeken je leest en welke gesprekken je met anderen voert, wat je opvalt wanneer je naar buiten stapt. Inspiratie zit dus in alles maar komt denk ik basaal van heel diep in jezelf.

Hoe is jouw boek ontstaan?

De *wateraap* komt voort uit een kort verhaal dat te veel elementen bevatte, het was daardoor een wat propperig kort verhaal geworden. Mijn redacteur raadde me aan het verhaal uit te bouwen tot een roman en dat vond ik zelf ook een goed idee. De theorie rond de wateraap hoorde ik voor het eerst tijdens mijn studie biologie. Ik bleef hier altijd door gefascineerd en pas tijdens het schrijven van het boek begreep ik waarom: het is een geweldige metafoer voor het gevoelsleven van de hoofdpersoon.

Hoe sta je tegenover een tweede boek?

Daar werk ik nu aan. Dat is spannend omdat je je tijdens een maakproces niet te veel moet laten afleiden door allerlei hoop en verwachtingen. Het resultaat is ongewis. Het enige wat ik zeker weet is dat ik nog een verhaal te vertellen heb. Dat verhaal boven water krijgen, is waar ik aan werk.

Over *De wateraap*

Biologiestudente Elke is gefascineerd door de wateraap, een evolutionaire maar onbewezen link tussen aap en mens. Het brengt haar naar Wenen. Een koortsachtige zoektocht naar verwantschap en oorsprong volgt. De wateraap gaat aan land, wordt mens. Nu Elke nog.

‘Al wat leeft wil kiemen, uitgroeien. Behalve dan de hoofdpersoon van Mariken Heitman. Die groei van kind naar volwassene beschrijft zij in een barokke buitelandse stijl.’ ●●●● – NRC Handelsblad

De wateraap was genomineerd voor de Bronzen Uil!

NAMWALI SERPELL

Foto: © Peg Korpinski

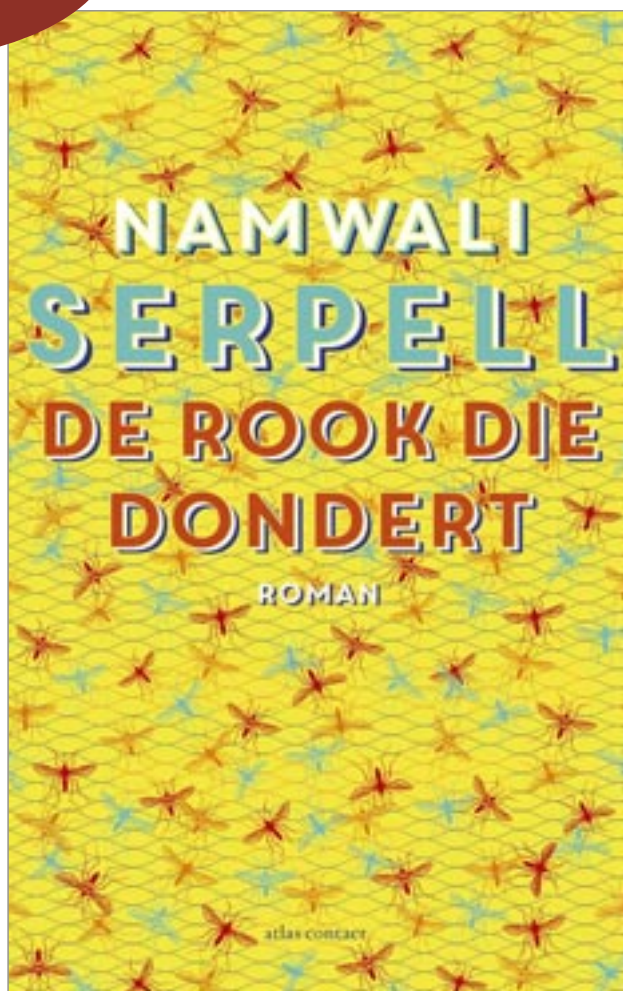
Namwali Serpell (1980) is geboren in Zambia en woont sinds haar negende in de Verenigde Staten, waar ze tegenwoordig professor Engels aan UC Berkeley is. In 2014 werd ze door het tijdschrift *Africa 39* verkozen tot een van de veelbelovendste Afrikaanse schrijvers onder de veertig. In 2015 werd een van haar korte verhalen bekroond met de Caine Prize for African Writing. *De rook die dondert* is haar eerste roman.

DE ROOK DIE DONDERT

‘DOET DENKEN AAN TONI MORRISON EN GABRIEL GARCIA MÁRQUEZ.’ – PUBLISHERS WEEKLY

De rook die dondert in het kort:

1904. Aan de oever van de Zambezirivier, op een paar kilometer van de majestueuze Victoriawatervallen, ligt een koloniale nederzetting waar een Engelse avonturier het per ongeluk aan de stok krijgt met een Italiaanse hotelier en een inheemse hulpkelner. De gevolgen van dit opstootje zullen als een vloek doorwerken op hun nageslacht, dat steeds verder naar elkaar toe wordt gedreven. Het lot van drie families – een witte, een zwarte en een bruine – raakt gedurende drie generaties onlosmakelijk verbonden met de streek waar ze vandaan komen, en met het lot van Zambia. De rook die dondert is een speelse, geestige, betoverende roman van een ambitie en reikwijdte die zelden door een debutant wordt getoond.

DE ROOK DIE DONDERT

AGNES

1962

*E*r was eens, in een land hier ver vandaan, een prinses en ze speelde tennis omdat dat alles was wat ze kende en ze was heel goed, ze was de beste van heel Zuid-Engeland, haar speelstijl werd door lokale kranten beschreven met woorden die normaal voorbehouden waren aan ornithologie of technische wetenschappen, en ze ontving vele geschenken – er waren trofeeën en lintjes even mooi als de decoraties en sieraden waarmee ze was opgegroeid, prijzen waarmee ze meer vazen en kettingen kon kopen dan ze ooit met bloemen en halzen zou kunnen vullen – maar op een dag, alsof het uit de lucht kwam vallen, uit de helderblauwe lucht, waar ze verwoed naar tuurde totdat ze de kleur kon onderscheiden, elke dag tot aan het bittere eind, werd ze blind, sijnpelde haar zicht druppel voor druppel weg in zeven maanden tijd totdat ze helemaal niets meer zag en dat maakte een einde aan de dromen van de prinses – ze wist dat ze nooit Wimbledon zou winnen, nooit voor de camera zou worden gehuldigd.

Dus sleet ze haar dagen in haar kasteel, gekleed in wollen broeken en truien. Ze at halve, koud geworden maaltijden in de eetkamer, dwaalde door de gangen waar alleen de echo's haar ervan overtuigden dat de muren er nog waren, beende langs de balustrades, sjokte de trap op en af en herhaalde de woorden uit de lovende verslagen van oude tenniswedstrijden terwijl ze een droevig lied in zichzelf zong, tot het eindelijk

lente werd – de warmte in de lucht, de bedwelmende geur van bloesem, vogelgezang zo luid dat je er wakker van werd.

Op een dag verzamelde ze zo veel mogelijk dromen, trok haar tennisschoenen aan, spande de snaren van haar racket en raapte de oude tennisballen bij elkaar vanuit hun verborgen plaatsen in het kasteel, vanonder de bank en achter de koelkast, boven en tussen boeken, uit alle hoeken en gaten waar ze waren achtergelaten om als kiwi's te verschrompelen. Ze schuifelde naar de Grand Court, het getik van haar witte wandelstok als een sombere soundtrack terwijl ze over het stenen pad naar het verwaarloosde veld liep. Ze haalde diep adem en begon te dansen – ze rolde haar schouders, viste een bal uit de tas aan haar voeten, gooide hem in de lucht en wachtte tot hij zijn hoogste punt had bereikt... denk aan de zwaartekracht... en weer omlaagviel, precies in de suizende zwaai van haar racket, want hoewel de prinses niet kon zien, wist ze nog steeds hoe ze moest hellen, strekken en draaien.

En dus danste ze in haar eentje, serveerde tot de tas leeg was, helemaal uitgeput. Toen pakte ze de lege zak, liep naar de andere kant van het veld en kroop rond om de verspreide ballen te vinden, en zo speelde ze solo, verkende die ruimte alleen, twee maanden lang, een saaie tijd van kapotte knieën, totdat de prinses op een dag een tik op haar schouder voelde en merkte dat er iemand over haar

heen stond gebogen, waarop ze vroeg: 'Wie is daar?' De stille vreemdeling pakte haar arm; ze verstarde, glimlachend met de inschikkelijke grimas van een getrainde circusartiest. Ze zocht haar racket en serveerde. Ze maakte een buiging zodra ze de bal over het net hoorde scheren; hij applaudisseerde; ze voelde een hand op de hare, toen een pluizige kleine bol – iemand had haar aangereikt wat ze zocht, en zo ontmoette de blinde prinses de stille vreemdeling.

*

Een voor een waren er kleine cirkels van leegte verschenen, eerst in het linkeroog, toen in het rechter. Agnes merkte alleen dat haar ogen in verschillende mate achteruitgingen als ze het ene of het andere dicht-hield. Elke druppel zicht die uit haar blikveld verdween ging gepaard met een bultje van dezelfde grootte onder haar huid – op haar onderarm, haar rug, haar wang – als een insectenbeet maar dan zonder jeuk. Ze merkte deze vreemde, geleidelijke pokken niet op; ze legde het verband niet. Pas na drie verloren wedstrijden in de najaarscompetitie vertelde ze haar moeder terloops dat tennisballen die op haar af kwamen suizen soms gewoon in het niets leken te verdwijnen.

Agnes verkeerde nog steeds in ontkenning toen haar moeder erop stond dat ze die winter bij de huisarts van de familie zouden langsgaan. Agnes zat op de rand van de onderzoekstafel, haar moeders hand trillend op haar schouder. Haar vader zat in de hoek van de kamer. Zijn gedaante was wazig, maar ze stelde zich voor dat hij in zijn gebruikelijke houding zat, met de armen en benen over elkaar, zich achter x'en beteu-

gelend. Ze hoorde hem aanhoudend hummen, zijn instemming zoemend door haar gesprek met dr. Lemming, wat langzaam aan begon te klinken als iets waar Agnes' toneelspelende nicht Jane gek op was: een modern existentieel drama, een vraag-en-antwoordspel op een donker podium.

'Zie je dit?' Er gleed een flauwe lichtstraal door Agnes' blikveld.

'Ja,' antwoordde ze.

'En dit?' Een flikkering in haar ooghoek, als een knipperend peertje achter haar.

'Ja!'

Haar moeder klopte haar op de schouder, om haar gerust te stellen of in te tomen.

'Heb je ooit een bal op je hoofd of in je gezicht gekregen?'

'Nee,' snoof ze. 'Ik sta achtste in Surrey. Achtste.'

'Hm, uiteraard.' Een uienlucht. Hield dr. Lemming een uitje onder zijn tong? Dat had Agnes zich als kind ook al afgevraagd, al was ze er toen nog meer van overtuigd dat dit waar was.

'En zie je dit?'

Ze hoorde een klik maar zag niets. Na enige aarzeling antwoordde ze: 'Ja, natuurlijk.'

Haar moeders hand stopte met schielijk sidderen op haar schouder, werd loodzwaar. Agnes voelde een plotselinge woede opkomen, brandend en nat achter haar ogen. Als ze al niet blind werd, zou ze dat hier wel van worden, haar moeders hand die zich in haar schouder boorde, haar vader die niet langer in de hoek zat te mompelen, iedereen die met ingehouden adem wachtte, maar niet zoals ze ooit op haar strakke service hadden gewacht.

'Weet je het zeker, Agnes?'

Niets, niets, een venndiagram van niets.

'Ja! Ik zie het, absoluut, niets aan de hand.'

Ik mankeer niets, ik zie het gewoon...'

'Goed, goed.' Haar moeder greep haar schouder vast. 'Hij heeft het omgedraaid... het lampje is niet... niets te...'

Dr. Lemming bromde en liet zijn vingers knakken. Agnes huiverde. Ze was altijd huiverig geweest voor de handen van haar huisarts. Als tiener had ze geschokt vastgesteld waarom ze zo misvormd leken – dr. Lemming had zijn nagels bijna tot de helft afgekloven. Beet hij ze nog steeds af? Zat hij er op dit moment peinzend op te kauwen? Maar nee, dr. Lemming sprak droge woorden – 'scotoom', 'macula', 'retina', 'optisch' – waar haar moeder nog een druppeltje hoop uit probeerde te persen: 'Geld is geen... Alles wat we... Is er...'. Een geringe beweging die als een koele schaduw over haar heen viel, nog een vleugje ui, de ruwe handpalm van dr. Lemming op haar arm.

'Agnes, kun je beschrijven wat je ziet? Hoe ziet het er precies uit?'

Agnes had nooit een foto zien verbranden, maar dat had ze dan zeker uit een film of een boek, want dat was wat er in haar opkwam. Het was alsof iemand alles wat ze kon zien boven een vlam hield tot er kleine gaatjes verschenen die samensmolten tot grotere gaten, net zolang totdat haar hele beeld van de wereld was opgekruld. Het vreemdste was nog wel dat de gaten niet zwart waren. Het waren gewoon plekken die ze niet kon zien, in de kleur van niets.

Maar dat zei ze niet tegen dr. Lemming. Ze zei: 'Het spijt me zeer, maar ik weet niet hoe het eruitziet. Want volgens u kan ik niet zien.'

Haar moeder klakte afkeurend met haar tong. Agnes liet haar hoofd hangen, beschaamd om haar theatrale humeurigheid. Toen draaide ze haar hoofd heen en weer

om haar nek te strekken, zoals ze ook altijd voor wedstrijden had gedaan. Dat voelde geruststellend.

'Gezien de omstandigheden is je gevoel voor ironie bewonderenswaardig, Agnes,' zei dr. Lemming mat. 'Het toont karakter.' Hij tikte met een ruwe vinger op haar knie. 'Maar je zal er je zicht niet door terugkrijgen.'

Agnes voelde een brok in haar keel terwijl hij wegstapte, zijn schoenen piepend over de parketvloer.

*

Agnes was altijd een oppervlakkig, praatgraag meisje geweest. Blind worden maakte haar niet diepzinniger, maar ze werd er wel stiller van, vooral omdat ze lastig kon bepalen of iemand het tegen haar had. Aanvankelijk stond ze erop dat iedereen in de familie eerst haar naam zei als ze wilden dat ze naar hen luisterde. Maar ze kreeg er genoeg van steeds maar weer haar naam te horen (zo neerbuigend!), dus besloot ze dat ze dan maar gewoon harder moesten praten. Na een aantal nogal luidruchtige maaltijden werd duidelijk dat dit ook niet ging werken.

'Jeetje, mam. U hoeft niet zo te schreeuwen!' riep Agnes. 'Ik ben niet dóóf.'

'Ach nee,' mompelde Carolyn, 'we kunnen maar beter... zullen we... de thee moet maar...' en ze bracht Agnes van de eetkamer naar haar slaapkamer, terwijl het sombere meisje onderweg expres met haar schouder tegen alle deuropeningen stootte. Sinds de afspraak bij dr. Lemming had Agnes elke kleine crisis als excuus aangegrepen om een scène te schoppen en zich dagenlang op haar kamer op te sluiten, waar ze op goed

geluk in een po plaste en werktuiglijk haar maaltijden at van een dienblad op schoot dat Carolyn zelf kwam brengen. Nu plofte Agnes op het bed en taste het nachtkastje af tot ze een bord vol oudbakken toast met gestolde honing vond. Ze begon eraan te knabbelen, wetend dat dit haar moeder zou irriteren.

‘Lieve Agnes, moet je nou... altijd gezegd... kauwen... het zal wel... maar eigenlijk is het...’

‘En u, lieve moeder,’ zei Agnes al broodkrumels spuwend. ‘Moet u nou altijd zo haaperend praten?’

Carolyn had deze manier van spreken aangeleerd na haar huwelijk met George in de vroege jaren veertig. Ook toen had hij al de aristocratische gewoonte om mensen met bemoedigende geluiden te onderbreken. ‘Hm... ja... ja... uiteraard... ja... hm-hm,’ mompelde hij luid, soms afgesloten met een enthousiast: ‘Nou!’ Als je stilviel in reactie op zijn tussenwerpsels, keek hij je verwachtingsvol aan. In de loop der jaren had Carolyn geleerd zich aan de onderbrekingen van haar man aan te passen door in golven te praten, met als bijkomend voordeel dat dit haar niet zo verfijnde accent verhulde. Ze was opgeleid in Engeland maar kon niet aan haar buitenlandse afkomst ontkomen. Carolyns pauzes waren nog langer geworden nu ze piekerde over het figuur en de huwelijkskansen van haar dochter.

‘Lieverd... eten is... dekbedovertrek... overall krumels...’ murmelde Carolyn kleine berispingen terwijl ze schoonmaakte rond Agnes, die als een koningin in haar eigen troep lag.

‘Nee, sorry, mams. Ik z*ie* geen krumels.’ Met haar pink veegde Agnes voorzichtig wat honing van de cul-de-sac boven haar lip.

‘Blind, ziet u wel?’

Carolyn trok zich machteloos terug uit de bedompte kamer. Agnes ging liggen en deed een dutje. Ze droomde dat ze tenniste met twee glibberige, stugge ballen die haar ogen bleken te zijn. Ze staarden haar aan vanaf haar handpalm, blauw en wit en zonder te knippen. *Maar als ik ze in mijn handen heb, hoe kan ik ze dan zien?*

Ze werd wakker van een klop op de deur. Haar moeder snelde naar binnen, omringd door haar gardeniaparfum.

‘Je vader... buiten en kwam op het idee... een wandelstok!’

Carolyn legde Agnes’ handen erop. Agnes pakte hem vast, hield hem voorzichtig voor zich uit en tastte hem af.

‘Is hij... wit?’

‘Hm? O, inderdaad.’

‘Ik heb er nooit echt over nagedacht, maar... zijn ze altijd wit, weet u dat?’

Dat wist Carolyn niet. Agnes stond op met haar wandelstok en probeerde bewegingen uit. Rondzwaaien in kringetjes? Heen en weer tikken als een metronoom? Achtjes maken? Vlak boven de grond houden als een wichelroede?

‘Tja, ik denk dat je... het belangrijkste is... wat is... prettig?’

Agnes zette haar hand in haar zij en hield de wandelstok uitdagend omhoog, waarna ze naar voren sprong en met de stok begon te zwaaien, duellerend met de lucht, wat hen beiden zo verraste dat ze in lachen uitbarstten.

‘Tja... waarom ook niet!’ oordeelde Carolyn triomfantelijk.

Agnes liet de punt van de stok naar de vloer zakken. ‘Ja,’ zei ze zacht. ‘Waarom ook niet.’

Dit was een verbetering. Agnes kwam ein-

delijk uit bed. Na een paar dagen kwam ze ook steeds vaker haar kamer uit. Als ze binnenshuis rondliep, vond ze het nog steeds fijner om haar stappen te tellen en met uitgestrekte armen naar meubels te tasten, haar handen zwevend door de lucht, haar vingers golvend als zeewier, openstaand voor elke aanraking. Maar als ze zich buiten waagde, gebruikte ze haar wandelstok. Het ratelende geluid, als het getik van een ongedurig horloge, leek haar troost te bieden.

‘Het heeft haar in elk geval uit bed gekregen, hm,’ zei George tegen Carolyn terwijl hij zijn mond zelfvoldaan naar één kant trok.

Carolyn glimlachte en duwde zijn mond zachtjes terug naar het midden van zijn gezicht. Ze wist, zoals elke vrouw in huis, dat niet de wandelstok maar Agnes’ ongesteldheid haar uiteindelijk had aangespoord de desolate drassigheid van haar bed te verlaten.

*

De eerste handeling die Agnes na haar diagnose leerde, naast eten en zichzelf ontlasten, was hoe ze op de tast een maandverbandgordel kon omdoen. Mevrouw Wainscroft, de kokkin, die even rechtlijnig was als haar menu, assisteerde terwijl Carolyn huiverend voor de deur wachtte en haaperende suggesties deed:

‘Je zou... met de... een beetje?’

Agnes gromde dat ze stil moest zijn.

‘Wat ’n ingewikkeld kledingstuk,’ klonk de hoge stem van mevrouw Wainscroft. ‘Prop gewoon ’n doek tussen de benen en klaar d’r mee, zeg ik.’ Toen applaus en een schorre lach – ‘Ja, kijk es aan. Zo komen d’r geen chocoladige vlekken meer in uw rokken!’

De meeste kleding van Agnes was wit, een gewoonte uit haar tennistijd, al droeg ze haar tenue nog maar zelden – de shirts met kraag en korte mouwen, de plooirokken met diepe zakken. Soms ging ze op de bodem van haar kledingkast zitten, omringd door haar vestimentaïre verleden. Dan reikte ze omhoog om met haar vingers langs de kledingstukken te strijken en snoof ze aan het fluisterende polyester terwijl de houten kleeerhangers klakten van medelijden. Op andere momenten haalde ze haar rackets tevoorschijn en plukte lusteloos aan de snaren als een pianostemmer. Zo jong, op het punt van doorbreken, en dan getroffen worden door een lot zo oud en ernstig als blindheid! Er kwam maar geen eind aan de slingerstenen en pijlen, en ze waren allemaal op Agnes gericht.

Maar zelfs ellende gaat na een tijdje vervelen. Haar ouders raakten al snel aan haar ziekte gewend. George had het als lokale parlementariër druk met zijn herverkiezing, en Carolyn had het druk met daarover inzitten. Toen de lente aanbrak, stond Agnes te springen om weer te spelen. Ze verlangde naar de slagwisseling, het over en weer van menselijk contact. De dienstmeiden waren te schichtig en ze durfde mevrouw Wainscroft niet te vragen: met haar spierkracht en Agnes’ blinde ogen was het wachten op een hersenschudding aan een van beide kanten.

Dus op een dag krom Agnes uit bed, trok een muf tennistenue aan, pakte een racket en een zak ballen en toog in haar eentje naar het oude veld. Ze verkende de contouren – meer een ruit dan een rechthoek – en ploeterde door het verwilderde gras. Toen tastte ze het net in het midden af, huiverend bij het voelen van de nieuwe gaten. Ze zette tien

passen ervandaan en draaide zich weer om. Vervolgens haalde ze een bal uit de zak en serveerde. Het was bevredigend om te voelen hoe het racket contact maakte, maar toen hoorde ze de bal slapjes tegen de lage stenen muur aan de overkant ploffen. Ze klemde haar kaken op elkaar en serveerde opnieuw. Pats! Veel beter.

★

Ronald studeerde technische wetenschappen aan het Institute of Education van de Universiteit van Londen. Hij werd gesponsord door Sir Stewart Gore-Browne, die zich bekommerde om elke jongeman die uitzonderlijk goed had gepresteerd op de school van zijn landgoed in Rhodesië. Gore-Browne onderhield nog steeds nauw contact met familie en vrienden in Engeland en had bruuske maar effectieve introductiebrieven vooruitgestuurd, waardoor Ronald nu elke vakantie op een ander landgoed verbleef. Tijdens zijn vijfde vakantie was hij in het huis van George en Carolyn in Surrey terechtgekomen.

Ronald arriveerde op het treinstation in het late voorjaar, gekleed in pak en in zijn handen een reistas met twee paar schone kleren en zijn studieboeken. Hij negeerde de slinks-snerende blik van de chauffeur en kroop op de achterbank van de Silver Cloud, waar hij de houten panelen, het gestikte leer en de chromen accessoires bewonderde. De Rolls-Roys gleed bijna een uur lang over gasfalteerde wegen – als een trage haai waar kleine glimmende sedans langs zwommen – voordat hij afsloeg naar een grindpad waarvan de steentjes vriendelijk onder de wielen knerpten. De oprijlaan naar het landgoed zelf werd overdekt door een weel-

derig bladerdak en twee keer onderbroken door een hoge ijzeren poort.

Toen ze bij het landhuis aankwamen, droeg de chauffeur Ronald over aan een dienstmeid, die een stuk beleefder was. Ze maakte een reverence en wenkte hem door de grote houten deuren naar een hoge, donkere hal met een enkel dakraam waardoor licht naar beneden scheen. Ze beklommen de marmeren trap en liepen door een gang waarvan de muren met olieverfschilderijen van voorname voorouders waren behangen. Zijn vertrek was enorm, met kamerhoge ramen die uitkeken op de vlakke groene gazons en in de verte een blauw waas van wilde hyacinten aan de rand van het bos. Alles hierbinnen leek te verdrinken in zware stoffen: dekens, gordijnen, kussens, dikke tapijten. Zelfs de badkamer was van vloerbedekking voorzien. Tussen alle decoraties zag hij twee ebbenhouten busten van Afrikaanse slaven, een man en een vrouw in Europese stijl gesneden, hun silhouetten kariëge karikaturen van negritude.

De dienstmeid liet hem alleen en hij pakte zijn spullen uit, hing zijn twee dunne pakken in de grote kleerkast en stapelde zijn vier dikke boeken naast het bed. Toen leidde hij zichzelf rond. Zoals gewoonlijk werd hij meteen gegrepen door een gevoel van klassenschaamte terwijl hij al dwalend in de talloze kamers gluurde. Heen en weer gelslingerd tussen afgunst en dankbaarheid vergeleek hij dit landgoed met het vorige, waarna hij ze beide vergeleek met het onvergelijkbare origineel, Shiwa Ng'andu. Sir George was kennelijk een parlementariër – was dat iets anders dan een baron? Hoe moest hij worden aangesproken? Ronald was altijd bang zich niet aan de gebruiken te houden: de Engelse etiquette was even

star en inconsequent als de Engelse grammatica.

Dit landgoed had tenminste een goedgevulde bibliotheek, dacht hij terwijl hij door een sombere kamer als een tombe vol titels slenterde. De boeken verkeerden in verschillende stadia van slijtage, hun bladzijden beduimeld door veelvuldig geblader of zo broos dat ze bij de minste aanraking uit elkaar vielen. Zo te zien was het vooral rechtsgeleerdheid met een vleugje klassieke geschiedenis: Plinius, Thucydides, Herodotus. Tot zijn opluchting stond er geen moderne wetenschap bij. Ronald voelde zich vaak verplicht die boeken als eerste te lezen, niet zozeer uit interesse maar omdat zijn gastheren wisten dat hij technische wetenschappen studeerde en hem onvermijdelijk zouden bevragen over de enige wetenschap die zij kenden. In een hoek vond hij uiteindelijk een schat aan romans en een paar vertaalde mythologische werken – Grieks, Romeins, Noors. Deze bleken van Lady Carolyn te zijn – was dat haar titel? – wat hem minder goed uitkwam.

Tijdens het diner die avond ondermijnde de gastvrouw zijn pogingen een gesprek te beginnen door hem eindeloze gerechten aan te bieden, vergezeld van verontschuldigungen – ‘is vast... smaakt heel anders... zou willen dat we... ach... neem aan... doen ons best.’ Ronald had inmiddels wel geleerd haar uitvoerig te bedanken en net te doen alsof de vette saus zijn smaakpapillen niet overlaadde, alsof de overgare groenten zijn mond niet verstopten. Sir George leek verkouden te zijn. Hij bleef zijn keel schrapen, hummen en kuchen. De enige keer dat hij sprak, zei hij: ‘Onze dochter. Ze is... ziek, of beter gezegd, hm, onwel. U krijgt de groenten van haar.’ Ronald wenste haar van har-

te beterschap, maar vroeg zich meteen af of het niet te vrijpostig was om naar haar fysieke gesteldheid te verwijzen. Hij gaf het maar helemaal op een gesprek te beginnen en knikte en glimlachte de rest van de maaltijd naar Sir George, zelf een nog ferventer knikker, hun buigende hoofden als weerszijden van een weegschaal.

*

Toen Ronald de onwille dochter eindelijk te zien kreeg, zat hij te lezen op een bankje langs het tennisveld – de beste plek, zo had hij ontdekt, om even te ontsnappen aan de zware last van het te gast zijn op een Brits landgoed. Hij was net begonnen aan een hoofdstuk over aerodynamica in zijn lesboek toen hij een insectachtig gezoem hoorde, gevolgd door een doffe plof, als een druppel water die in een goot viel. Hij keek op en zag een bal tegen het lage muurtje naast hem stuiteren. Hij hield hem tegen met zijn voet en zwaaide glimlachend naar het lange, in het wit geklede meisje met een racket aan de andere kant van het veld. Hij was lichtelijk beledigd toen ze niet terugzwaaide.

In plaats daarvan hief ze haar gezicht naar de hemel en snoof diep. De zon scheen op haar ogen, maakte de oogleden doorschijnend, en hij zag dat ze gesloten waren – ze had hem niet gezien. Knipoogde ze nu? Nee, gewoon een weerkaatsing van het licht op de rand van haar racket toen ze hem ophief en met haar andere hand een bal tegen de snaren drukte. Met haar ogen nog steeds dicht gooide ze de bal op, helde naar achteren en haalde uit met een kreun. De gele bal vloog als een komeet door de lucht, kwam weer tegen de lage muur en stuiter-stuiter-

stuiterde tot hij schommelend tot stilstand kwam.

Ronald sloot zijn boek en keek even toe. Hij overdacht het nut van blind spelen als trainingstechniek. Het zou de speler meer bewust maken van haar lichaam en haar instincten aanscherpen zodat zicht niet bepalend was voor het moment van slaan. Maar hij raakte nogmaals in de war toen het meisje naar de andere kant liep om de ballen op te rapen. Zoals ze rondkroop op haar knieën, zoals ze de lege ruimtes tussen ballen aftastte – o, ze kon helemaal niet zien! Dit was niet de blindheid die hij van thuis kende, de oogleden opgezwollen of dichtgeplakt van pus, de handen bedelend uitgestoken. En het was ook niet de blindheid die hij kende van de Londense metro, waar mensen tegen hem opbotsten alsof hij een paal was die plotseling op de roltrap was verschenen.

Het blinde meisje begon weer te serveren, nu aan deze kant van het net. Het was een verademing om iemand te bekijken zonder zelf bekeken te worden. Ze had prachtige benen, lang, stevig en wit als de stammen van de zilverberken aan de oostgrens van de tuin. Haar gezicht, bepareld met druppels zweet als een koud glas water, was niet knap, maar kalm en onbeweeglijk, haar mond niet geopend of vertrokken, haar wenkbrauwen niet gefronst. Naarmate ze het warmer kreeg, raakten haar wangen besprenkeld met roze en gele vlekken, als de magnoliabloesems die hij in Kew Gardens had gezien.

Soms kreeg Ronald de indruk dat hij ogen op haar huid zag, of beter gezegd: hij voelde ze, als een waakzame aanwezigheid. Ze leek zowel zwak als dominant, hulpeloos en toch hooghartig. In één woord: Brits.

Steeds als ze met het racket uithaalde, als ze haar rug hol maakte, op haar tenen ging staan en naar achteren helde, voelde hij de drang naar haar toe te rennen, haar middel te omvatten en haar op te vangen voordat... maar natuurlijk viel ze niet. Toch wilde hij haar daar vasthouden, haar langzaam laten zakken en als een boog buigen tot haar lange staart langs het gras streek...

★

Elke ochtend, na een ongemakkelijk en vettig ontbijt met Carolyn en George, maakte Ronald een wandeling door de tuin. Ruikend aan de bloemen die hem vreemd waren – kamperfoelie en klaprozen die nog drupten van de dauw – liep hij door het met wilde hyacinten overwoekerde bos naar de stal om te kijken bij de paarden, glanzend als gepolijst hout, hun lange hoofden zo elegant als die van de *lechwe* bij Shiwa. In de weilanden daarachter zag hij soms knorriige koeien naderen, niet om hem aan te vallen, zo vertelde Carolyn, maar omdat ze gemolken wilden worden.

Hij had de melkschuur maar één keer bezocht. Aangemoedigd door de grijnzende boerenknecht, die instructies uitbeeldde alsof hij niet kon geloven dat zo'n exotische gast Engels sprak, stak Ronald zijn pink in de bek van een pasgeboren kalf. Hij genoot van het zuigende gevoel, totdat hij beseftte dat zijn vingers in feite open wonden waren door zijn nieuwe gewoonte van bijten op zijn nagelriemen. Dagenlang had Ronald gevreesd voor een infectie, en sindsdien had hij zich ver van de boerenbedrijvigheid op het landgoed gehouden. Hij had niet al die meters gemaakt – zowel in afstand als in jaren en onderwijs – om vervolgens aan

mond-en-klauwzeer ten onder te gaan.

Na de eerste keer dat hij het blinde meisje had zien tennissen, had Ronald ontdekt welk slaapkamerraam van haar was, en daar stopte hij telkens even na zijn ochtendwandeling. Verscholen achter een gesnoeide haag had hij heimelijk enkele bladeren geplukt om een opening te maken waar hij doorheen kon kijken. Dit werd al snel het hoogtepunt van zijn dag: de schone slaapster bespieden totdat ze, bij goed weer, rechtop ging zitten en behendig met haar tenen naar haar schoenen onder het bed tastte. Dan haastte hij zich naar het tennisveld, ontweek de dienstmeid die met knipperende ogen een tapijt uitklopte of vuil water weggooide achter de keuken, en ging op zijn bankje zitten met zijn lesboek op schoot.

Hij werd getroffen door medelijden en een soort vrees terwijl hij toekeek hoe dit vreemde, bleke meisje naar niemand serveerde en vervolgens op haar knieën naar de weggeslagen ballen zocht, ze in haar rok verzamelde en teruggooide in een canvas tas die, net als de lucht, langzaam grijs werd naarmate de herfst naderde. Op een dag werd het hem simpelweg te veel om haar te zien rondkruipen terwijl die felgekleurde pluizige bollen haar ontglipten, weggrollend bij de minste aanraking. Dus stond Ronald op, liep naar haar toe en reikte haar aan waarnaar ze zocht.

★

Agnes serveerde de tennisballen en Ronald raapte ze voor haar op, maar toch duurde het nog een week voordat ze een fatsoenlijk gesprek wisten te voeren. Ze konden niet samen tennissen – hij wist niet hoe het moest en zij kon het hem niet meer leren – dus wa-

ren het woorden die over en weer gingen terwijl ze tussen de tennisballen op het veld neerhurkten. In eerste instantie viel er weinig te zeggen: hij was student, zij was Agnes; hij was Ronald, zij had vroeger op hoog niveau getennist. Na een paar dagen van prietpraat gaf Agnes toe aan een verlangen dat ze nooit had opgebiecht, zelfs niet aan zichzelf. Ze wilde dat iemand de wereld die ze niet langer kon zien aan haar beschreef. Dat zou ze nooit aan de mensen in huis vragen. Die waren elk op hun manier vreselijk onbespraakt, wat haar duidelijker was geworden nu ze zoveel op stemmen vertrouwde.

Maar Ronald sprak een eenvoudig, zoetvloeiend Engels en verviel slechts af en toe in versprekingen en vreemde uitdrukkingen. Agnes kon deze niet aan een bepaalde klasse of regio koppelen. Haar ouders hadden haar slechts in vage termen over de achtergrond van hun gast verteld: ‘zijn soort’, zei haar vader; ‘zulke naïeve mensen’, zei haar moeder; ‘minderwaardige cultuur’, zei haar vader; ‘in zijn aard’, zei haar moeder. Agnes was te verbijsterd om door te vragen en vatte enige vreemdheid in Ronalds manier van spreken op als een teken van eigenheid of mode – wat wist zij nou van hippe taal, zo ver van het bruisende Londen verwijderd? Ze genoot van het gebrek aan overbodigheden in zijn zinnen. Geen eh’s en hm’s, godzijdank.

‘Wil je... de lucht voor me beschrijven?’ vroeg ze op een dag, licht aarzelend.

‘Ik zou zeggen: gedeeltelijk bewolkt met kans op regen, mijn dame.’

‘Er is hier altijd kans op regen,’ snoof ze. ‘En noem me alsjeblieft niet zo! Ik ben geen dame en al zeker niet de jouwe!’ Ze zweeg even. ‘Of wil je soms dat ik jou mijn knecht

noem?’ Haar lach stierf eenzaam weg. Had ze hen zojuist beiden beledigd met haar snedigheid? Ze dwong haar stem zachter te klinken, koketter.

‘En de wolken die je noemde, zijn die wit of grijs?’ vroeg ze als opzette voor een gevatte opmerking over verschillend gekleurde wolken.

‘O, het spijt me, dat was gelogen. Er zijn vandaag geen wolken.’

Agnes dacht dat hij lollig probeerde te doen en voelde zich enigszins ontmoedigd.

‘Goed dan,’ zei ze met een dappere glimlach. ‘Is de lucht blauw? Of is hij blauwblauw?’

‘Blauwblauw. Net als je ogen.’

‘O jee, zijn ze open? Ik probeer ze dicht te houden, maar...’

Na een ongemakkelijke stilte vroeg ze hem of hij het hier naar zijn zin had.

‘Ah, het is hier voortreffelijk. Het aloude Engeland.’

Ze bedoelde eigenlijk in Surrey, maar hij stelde dezelfde vraag terug en het volgende moment kletsten ze volop verder over hun voor- en afkeuren: op school, als avondeten, in steden en daarbuiten. Ze legde hem de spelregels van tennis uit, die hij verbijsterend vond.

‘Waarom noem je het “love” als je nul punten hebt?’ vroeg hij.

Dit moest wel een excuus zijn om over romantiek te praten. Maar zijn vraag klonk oprecht.

‘Het komt van het Franse woord voor ei, *l’œuf*. Omdat een nul de vorm van een ei heeft.’

‘O-ó?’ grinnikte hij. ‘Maar ik dacht dat de Engelsen een hekel hadden aan de Fransen.’

‘Dat klopt, maar we stelen genadeloos van ze. Zo zijn we nu eenmaal.’

*

Een paar weken later genoot Agnes in de keuken van thee en toast met honing. Mevrouw Wainscroft maakte haar een dubieus compliment:

‘Wat ’n zegen, juffrouw Agnes, om zo’n mooie blanke huid te hebben... bléke huid, heb ik ’t horen noemen, moet fijn wezen!’ Mevrouw Wainscroft deed zich vaak laaggeletterder voor om haar punt te maken. Dat was haar versie van ironie. ‘Fascinerend om naast die m’neer Ronald te zien, u weet wel, met zijn huid.’

‘Hm?’ mompelde Agnes met een mondvol doorweekte toast. Ze betastte haar knieën onder de tafel en vroeg zich af of ze er net zo ruw uitzagen als ze voelden.

‘Zoiets heb ik nog nooit gezien. Net ’n schaakbord of zoiets.’

De week erna bespraken ze of Agnes zich voldoende kon redden om een dagje te winkelen in Londen. Kon ze in haar eentje de straat oversteken bij het stoplicht en bij het...

‘Waarom noemen ze ’t eigenlijk zébrapad, denk u?’ vroeg mevrouw Wainscroft.

‘Om de strepen, natuurlijk,’ zei Agnes met haar hoofd in de kast terwijl ze langs de zomen van haar oude kleren streek om te bepalen welke stoffen het fijnst aanvoelden.

‘Maar waar kom “zebra” vandaan? Zijn ze zwart met witte strepen, of wit met zwarte strepen?’

‘Maakt niet uit, beste Crofty,’ zei Agnes. ‘Ik kan toch geen strepen zien.’

Ze moest moeite doen haar geduld te bewaren. Een van de grootste lasten van blindheid was dat je anderen eraan moest helpen herinneren. Maar Agnes kreeg hier langzaam vrede mee. Met het verstrijken der tijd

verbrokkelden de klippen waarop haar leven ooit leek te zijn gestrand. En het flirten – alleen al de kans op romantiek – had een heerlijke hormonale huivering in haar gewekt die vrijwel al het andere overtrof.

Toen Ronald die eerste keer haar arm op het tennisveld had aangeraakt, voelde Agnes een warme gloed in haar buik opblaaien: schaamte gecombineerd met het besef dat hij al die tijd had toegekeken. Hij was die metalige geur in de lucht die als een hoge noot boven het gemaaid gras en de rubberen ballen uitkwam. Hij was de reden dat ze, na het serveren, zo vaak had staan wachten, alsof de bal zou terugkomen. Nu ze meer tijd met elkaar doorbrachten, was zijn geur een vertroosting geworden, zelfs gedrenkt in zijn goedkope eau de cologne.

Ronald had nog andere, praktischere pluspunten. Hij was vreselijk geestig, al kon ze zijn toon niet altijd inschatten. Hij had een belachelijke naam en hij was kort van stuk, maar geen van deze tekortkomingen was aan hem te wijten. En hij studeerde aan de universiteit, wat opwaartse mobiliteit beloofde. Bovendien hadden ze geen geld nodig – ze had haar trustfonds en haar prijzengeld. Ze zouden een klein huisje kopen, met een tennisveld en misschien een corgi, net als de koningin.

★

Toen het besef eindelijk daagde, was het als die schok van wakker worden uit een droom waarin je valt. Agnes had haar mooiste jurk aangetrokken en Ronald voor de thee uitgenodigd. Ze zaten op de patio met het vogelbadje. De vogels kwetterden. Het fonteintje kletterde, maar niet als regen – het patroon was net iets voorspelbaarder. Ze

hadden het over familie en Ronald zei iets over zijn moeder. Haar naam was zo exotisch, zeker vergeleken met de zijne, dat Agnes er wel naar moest vragen.

‘Tja,’ antwoordde hij, ‘ze komt uit het oosten. Daar spreken ze vooral Chichewa.’

‘In... East Anglia?’

Ronald nam een slurpende slok van zijn thee. ‘Nee,’ zei hij toen behoedzaam. ‘In het oosten van Noord-Rhodesië.’

‘O...’ mompelde Agnes terwijl ze haar beperkte geografische kennis doorspitte.

‘O?’ zei ze, terwijl ze een kaart van Afrika voor zich zag, en de vinger van opa Percy die naar een van de puzzelstukjes op die kaart wees.

‘O!’ riep ze uit.

‘O god,’ fluisterde ze.

Het fonteintje klaterde, de vogels zongen, de zon zakte.

Agnes barstte in lachen uit – een volle, bruisende, onstuimige lach.

Mevrouw Wainscroft had vaak genoeg naar Ronalds ras gehint, maar Agnes had ervoor gekozen hier slechts vaag naar te luisteren, waardoor ze alleen een indruk had gekregen van een zekere tanigheid, een byroniaanse charme. Het was nooit bij haar opgekomen dat het onderwerp van haar passie van de donkere soort was, negroïde was, Afrikááns was – een ‘nikker’, een ‘Kaffer’, spookten de woorden van opa Percy ongewild door haar hoofd.

De openbaring deed Agnes huiveren met de kracht van een waterval die losbarstte nadat er een grote steen was verschoven. Dwars door deze vloedgolf liep een stroom van verbijstering dat dit mogelijk was: het niet-weten, het totaal blind ervoor zijn. Ze voelde een schuimende nieuwsgierigheid, een borrelende afkeer. Euforie als een draai-

kolk van belletjes. Angst als glimmende stenen onder water. De scherpe opmerkingen van mevrouw Wainscroft kwamen weer bovendien. Een schaakbord! Wat was de andere ook alweer? Iets over dag en nacht, licht en schaduw? 'Die gestreepte paarden' was ook gevallen. Agnes lachte nog harder. En toen, hangend boven die grote openbaring als nevel boven de watervallen: opluchting. Ondanks de onbeholpen eufe-

mismen en bekrompen bezwaren van de kokkin had die oude taart het niet aan Agnes' ouders verteld. Nog niet.

'Dat was een uitbundige lach,' zei Ronald, ietwat verontrust.

'Ja, hè?' zuchtte Agnes, en ze namen allebei een slok van hun thee.

Dit boek verschijnt in januari 2020

PAUL KINGSNORTH

EEN EINDTIJDDENKER
DIE DESONDANKS BLIJFT
GELOVEN IN DE KRACHT
VAN DE NATUUR

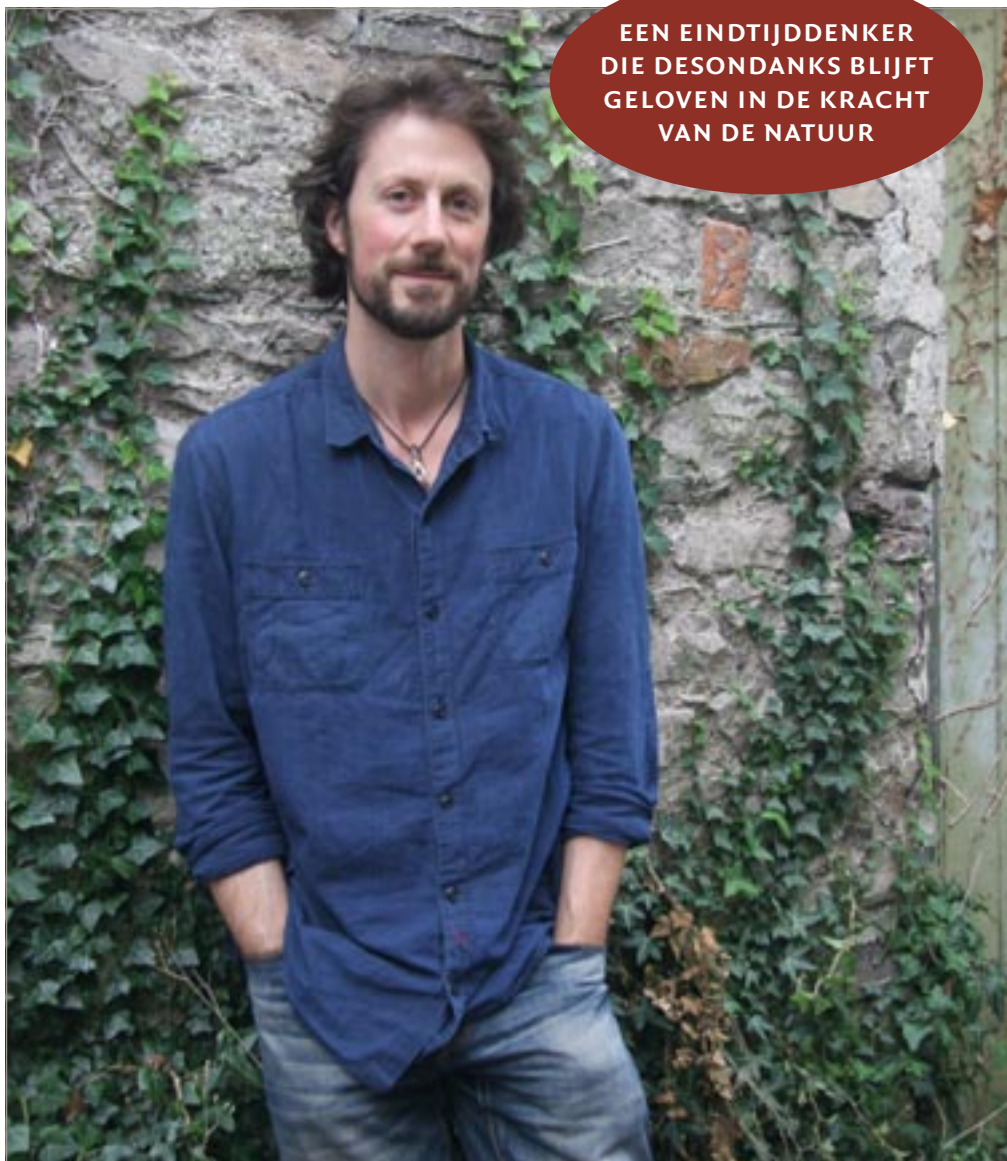

Foto: © Naviyoat Kingsnorth

Paul Kingsnorth (1972) is oprichter van het *Dark Mountain Project*, een netwerk van schrijvers, dichters en kunstenaars die gezamenlijk zoeken naar een andere kijk op de wereld, uitgaande van de verbondenheid tussen mens en natuur. In 2017 verscheen zijn roman *Beest*. Kingsnorth woont met zijn gezin in Ierland, waar hij zo zelfvoorzienend mogelijk probeert te leven.

BEKENTENISSEN VAN EEN AFVALLIG MILIEUACTIVIST

Bekentnissen van een afvallig milieuactivist in het kort:

De schrijver Paul Kingsnorth was jarenlang een kopstuk van de Engelse milieubeweging. Hij voerde actie tegen de ongebreidelde plundering van onze planeet en tegen onze neiging een dreigende klimaatcrisis te negeren. Tegenwoordig gelooft hij niet langer dat de mensheid in staat is de offers te brengen die de wereld kunnen redden. Ook is hij het vertrouwen verloren in de milieubeweging. De natuurbeschermers van weleer hebben hun idealen ingeruild voor windmolens en zonneparken; hun activisme draait niet langer om de bescherming van de natuur, maar om duurzaamheid en energietransitie. In *Bekentnissen van een afvallig milieuactivist* beschrijft Paul Kingsnorth zijn rouwproces en zet hij zijn verdriet en woede over de teloorgang van de ongerepte natuur om in een nieuwe visie die hij 'duistere ecologie' noemt. Deze visie staat ferm tegenover de overtuiging dat technologie ons kan redden. Ook pleit hij voor een hernieuwde balans tussen de menselijke en niet-menselijke natuur. Onverschrokken stelt hij in dit toch hoopvolle boek confronterende

vragen over hoe we leven en hoe we eigenlijk zouden moeten leven.

De pers over *Beest*:

'*Beest* is ontwrichtend en verwarrend zoals goede literatuur kan zijn. Het is een mooi geschreven zoektocht naar de essentie van het mens-zijn.' – *de Volkskrant*

BEKENTENISSEN VAN EEN AFVALLIG MILIEUACTIVIST

DE CIJFERAARS EN DE DICHTERS

Stel dat honderd jaar geleden de gretigste deskundigen van die tijd onderling slag hadden geleverd over de toekomst van de infrastructuur en de energievoorziening, hoe zou die discussie er dan hebben uitgezien? Stel dat ze het allemaal eens waren geweest over het belang van een wereldwijd uitgerold gigantisch plan dat tot tientallen jaren in de toekomst zou reiken, een plan dat gebaseerd zou zijn op eindeloos bediscussieerde wetenschappelijke ‘feiten’ – die op zichzelf een heleboel onderliggende politieke, culturele en maatschappelijke veronderstellingen over hoe de wereld in elkaar steekt verhulden – waarover zouden ze dan hebben gebekvecht? Hoeveel stalknechten er nodig zouden zijn in 1950? Het belang van grootschalige mestopruimacties in de straten van de grote steden? Een research- en ontwikkelprogramma dat de haalbaarheid van tijdsmachines moest onderzoeken? Het beschikbaar stellen van fondsen voor een urgente landelijke uitroiling van oplaadpunten voor luchtschepen?

De afgelopen weken speelden dergelijke gedachten regelmatig door mijn hoofd als ik weer eens getuige was van de felle discussies over kernenergie binnen de intellectuele klasse van onze wereld. Niet voor het eerst had een groot kernongeval, ditmaal met de Fukushima-centrale in Japan, de menselijke geest (in elk geval voor een

paar dagen) scherpgesteld op de vraag waar en hoe al die wonderbaarlijke energie waar we gebruik van maken wordt geproduceerd. Zoals gewoonlijk eindigden de discussies in rancune en besluiteloosheid.

Ik ben, dat durf ik wel te zeggen, geen wetenschapper (iets wat ik zo te zien gemeen heb met de meeste personen met een uitgesproken mening over kernenergie) en ik heb geen idee wat zich nu precies in die Japanse reactoren heeft afgespeeld (idem ditto). Ik weet al net zomin of het ernstigste kernongeval sinds Tsjernobyl een keerpunt zal blijken te zijn voor de mondiale nucleaire industrie – iets wat, afhankelijk van welke expert je erover hoort, een triomf of een ramp zou zijn.

Maar ik vraag me wel af of het een keerpunt zal blijken te zijn voor de milieubeweging. De groene beweging is al een tijd op de aftocht, en die aftocht dreigt nu een verpletterende nederlaag te worden. Na een staande start vier decennia geleden zijn sommige ideeën van de groenen (met name die over ‘duurzaam gebruik’ van ‘onze hulpbronnen’) doorgedrongen tot brede lagen van de bevolking en de politiek, en soms zelfs algemeen geaccepteerd – maar, onvermijdelijk, in verdunde vorm. Ik heb het hier al vaker over gehad en ben niet van plan mezelf eindeloos te herhalen, maar het is misschien wel de moeite waard om dieper in te gaan op de spagaat waarin de milieubeweging nu overal ter wereld zit.

Op dit punt in de geschiedenis is het al-

lesverslindende mondiale industriële stelsel – de ‘Machine’ van R.S. Thomas – in feite onstuitbaar geworden; het zal blijven doorlopen tot het vastloopt. Net zoals een vis niet zonder water kan, kan de Machine niet zonder ‘hulpbronnen’ – de producten van natuurlijke systemen. Wanneer het wereldwijde gezoek naar deze hulpbronnen gepaard gaat met steeds snellere technologische veranderingen, een groeiende menselijke populatie, de virusachtige verspreiding van consumentenwaarden, een massa-uitsterving, een veranderend klimaat en een schaarste aan hulpbronnen in verschillende sectoren (hoewel erover te twisten valt welke), ziet de toekomst er niet best uit.

Op dit punt wordt het ingewikkeld. Stel dat je een politiek bevlogen persoon bent en dat je waarden en zelfbeeld voortvloeien uit het feit dat je een ‘activist’ bent die zich inzet om die verschrikkingen te voorkomen, dan kun je het jezelf misschien niet permitteren eerlijk te zijn over die uitkomst. Dat is begrijpelijk, en ik weet hoe het voelt, aangezien ik zelf tamelijk lang in die positie heb verkeerd. Op dit punt moet je dus tegen jezelf liegen – in de ontkenning schieten omwille van je mentale gezondheid. En dus hou je jezelf misschien voor dat als je er ‘nog één keer de schouders onder zet’ (met andere woorden, nog één keer hetzelfde doet), het ditmaal misschien lukt. Of je maakt jezelf wijs dat De Mensen De Feiten niet kennen en dat als je ze maar informeert, ze natuurlijk tot Actie zullen overgaan. Of je omarmt de opvatting dat we nog niet het juiste verdrag getekend of de juiste technologie gevonden hebben, of dat het probleem niet is dat er te veel groei en vooruitgang is, maar juist te weinig. Of je kiest ervoor te geloven

dat er een Beweging nodig is om de leugens te onthullen die verteld worden door De Slechteriken Die Aan De Macht Zijn, waardoor ze De Mensen ervan weerhouden in opstand te komen, wat ze ongetwijfeld zouden doen als ze De Waarheid maar kenden.

Welk verhaal je jezelf ook vertelt, het zal een verhaal zijn dat stoelt op een externe gebeurtenis of gebeurtenissen, die je slechts op gang kunt brengen door meer ‘actie’. Op die manier kun je jezelf vertellen dat je alleen nog maar hoeft te volharden met volharden. Het alternatief is immers ‘opgeven’ en toekijken terwijl de wereld in brand staat.

Dit is de positie waarin de groenen zich vandaag de dag bevinden. Het is een moeilijke positie om je in te bevinden, en eentje die er niet eenvoudiger op is geworden door de smalle focus op klimaatverandering die het milieudebat het afgelopen decennium in zijn greep heeft gekregen. De angst voor kooldioxide heeft alle andere kwesties afgetroefd, en wel in die mate dat ‘groene’ ideeën in de brede samenleving zijn versimpeld tot argumenten met betrekking tot CO₂-emissies. De rest is weggestript.

Dit is de context waarbinnen het nucleaire tumult plaatsvond. Een Japanse aardbeving en tsunami rukten een kerncentrale uiteen, en binnen een dag stortten de experts zich op de zaak. Terwijl de kernstaven nog lagen te smelten leken de meeste deskundigen de tragedie slechts te zien als een buitenkansje om hun bestaande standpunten over kernenergie – die zal onze dood worden! die zal onze redding worden! – nog eens krachtig te herhalen. Maar wat ze ook betoogden, het groeiende (en begrijpelijke) gevoel van wanhoop was steeds hetzelfde.

Als je meent dat de aarde, of in elk geval de

huidige incarnatie van de aarde, zal worden verwoest door klimaatverandering en dat dit slechts te voorkomen valt door het 'terugdringen van emissies' in een fantastisch kort tijdsbestek, dan bevind je je op gevaarlijk terrein. Niet dat deze redenering mank gaat – dat gaat ze waarschijnlijk niet, hoewel het altijd loont te benadrukken dat we niets met zekerheid weten. Maar het is duidelijk zo onmogelijk om te doen wat er gezegd wordt dat we Moeten Doen willen we dit een halt toeroepen, dat je het risico loopt dat machteloosheid en wanhoop je enige eindstations zijn.

Ik heb het idee dat de groene beweging zichzelf onderuit heeft gehaald met cijfers. Ze heeft zich in een getto gemanoeuvreed met haar smalle focus op klimaatverandering en haar standpunt dat dit een technische horde is, die genomen moet worden met technologische oplossingen onder het toezicht van de neutrale Wetenschap. Veel maatschappelijk geaccepteerde milieuactivisten (als dit geen innerlijke tegenstrijdigheid is) stoppen nu al hun tijd in discussies of windmolenparken te verkiezen zijn boven golfslagcentrales, of kernenergie boven CO₂-opslag. Ze doen ongewoon zelfverzekerde voorspellingen over wat er zal gebeuren als we dit of dat wel of niet doen, allemaal op basis van geestdodende cijfers die ze uit een of andere 'studie' hebben gegraaaid alsof de wereld een gigantisch boekhoudspreadsheet is dat we alleen maar kloppend hoeven te maken.

Hierin spiegelt en laaft de groene beweging zich slechts aan bredere trends in de samenleving. We leven in een opmerkelijk prozaïsche en reductionistische cultuur. Wanneer ik bijvoorbeeld naar het nieuws luister of de krant lees, valt het me op dat

iets pas als 'waar' wordt aangenomen wanneer het de zegen heeft gekregen van de hogepriesters van de Wetenschap of de Economie, en het liefste allebei. Een cultuur als deze levert een milieubeweging op die bestaat uit gefrustreerde, gepassioneerde mensen die zich verplicht voelen om 'bij de feiten te blijven' teneinde gehoord te worden.

Als we verder willen komen dan de machteloosheid en wanhoop die de kille bekrompenheid van dit wereldbeeld ons oplegt, waar kunnen we dan terecht? Wat hier ontbreekt zijn verhalen, en het inzicht dat verhalen belangrijk zijn als we willen doorgronden wat er werkelijk aan de hand is. Immers, al dat gekibbel tussen wereldbeelden gaat helemaal niet om cijfers – het gaat om vertellingen.

Zo is de strijd tussen de voor- en tegenstanders van kernenergie in feite een klassieke strijd. Hoewel beide partijen voorgeven dat ze zich laten leiden door 'de wetenschap' en 'de feiten', laten beide zich eigenlijk vooral leiden door hun intuïtie en vooroordelen. Of je wel of niet blij bent met kernenergie weerspiegelt het wereldbeeld dat je hebt: of je het westerse vooruitgangsmodel vol vertrouwen omarmt of dat het je juist beangstigt of zorgen baart, of je vertrouwen stelt in de wetenschap of eigenlijk niet, of je behoedzaam bent of juist roekeloos, of je 'progressief' bent of 'conservatief'. Of het nu gaat over genetisch gemanipuleerde gewassen of over het kapitalisme, dit zijn de onderliggende verhalen waardoor het groene debat zich laat leiden. Dat die verhalen vervolgens onderbouwd worden met een handvol selectief bijeengezochte feiten – wat in het Wikipedia-tijdperk per slot van rekening een eitje is – is een

kanttekening bij wat er werkelijk aan de hand is.

Dat de groenen zich in de nesten hebben gewerkt komt in elk geval ten dele doordat ze meer aandacht hebben voor de cijfers dan voor de vertellingen. In zijn eerdere gedaantes was het groene politieke gedachtegoed radicaal en uitdagend. Het bemoeide zich met de verhalen die we onszelf vertellen over de wereld: verhalen over vooruitgang, industrie, de verovering van de natuur en dergelijke. Tegenover die verhalen stelden de vroege groenen andere verhalen, in sommige gevallen ontleend aan ecotopische fantasieën over een betere toekomst, maar veel vaker aan de voorbeelden van bestaande niet-industriële samenlevingen: die van de San in de Kalahari bijvoorbeeld, een cultuur die het lukte om 35 000 jaar lang in buitengewone harmonie met de niet-menselijke natuur te overleven, ook al slopen de leeuwen rond de hutten van de mensen. Wil je 'duurzaamheid'? De San vertegenwoordigen voor zover bekend de menselijke cultuur die het langst heeft bestaan. Ze waren daadwerkelijk duurzaam, en langer dan we ons kunnen voorstellen. De industriële samenleving heeft ze uiteindelijk te pakken gekregen, zoals ze alles te pakken krijgt, maar het voorbeeld blijft staan.

Natuurlijk maakten dergelijke zaken het makkelijk om milieuactivisten voor romantici en primitivisten uit te maken (wat sommigen inderdaad waren en nog steeds zijn). In reactie hierop besloten ze 'serieus' te worden, zodat er naar hen geluisterd zou worden in de wandelgangen van de macht. Ze begonnen pakken te dragen en zich als economen te gedragen en de taal van het zakenleven en de wetenschap te spreken. Het was een volstrekt zinnige aanpak – de enige

aanpak, als ze door de makelaars in politieke macht gehoord wilden worden – die beshlist veel winst heeft opgeleverd.

Maar op de langere termijn hebben de groenen misschien wel hun eigen graf gegraven, want nu zitten ze vast in een verhaal dat door anderen is gemaakt. Bijna per ongeluk heeft de mainstream groene politiek het merendeel van de alternatieve verhalen waarmee ze is opgegroeid de deur uit gedaan, zoals een kind zijn oude teddyberen de deur uit doet: dat was toen, maar we leven in het nu, en nu zijn we Volwassen. Deze aanpak heeft de milieubeweging in een positie gemanoeuvreerd waarin haar voorvechters alleen nog maar mogen meepraten over de vraag welke machines ze het liefst zouden gebruiken voor het aandrijven van een eeuwig groeiende industriële economie. Bij elk uitstapje uit dit streng bewaakte getto worden ze van alle kanten onder vuur genomen: ze worden beschuldigd van wensdenken als ze het hebben over economische nulgroei, ze worden snobistisch en hypocriet genoemd als ze kritiek leveren op onze consumptiedrang, ze worden uitgemaakt voor terroristen als ze tot directe actie overgaan om de wilde natuur te beschermen, ze worden naïeve idealisten genoemd als ze vragen of het wel een goed idee is om plannen te maken voor een toekomst die er bijna hetzelfde uitziet als het heden.

Zo is het natuurlijk altijd al geweest, maar nu de groenen worden gehoord in de wandelgangen van de macht staat er veel meer op het spel. Op dit moment is er sprake van een wereldwijde anti-groene beweging die in macht en invloed groeit. Ondertussen is een ooit prikkelende beweging van binnenuit overgenomen door gelikte jongens die

ons meer van hetzelfde verkopen, maar dan zonder CO₂. De boodschap is duidelijk: hou je bij de discussie over de machines en je mag met de grote jongens meedoen. Maar dan laten we die andere nonsens rusten, oké? Zo help je een radicale beweging om zeep – het is al eerder vertoond.

Ik probeer momenteel te begrijpen hoe de economische crisis van 2008 heeft kunnen plaatsvinden en in het kader daarvan ben ik John Lanchesters boek *Whoops!* aan het lezen, dat de zaak uitlegt op een manier die zelfs mensen zoals ik kunnen volgen. Vanavond las ik Lanchesters beschrijving van hoe de banken in de afgelopen paar decennia zijn veranderd. Toen de vader van de auteur in het bankwezen zat, was het een bezadigde bedrijfstak die voornamelijk werd bevolkt door niet-academici. Tegenwoordig moet je welhaast een hoge wiskundegraad van een Engelse of Amerikaanse elite-universiteit op zak hebben wil je nog kans maken op succes in dit wereldje. Dit, oppert Lanchester, is een deel van het probleem: het bankwezen is zo specialistisch, zo gecompliceerd geworden dat de meeste mensen – inclusief veel bankiers – domweg niet snappen hoe het werkt.

De wiskundenerds die nu de handel in futures en opties drijven staan in het bankwezen bekend als quants: de cijferaaars van de kwantitatieve analyse. Een MBA-student die in het boek wordt geciteerd vertelde dat de studenten in zijn studierichting moesten aangeven of ze 'quants' of 'dichters' waren. Oftewel: deden ze aan cijfers, of deden ze aan woorden?

De groene beweging wordt momenteel overgenomen door de cijferaaars, en het is niet moeilijk te zien waarom. De cijferaaars komen met overzichtelijke, genummerde,

gelabelde argumenten waarvoor je misschien een wiskundegraad nodig hebt maar die je niet vragen je wereldbeeld te herzien of je verhaal aan een onderzoek te onderwerpen. Een groene cijferaar zal je bijvoorbeeld vertellen dat je andere lampen moet nemen of de straat op moet gaan voor een kerncentrale of een windmolenpark, maar hij zal je niet vragen je eigen waarden of de onderliggende mythologie van je samenleving onder de loep te leggen. En als je hem hierop aanspreekt, is het zó eenvoudig voor hem om je met een meewarig lachje te vertellen dat zoiets heel leuk klinkt, maar het natuurlijk niet haalt bij de gewichtige opdracht de wereld te redden, emissie na emissie.

Dit is de context waarbinnen het kernenergiedebat wordt uitgevochten. Onlangs las ik bijvoorbeeld een artikel waarin gesteld werd dat we met hernieuwde energie onvoldoende in 'onze energiebehoefte' zullen kunnen voorzien. Onze behoefte aan wat? Aan espressoapparaten en een snelle breedbandverbinding, of aan schoon drinkwater en levende ecosystemen? Aan een middenklassebestaan in een consumptiedemocratie, of aan een leefbaar menselijk bestaan? Of denken we inmiddels dat dat hetzelfde is? Als je echt wil weten waar een groene cijferaar staat, dan hoeft je hem alleen maar midden in zo'n bewering te onderbreken en hem (want het is meestal een hij) te vragen om 'behoefte' nader te definiëren. En dan zie je het verhaal vanzelf uit hem rollen als een filmstrook uit een kapot filmblik.

Als dichter heb ik er natuurlijk belang bij om hier bezwaar tegen te maken, en dat doe ik dan ook vaak, maar niet zonder empathie of een zekere twijfel. Ik weet waarom dit is gebeurd. Dit is immers een aanpak die erop

gericht is duidelijke en concrete resultaten te behalen – iets wat ontegenzeggelijk nuttig is in een tijdperk van ecocide. Maar binnen welk narratieve kader worden die resultaten behaald? Want uiteindelijk bepaalt dat kader waar die resultaten ons zullen brengen.

Te veel groene cijferaaars dus, en te weinig groene dichters? Ik denk van wel. Of liever gezegd, ik denk dat de dichters zich de mond hebben laten snoeren door de dominantie en urgentie van het verhaal van de cijferaaars. Dus misschien is een van de belangrijkste vragen nu wel hoe we kunnen zorgen dat verhalen weer belangrijk worden. Misschien kunnen groene dichters om te beginnen opwerpen dat je een wereld niet kunt ‘redden’ met dezelfde verhalen die haar om zeep helpen. Ze zouden kunnen opmerken dat het redden van werelden hoe dan ook een onmogelijke zaak is. Of misschien kunnen ze onderzoeken wat het toch is in ons beeld van onszelf dat maakt dat we telkens weer uitkomen bij discussies over machines, in plaats van ons af te vragen wat die machines ons geven en wat ze ons ontnemen.

Je zou de frictie tussen de cijferaar en de dichter kunnen weergeven door je op een paar bekvechtende individuen te concentreren, of door de groenen op te delen in Twee Culturen. Maar je zou die frictie ook, misschien eerlijker en productiever, kunnen zien als een innerlijke spanning die in ieder van ons zit. Geen mens is volledig of zelfs maar in de eerste plaats rationeel en analytisch, en geen mens is volstrekt gespeend van poëzie, hoewel die soms moeilijk te ontdekken valt.

Die scheidslijnen zijn zelf verhalen die we in onze specifieke cultuur aan onszelf vertellen over hoe de mens in elkaar steekt. We hebben de cijferaaars en de dichters allebei nodig, maar ik zou ervoor willen pleiten dat, op dit moment, de dichters het voortouw nemen – als dit ooit al iets is waartoe dichters in staat zijn. We hebben geen tekort aan discussies over cijfers en machines, maar we hebben wel een groot tekort aan werkbare verhalen. Dat wil zeggen: verhalen die niet alleen goed aflopen, maar ook beschikken over een overtuigende plot.

Dit boek is reeds verschenen

A.H.J. DAUTZENBERG

Foto: © Wouter le Duc

A.H.J. Dautzenberg (1967) debuteerde in 2010 met *Vogels met zwarte poten kun je niet vreten* en schreef in rap tempo aan een rijk en veelzijdig oeuvre van romans, verhalen, essays, gedichten en toneel. Zijn werk werd voor verschillende literaire prijzen genomineerd en in 2016 werd hem de Rotterdamse cultuurprijs de Peter Bruyn Penning toegekend.

GEESTMAN

ALS EEN TRIP
WAARVAN JE DE
AFLOOP VAN TEVOREN
NIET KENT

Geestman in het kort:

Een man en een vrouw ontmoeten elkaar voor het eerst. De man voelt zich niet op zijn gemak en klimt in paniek uit het raam van zijn woning. Buiten ontmoet hij een vogeltje dat hem aanmoedigt in een regenplas te duiken. In de beste traditie van *Alice in Wonderland* begint daar het grote vallen. Achter deze raadselachtige vertelling gaat het verhaal schuil van een schrijver die zich in een huwelijks crisis bevindt. In zijn streven een echte man te worden, doet hij een beroep op zijn onderbewustzijn, de literatuur en zoekt hij de grenzen op van de verbeelding.

Geestman is een roman die doet wat grote literatuur moet doen: ontregelen en nieuwe inzichten bieden. Er is vervreemding en herkenning, het is tegelijk zacht en gruwelijk, als een trip waarvan je de afloop van tevoren niet kent.

BEGIN

Ik ben lichtelijk misvormd. In geestelijke zin dan, mijn uiterlijk verraadt voor zover ik weet geen opvallende vervreemding – een kalebassenkop komt wel vaker voor. Het is mijn binnenwereld die mismaakt is, pijn doet. En de buitenwereld is daar debet aan. Althans, ik was lang geneigd om de schuld vooral dáár te zoeken, dáár te vinden en met meer dan gepaste trots ook dáár neer te leggen. De boodschapper heeft het gedaan.

De signalen kan ik niet langer negeren. De buitenwereld verhardt wanneer ik verschijn, op individueel én institutioneel niveau – met de nadruk op het eerste, al verschilt de wegingsfactor per geslacht en per promillage. Hoe dan ook, de buitenwereld reageert alsmáar afstandelijker, onverschilliger en vaak ook agressiever op mij, op mijn pogingen tot... ja, tot wat eigenlijk? Laat ik deze vraag voorlopig parkeren, want ik heb op dit moment geen antwoorden. En ik wantrouw mijn motieven.

Misschien moet ik 'de buitenwereld' vervangen door een naam, of door namen, om mijn geworstel een gezicht te geven. Maar dat durf ik niet zo goed. Bovendien zou dat ook niet helemaal eerlijk zijn; namen zijn inwisselbaar en de dragers ervan onschuldig. (Van dat laatste ben ik inmiddels voor 85% overtuigd.) De pijn is vóór alles een endogene manifestatie, ben ik bang, een gevolg van onbeantwoorde projecties en verlangens, van ik wil, ik wil en de ander iets anders. Die mag ik niet bij de buitenwereld neerleggen.

Ik ben dus lichtelijk misvormd, geestelijk. Een nederig makend inzicht. Hoe nu verder? Daar heb ik lang over nagedacht – duizenden boeken heb ik gelezen, een tiental geschreven – en ik kom tot het volgende plan de campagne: alleen de binnenwereld kan mij redden.

Dat klinkt pathetisch, dat redden, theateraal ook, 'aanstellerij' zou mijn publieke alter ego bij gelegenheid zeggen, en misschien is dat ook wel zo, tot op zekere hoogte dan, maar de strategie stáát. Ik moet in mijn hoofd op zoek naar de knoppen waarmee ik mijn bestaan beter kan afstemmen op de buitenwereld. Ik moet op reis *im Kopf*; ditmaal geen quasi heroïsche exodus met opgeheven vinger en afkeurend hoofdschudden, maar een deemoedige odyssee.

Het onderbewustzijn zal daarbij mijn belangrijkste gids zijn, mijn Vergilius. Geen wandelingen aan de hand van rationele routekaarten en morele maatstaven, maar intuïtief rondzwerven. Het kinderoog zal mij (ver)leiden – de naïviteit en de onschuld. Zo!

Dat klinkt bevrijdend, ik word er haast euforisch van. Nu nog de realisatie.

De geestelijke gezondheidszorg zou mij natuurlijk op weg kunnen helpen; regressietherapie? Of mindfulness, yoga... Nee, onmogelijk, dit zijn juist producten van de 'vijandige' buitenwereld. Besmet terrein... Alcohol, drugs en medicijnen? Nee, niet autonoom genoeg. Te camouflerend ook.

De literatuur zal mijn katalysator zijn! Ja, de literatuur moet de poorten naar het onderbewustzijn ontsluiten, het kinderoog

openen, de ware pijn tonen, de bron van mijn gebrekkigheid – die ondergronds woekert als het mycelium van een giftige zwam.

Literatuur apporteert gelukkig niet voor de lineaire dwang van de tijd, negeert de narratieve verlangens van het bewustzijn en sluit zich af voor de corrumperende krachten die de buitenwereld voeden en vormen, dus dat moet lukken.

Grote woorden, inderdaad. GROTE WOORDEN. En gelukkig maar.

O fictie, help mij!

En tover alsjeblijft ook kleuren tevoorschijn, felle kleuren, een confetti van lachend licht. Maak van mijn verbleekte binnenwereld een levendige speeltuin, een oogstrelende oase. De buitenwereld volgt dan vanzelf.

Toch?

13 oktober 2018

DRIE

Dit is het moment. Actie. De man verzamelt al zijn moed, draait zijn hoofd een kwartslag en kijkt de vrouw aan. Hij ziet oordelen, hij ziet afkeuring, hij ziet Haar – ze staat achter de blinkende thermopane, klaar om hem te kleineren –, en voelt krampen in zijn buik.

Zijn blik vlucht automatisch richting de boekenkasten, maar geen enkele titel lijkt hem te willen kalmeren of rust in het vooruitzicht te stellen. De boeken kijken hem zelfs beschuldigend aan, alsof ze door zijn lafheid aan zeggingskracht hebben ingeboet. Hun geduld is waarschijnlijk op en dat begrijpt de man ergens wel; hij geeft er geen blijk van dat hij ook maar iets van ze heeft opgestoken, de innerlijke reiniging is achterwege gebleven. Maar hij heeft hulp no-

dig, houvast, veiligheid, en wel nu.

‘Gezellig hier.’ De vrouw.

Gezellig hier. Is dat sarcastisch bedoeld? De man kan het uit de intonatie niet opmaken, de woorden zijn weer eens grijs, onbestemd. Zal hij haar opnieuw even aankijken? Nee, hij durft niet, nog niet.

Oordelen, afkeuring... Hij begint te twijfelen. De correspondentie was neutraal verlopen, op het zakelijke af. En toch zag hij in de fractie van een seconde dat hij haar aanschouwde oordelen. Hij zag zelfs Haar, klaar voor de aanval. Dat is nieuw voor hem. Of nieuw, dat nou ook weer niet, maar zo snel al, dat is niet eerder gebeurd. Wat betekent dat?

Bij het begroeten in de gang had hij de vrouw aangekeken zonder haar te zien. Daar was hij goed in geworden, in kijken zonder te zien; van gezichten maakte hij een foto, een wazige foto, met weinig pixels. Lang kon hij dat echter niet volhouden: gezichten doemen gaandeweg op, de foto’s worden langzaam scherper, zoals bij het magische polaroidpapier uit zijn jeugd – het kijken begint pijn te doen, en daarmee ook het bekeken worden.

‘Het is hier gezellig. Je woont leuk.’

Nee, haar woorden zijn niet sarcastisch bedoeld, verre van. Ze klinkt oprecht. Het is nu aan hem om iets te zeggen, hij moet vriendelijk zijn, gastvrij, ze is hier immers op zijn uitnodiging.

‘Ach, ik vind het eigenlijk vrij gewoontjes.’

Weer dat ‘ach’, en ‘eigenlijk’. En waarom ‘gewoontjes’? Opnieuw zoekt hij steun bij de boeken. De kleurrijke ruggen geven echter niet thuis, ze duwen hem weg, terug de werkelijkheid in – zoek het zelf maar uit.

‘Zo gewoontjes is het hier niet,’ zegt de vrouw.

Wat bedoelt ze daarmee? Vindt ze zijn huis raar? Hij kijkt om zich heen, maar ziet niets wat hij als 'raar' zou willen bestempelen. Het schilderij misschien? Het hangt er ook wel erg prominent. Een ideale bliksemaf-leider wanneer hij alleen is, hij waant zich daardoor nagenoeg onzichtbaar in de woonkamer, maar de vrouw ziet er natuurlijk een statement in, een sleutel naar zijn ziel.

'Al die boeken. Bijzonder, hoor.'

Niet het schilderij, de boeken. Ze vindt de boeken bijzonder. Waarom eigenlijk, hij had toch aangegeven dat hij graag leest? Ook zij was een lezer, had ze geschreven. 'Ik zit graag met mijn neus in de boeken,' dat waren haar woorden. Die omschrijving irriteerde hem, te populair, te clichématig. Toch had hij de irritatie terzijde geschoven, hij zag er voorlopig onhandigheid in, verlegenheid.

Hij had haar niet moeten uitnodigen, hij is overmoedig geweest. Een koffiebar was een betere ontmoetingsplek geweest, zoals zij voorstelde. Nee, thuis zou hij zich veiliger voelen, dacht hij, tussen zijn boeken, zijn schrijvers.

De schrijvers laten hem echter in de steek. Ook die van de kinderboeken. En de dichters, ook zij laten het deze keer afweten.

De man staat op en loopt naar de middelste boekenkast. Hij moet iets zeggen, reageren. Met zijn handen streelt hij de ruggen. Zouden de boeken merken dat hij beeft? Hij spreekt wel eens tegen ze, eenrichtingsverkeer uiteraard, maar op de een of andere manier krijgt hij toch regelmatig antwoord. De man probeert de titels te lezen, maar de letters worden geen woorden. Normaliter kan hij blindelings het juiste boek uit de kast trekken, maar nu ziet hij alleen kleuren, in

elkaar overvloeiende tinten.

'Heb je ze wel eens geteld?'

Negentienhonderdvierenzeventig. Het zijn er al ruim vier jaar exact negentienhonderdvierenzeventig. Zijn geboortjaar. Koopt hij een nieuw boek dan moet er ook eentje verdwijnen. Op die manier stijgt het soortelijk gewicht van zijn collectie, en dat van hemzelf. Twee boeken per week is de norm, honderdvier per jaar. Vroeger kocht hij nog wel eens drie of vier boeken per week, maar dat gaf te veel druk. Twee is precies goed, een dik en een dun.

'Heb je ze wel eens geteld?' Haar stem klinkt nu luider. Geïrriteerder? Hij moet iets zeggen. Nog steeds staat hij met zijn rug naar de vrouw.

Op de foto zag ze er zacht uit, onschuldig. De man had haar afbeelding zorgvuldig bekeken, uitvergroot, geanalyseerd, er zelfs even zijn bureaublad van gemaakt. En nu zit ze hier en durft hij haar niet aan te kijken. Natuurlijk had hij deze situatie vooraf kunnen uittekenen, moeten uittekenen, maar uit zijn eenzaamheid is lichtzinnigheid ontsproten.

Heb je ze wel eens geteld? Elke zaterdag koopt hij twee nieuwe titels en verwijdert hij er twee; die brengt hij naar een van de minibiebjes in de stad. Hij wisselt nauwkeurig af, zodat zijn identiteit versnippert, opgaat in de buitenwereld. Op die manier is hij toch in de stad aanwezig. Bij een nieuw bezoek aan het bibliotheekkastje blijkt zijn donatie meestal verdwenen te zijn, terwijl de andere titels ogenschijnlijk onaangeroerd zijn gebleven. Daar put hij zelfvertrouwen uit.

'Wat een gek schilderij!'

Hij moet nu toch echt iets zeggen, anders wordt de situatie alleen maar pijnlijker. Over het schilderij? Nee, dat gaat hem niet

lukken. Hij vindt het schilderij niet gek. Het is verlichtend, in alle betekenissen van het woord, en daarmee het perfecte weermiddel.

‘Ik bedoel niet gek als... ik bedoel... intrigerend, dat is het woord dat ik zocht.’ De vrouw klinkt nu verontschuldigend. Uit ongemak? ‘Het schilderij is hoogst intrigerend.’

Intrigerend. De man laat het woord door zijn hoofd wandelen. Intrigerend, intrigerend, intrigerend, hóógst intrigerend... Is het schilderij voor hem intrigerend? Hij denkt van niet. Voor haar dus wel. In welk opzicht eigenlijk? Zou hij dat durven vragen?

‘Wil je misschien een kop koffie?’ vraagt hij uiteindelijk en hij schrikt van zijn stem. ‘Of thee? Of iets anders? Fris, bier, wijn, of iets sterkers? Water, water kan ook. Ik drink zelf vooral water.’

De man draait zijn hoofd opnieuw een kwartslag, kijkt de vrouw even aan – priemende ogen, opgetrokken neusvleugels, gefronst voorhoofd, toch? – en staart snel naar haar schoenen. Sneakers. Zwart met een panterprint. Een hoge witte zool. Puma in goudkleurige letters. De veters roze. Lekker gek. Beangstigend gek. De man staat op en loopt snel naar de keuken.

‘Koffie graag,’ hoort hij haar roepen. Koffie graag, herhaalt hij in gedachten. En nog een keer. Hij proeft de woorden, dat ‘graag’ klinkt steeds dwingender. Koffie gráág. Ze is ongedurig geworden. Begrijpelijk, want hij gedraagt zich vreemd. Koffie gráág!

Die sneakers bevallen hem allerminst. Ze passen niet bij het beeld dat hij in de afgelopen weken van haar heeft geconstrueerd; uit de correspondentie maakte hij op dat ze een degelijke vrouw was, een tikkeltje oot-

moedig, maar niet wereldvreemd. Panterprint, goudkleurige letters... ‘Ik zit graag met mijn neus in de boeken’... Nee, dit gaat de verkeerde kant op. En dan ook nog eens die oordelende blik. Die vrouw moet zo snel mogelijk zijn huis uit.

Of moet hij haar nog een kans geven?

Wanneer heeft hij voor het laatst bezoek ontvangen? Een half jaar geleden, misschien wel langer. Een collega. Een ex-collega. Ook dat is misgegaan. Vanwaar dat ‘ook’? De man kijkt vanuit de keuken naar de bank, naar het achterhoofd van de vrouw. De haardracht bevat hem: sobere krullen, geen kapsel – al lijkt het even of een van de krullen zich opricht en een aanvalshouding aanneemt.

Naar haar kleren heeft hij nog niet goed durven kijken. Donker, meent hij te hebben opgemerkt, de trui is zwart of diep donkerblauw. Dat kan slechter.

‘Hoe drink je de koffie?’ vraagt hij vanuit de keuken.

‘Met mijn mond.’

Een grap. Een flauwe grap. De man schrikt van haar antwoord. De vrouw probeert het ijs te breken met een grap. Moet hij nu lachen, om contact te maken, om de spanning te laten wegvloeien? Tegen het keukenraam klinkt een harde tik; een tak is door de herfstwind losgerukt en tegen het glas geslingerd. De man kijkt naar buiten. De lucht is donkergrijs, verzadigd van regen, elk moment kan de bui losbarsten. Hij mag de vrouw nu niet wegsturen. Opnieuw krampen in de buik.

‘Zwart,’ roept de vrouw vanuit de kamer. Zeker om haar misplaatste grap te neutraliseren. Hij kijkt de kamer in. Ze heeft haar hoofd naar rechts gedraaid, om het geluid te sturen; haar mond gaat open en dicht. ‘Ik

drink mijn koffie altijd zwart.' Ze articuleert heel nadrukkelijk, op het aanstellerige af. Haar mond is groot. En profiel lijkt ze op een happende vis die niet in de gaten heeft dat er een vlijmscherp haakje voor zijn lippen danst. De man schudt snel met zijn hoofd, om het beeld te verdrijven.

'Bestelling genoteerd!' roept hij.

Waar komt die joviale toon opeens vandaan? De man schrikt ervan, zo opgeruimd is hij helemaal niet. Die jovialiteit creëert bovendien verwachtingen en daar zal hij nooit aan kunnen voldoen. Hij is bedeesd, op het saaie af, hij is een man van weinig woorden, geen grappenmaker. Nooit geweest ook.

Bestelling genoteerd. De woorden floepten er gewoon uit, inclusief de versiering. Dit is niks voor hem, dit is zelfs verontrustend. Hij is de controle kwijt. Wat zal hij zo meteen nog meer gaan zeggen? De vrouw moet zo snel mogelijk weg. Maar eerst krijgt ze een kop koffie, zoals besteld. De man vult de percolator en zet hem op de kookplaat.

Vanuit de woonkamer blijft het stil, gelukkig. De man staart naar buiten, de regenbui is begonnen. Voorzichtig draait hij zich om, hij kan vanaf het gasfornuis de bank net zien; de vrouw zit er niet meer. Waar is ze? Hij heeft geen deur horen dichtslaan, geen toiletbril horen klapperen – zou ze tijdens het eerste bezoek naar het toilet durven gaan? –, dus ze moet er nog zijn.

De man loopt voorzichtig naar de deurpost van de woonkamer. Kijk, ze staat voor het schilderij. Nu kan hij haar kleding rustig bekijken. Ze draagt een zwarte spijker-

broek en een donkerblauwe wollen trui met een schipperskraag. Zijn blik dwaalt via haar borsten (niet te groot), billen (een afgeplatte pompoen) en benen (behoorlijk stakerig) naar de panterneakers. Erg lelijk, denkt hij. Ordinair ook, caféschoenen. Haar hoofd beweegt niet, haar blik blijft op het schilderij gericht. Intrigerend, zegt hij in zichzelf. Intrigerend, hóógst intrigerend. Op de achtergrond hoort hij het borrelen van het water in de percolator.

'De koffie is klaar,' roept hij. Opnieuw is de toon joviaal. Hij ziet hoe ze haar hoofd wendt, maar nog voor haar blik hem kan vangen, draait hij zich om en loopt hij naar het keukenblok.

Tijdens het inschenken van de koffie probeert hij een strategie te bedenken. Ik moet een gesprek op gang brengen, over haar werk. Niet over de boeken of het schilderij, ik moet haar laten praten over haar werk. Beleidsmedewerker educatieve voorzieningen, daar valt natuurlijk het een en ander over te vertellen. Een openingsvraag, ik moet een openingsvraag bedenken.

Kun je iets vertellen over je werk? Nee, het is geen sollicitatiegesprek.

Gaat het goed op je werk? Ja, dat is een geschikte vraag. Dat leidt vast tot een antwoord waarop hij kan anticiperen met nieuwe vragen, neutrale vragen. En daarna zal het wel weer droog zijn buiten, dan kan ze vertrekken. Haar panterneakers zullen zuiggeluiden maken op het natte asfalt.

Gespannen verlaat hij de keuken.

Dit boek verschijnt in november 2019

**Over roem,
intense
eenzaamheid,
alles verliezen
en de moed
om door
te gaan**

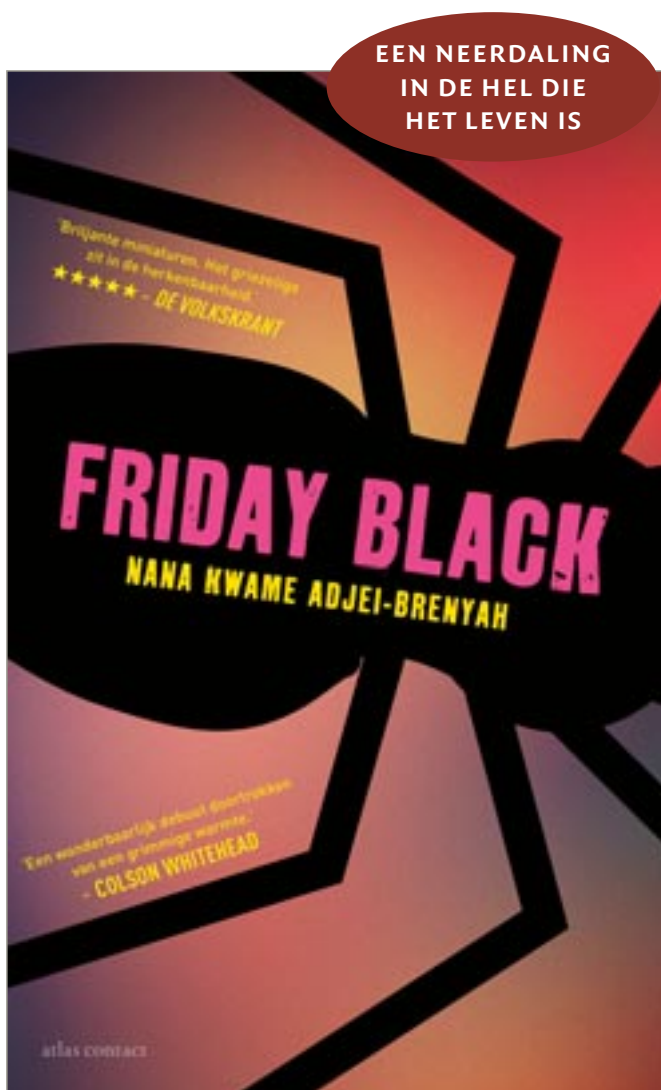

NANA KWAME ADJEI-BRENYAH

FRIDAY BLACK

Friday Black in het kort:

Twaalf deels surrealistische, deels satirische en vlijmscherpe verhalen over racisme en onze consumptiemaatschappij. Vijf ongewapende zwarte tieners worden op gruwelijke wijze vermoord door een witte huisvader die zich door hen 'bedreigd' voelt – en die uiteindelijk wordt vrijgesproken. De medewerker van een pretpark maakt zich op voor alweer een dag als zondebok en doelwit van de racistische fantasieën van de overwegend witte bezoekers. Een verkoper in een winkelcentrum bereidt zich voor op de Black Friday-uitverkoop en de verwachte hordes zombieachtige, gewelddadige koopjesjagers.

De Volkskrant gaf het boek vijf sterren en recenseerde het als 'briljante miniaturen. Het griezelige zit in de herkenbaarheid'.

INTERVIEW MET NANA KWAME ADJEI-BRENYAH

DOOR: TAÏS VEZO

Opeens zoekt de naam Nana Kwame Adjei-Brenyah rond in de literaire wereld. Schrijvers als Colson Whitehead en George Saunders roemen zijn talent. En Friday Black, zijn debuut, staat op menig shortlist van literaire prijzen.

Een gesprek over plotselinge faam, racisme en hysterische taferelen.

INTERVIEW

We hebben afgesproken in het Ambassade Hotel. Nana Kwame Adjei-Brenyah is dan nog geen vierentwintig uur in Nederland en geeft toe dat hij last heeft van een jetlag. En hij is ook nog eens aan het bijkomen van zijn optreden in Kaapstad, anderhalve dag geleden, tijdens het Open Book Festival. Tot twee jaar terug had hij slechts twee keer in zijn leven gevlogen en nu is hij bezig met een wereldtour, allemaal door het succes van zijn verhalenbundel *Friday Black*.

Ben je niet uitgeput?

‘Ik mag niet klagen, maar ik ben wel continu onderweg en snak er soms naar even in mijn eigen bed te liggen. Mijn leven ziet er anders uit dan een paar jaar geleden. Ik ben opeens op televisie te zien, geef lezingen en ik heb lezers. Dat voelt soms on-

*De schalen van
Zwartheid zie ik als
de sociale codes die
je naleeft om te
kunnen functioneren*

werkelijk, want *Friday Black* is mijn eerste boek. De verhalen die erin staan gaan voor een deel over mij en mijn omgeving.’

In *Friday Black* stelt de achtentwintigjarige schrijver de uitwassen van racisme en onze consumptiemaatschappij aan de kaak. De verhalen zijn surrealistisch, vlijmscherp en confronterend. Het verhaal dat mij het

meest raakt is ‘De Vijf van Finkelstein’, over de aanslag op vijf zwarte kinderen door een witte man die verklaart bezorgd te zijn geweest om zijn eigen veiligheid en die van zijn kinderen. Dat hij met een kettingzaag de zwarte kinderen vermoordde was simpelweg zelfverdediging. Met dat verweer wint hij de rechtszaak en komt hij op vrije voeten te staan.

‘Een moordaanslag plegen met een kettingzaag en vervolgens door een jury vrij worden gesproken klinkt bizar, maar in

Amerika kun je met veel wegekomen als je wit bent. Het verhaal is geïnspireerd op de moord op de zeventienjarige Trayvon Martin door buurtbewaker George Zimmerman. Een zwarte jongen die wordt neergeschoten omdat een witte man zegt zich bedreigd te voelen. Uiteindelijk is hij er ook nog mee weggekomen. In mijn omgeving heerste toen een gevoel van ongeloof en onmacht. Waar ligt de grens van onrecht? Daar gaat “De Vijf van Finkelstein” over.’

In dat verhaal past de zwarte Emanuel zijn gedrag aan op basis van een schaal van Zwartheid: In het openbaar, waar mensen hem konden zien, was het onmogelijk om zijn Zwartheid terug te brengen tot [...] een 1,5. Maar als hij een das en brogues droeg, aan één stuk door glimlachte, zijn huiskamerstem opzette [...] kon hij zijn Zwartheid net tot een 4,0 reduceren. Geldt dat ook voor jou?

‘Mijn huidskleur kan ik niet verbergen. Ik ben zwart en er zijn mensen die mij benaderen op basis van hun negatieve vooroordelen. De schalen van Zwartheid zie ik als de sociale codes die je naleeft om te kunnen functioneren. Mijn kledingkeuze kan bijvoorbeeld al bepalend zijn voor hoe mijn dag zal verlopen. In Amerika sterven mensen omdat ze hoodies aan hebben en daarom als bedreigend worden ervaren. Als je zwart bent moet je je aanpassen om succesvol te zijn

Een moordaanslag plegen met een kettingzaag en vervolgens door een jury vrij worden gesproken klinkt bizar, maar in Amerika kun je met veel wegekomen als je wit bent

of om te overleven. In het verhaal “De Vijf van Finkelstein” heb ik dat extra benadrukt.’

Friday Black gaat ook over de waanzin van de consumptiemaatschappij. Zelf heb je in de detailhandel gewerkt.

‘Ik heb in een kledingwinkel gewerkt en dat vond ik écht vreselijk.’ Al lachend en hoofdschuddend herhaalt Nana dat hij dat nooit meer wil doen. ‘Met als hoogtepunt één keer per jaar Black Friday, waar mensen zelfs anderen vertrapten zodat zij als eerste de beste koopjes konden scoren. Ik heb dat letterlijk gezien, dus dat moest in mijn boek. In het verhaal “Friday Black” omschrijf ik mensen die met een rode waas voor de ogen en al grommend op zoek gaan naar een afgeprijste jas of een ander kledingstuk. Om hen heen sterven mensen, maar dat registreren ze niet eens. Achter al die agressie en geweld zit echter onmacht en frustratie; van bijvoorbeeld een vader die zijn zoon alleen met kerst

ziet en hem graag het perfecte cadeau wil geven. Begrijp me niet verkeerd, ik ben ook onderdeel van de consumptiemaatschappij. Ik doe eraan mee, maar ik realiseer me wel dat een product nooit je gevoel van eigenwaarde moet bepalen.’

Wat doet het succes van Friday Black met jou?

‘De afgelopen twee jaar ben ik de wereld overgevlogen om lezingen te geven over

mijn boek. Voorheen ging ik amper de grens over. Een paar dagen geleden was ik in Zuid-Afrika en nu zit ik tegenover jou in Amsterdam. Dat is moeilijk te bevatten. Er gaan opeens zoveel deuren voor mij open. Dat vind ik ook wel beangstigend. Hoe zorg ik ervoor dat ik mezelf blijf? Als je telkens lovende dingen over jezelf hoort is het moeilijk om met beide benen aan de grond te blijven. Ik ben dezelfde man als drie jaar geleden, maar ik verkeer opeens in een andere wereld. Schrijvers als Colson Whitehead zijn daarom een inspiratiebron voor mij. Wereldwijd kopen miljoenen lezers zijn boeken, hij spreekt oud-president

Barack Obama en andere grootheden, maar hij blijft er vrij nuchter onder. Dat is bijzonder.'

Eigenlijk wil ik nog even met Nana praten, maar door de glazen deuren zie ik zijn uitgever Jessica Nash bij de lobby staan. Na het interview gaat hij met haar lunchen en vervolgens vertrekt hij naar zijn uitverkochte evenement met Colson Whitehead bij *Crossing Border*. Aan zijn kleine ogen is te zien dat hij moe is, maar met een stralende glimlach begroet hij Jessica. 'It is so nice to meet you. Thank you for having me here.'

Dit boek is reeds verschenen

LIZ FOSSLIEN
&
MOLLIE WEST DUFFY

Foto's: © Coleen Jose

Liz Fosslien en Mollie West Duffy werden in 2014 door een gemeenschappelijke vriendin op een platonische date gestuurd, toen ze allebei in New York werkten. Ze voelden meteen een band en hadden een gezamenlijke interesse: de rol van emoties op het werk. Ze begonnen hierover samen geïllustreerde artikelen te publiceren.

HET IS NIET PERSOONLIJK

OMARM
JE EMOTIES OP
HET WERK

Het is niet persoonlijk in het kort:

Je komt op je werk en na één blik op je altijd chagrijnige collega zakt de moed je alweer in de schoenen. Je manager schrijft op vrijdagavond: 'Ik heb je mail gelezen, kunnen we het hier maandagochtend meteen over hebben?' en vervolgens zit je het hele weekend in spanning: vindt hij dat je goed bezig bent of is er een probleem? Of je bent leidinggevend en je vraagt je af: kan ik mijn onzekerheid delen met mijn medewerkers of verliezen ze dan hun vertrouwen in mij? Onze gevoelens horen niet thuis op ons werk, denken we, maar tegelijkertijd hebben ze onmiskenbaar een grote invloed op ons functioneren. In dit boek laten Liz Fosslien en Mollie West Duffy zien dat emoties helemaal niet onwenselijk zijn op de werkvloer. Sterker nog: als je ze onderkent en op de juiste manier inzet, komt dat je werkgeluk en productiviteit alleen maar ten goede. Je moet alleen wel weten welke emoties functioneel zijn en welke je beter kunt negeren. Op basis van de meest recente wetenschappelijke inzichten en met veel verhelderende en grappige illustraties analyseren de auteurs de rol van emoties op zeven gebieden: gezondheid, motivatie, besluitvorming, teamwork, communica-

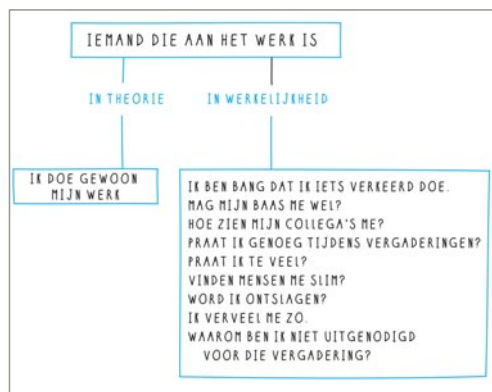
tie, cultuur en leiderschap. Per gebied formuleren ze praktische en heldere richtlijnen waarmee iedereen, van invalkracht tot CEO, van zijn emoties een kracht kan maken in plaats van een zwakte.

De pers over *Het is niet persoonlijk*:

'Fosslien en West Duffy betogen dat ons kantoorleven een stuk aangenamer zou zijn als het voelen van onze gevoelens niet zo ontmoedigd werd onder werktijd.'
– *The Times*

HET IS NIET PERSOONLIJK

DE TOEKOMST IS EMOTIONEEL

Als je de woorden ‘emoties op het werk’ hoort, denk je misschien aan mijlpalen in je carrière: sollicitatiegesprekken, salarisonderhandelingen en functioneringsgesprekken. Maar je hebt waarschijnlijk net zulke sterke gevoelens gehad ten aanzien van alledaagse, schijnbaar banale gebeurtenissen.

Je bent dolblij als je een duimpje-omhoog-emoji van de CEO krijgt als reactie op je terloopse opmerking; je bent woedend als een collega je voor de vijfde keer onderbreekt, en je piekert over de vraag of je onmiddellijk moet antwoorden op een werk-e-mail die op zaterdagavond in je inbox verschijnt.

Tegenwoordig vraagt werk van mensen dat ze in staat zijn effectief met hun emoties om te gaan – maar de meeste mensen hebben nooit geleerd hoe ze dit in werksituaties moeten doen. Naarmate we het belang van ‘zachte vaardigheden’ steeds meer onderkennen, vragen we ons af: Kun je ook té soft

zijn? Hoeveel uiting kunnen we geven aan een emotie zonder onprofessioneel over te komen? Wat als ons ‘authentieke zelf’ bezorgd en van slag is – moeten we daar dan eerlijk over zijn? Op welke manier is wie we zijn (bijvoorbeeld ons gender, onze etnische afkomst of leeftijd) van invloed op de antwoorden op deze vraag?

Onderdrukking en vermijding lijken de gemakkelijkste antwoorden. ‘Zullen we onze emoties maar weer gewoon thuislaten?’ Maar deze aanpak is contraproductief. Mensen zijn emotionele wezens, ongeacht de omstandigheden. Door onze gevoelens op het werk te negeren, zien we belangrijke informatie over het hoofd en lopen we het risico vermijdbare fouten te maken. We versturen e-mails die onnodige spanning oproepen, het lukt ons niet om betekenis aan ons werk te ontleen en we branden op.

We hebben ons boek *Het is niet persoonlijk* geschreven voor iedereen die zich weleens alleen, verveld, gefrustreerd, boos of onzeker heeft gevoeld op het werk. We hebben geprobeerd zo veel mogelijk praktijksituaties te behandelen. Als je ooit op je nagels hebt zitten bijten voordat je een presentatie moest geven, of zo gefrustreerd was dat je een hele middag steeds weer naar hetzelfde spreadsheet hebt zitten staren, of als je wou dat je jezelf kon uitschakelen en een paar dagen een robot kon zijn: we snappen je. We hebben het meegemaakt en we willen je helpen.

We hebben zeven ‘Nieuwe regels voor emoties op het werk’ opgesteld als richtlijnen voor hoe en wanneer je op je gevoelens

kunt vertrouwen. Succes hangt af van de mate waarin je leert hoe je emoties toelaat op het werk zonder dat het uit de hand loopt. Door onze jaloezie onder ogen te zien, komen we erachter wat ons drijft. Door onze angst te accepteren, kunnen we die herkaderen als opwinding, en succesvoller worden. Door te ontdekken hoe emoties van invloed zijn op de beslissingen die we nemen, creëren we een werkplek die eerlijker en meer uitnodigend is.

Over de invloed van emoties op beslissingen zullen we hier alvast een tipje van de sluier oplichten.

BESLISSINGEN NEMEN

Emoties vormen een onlosmakelijk deel van het geheel: waarom goede beslissingen afhangen van het onderzoeken van je emoties

Dat je naar je gevoel moet luisteren, valt wetenschappelijk te onderbouwen. Wanneer we beslissingen nemen, zien we rationele analyse vaak als rechttoe rechtaan en onderbuikgevoel als vaag. Maar de reden waarom emoties een slechte naam hebben, is dat we niet weten hoe we ze moeten ontcijferen. Daarbij komt de derde nieuwe regel van emoties op het werk aan de orde: emoties vormen een onlosmakelijk onderdeel van het geheel. Je kunt uiteindelijk beslissen een gevoel te negeren, maar je moet wel erkennen dat dat gevoel er is. Tijdens een wetenschappelijk experiment namen mensen die de sterkste emoties (positief of negatief) voelden op het moment dat ze een beslissing moesten nemen de beste keuzes – ook als ze niet altijd deden wat hun onderbuikgevoel hun ingaf.

Ze keken naar hun emoties, dachten goed na over de vraag welke daarvan informatief zouden kunnen zijn, en reguleerden vervolgens de rest. Anders gezegd: door aandacht te besteden aan al je gevoelens kun je ze aansturen in plaats van dat ze jou aansturen.

Als mensen praten over beslissingen nemen, gaan ze er meestal van uit dat iets voelen en iets met dat gevoel doen hetzelfde is; dat we zullen worden overspoeld door onze emoties als we de sluizen openzetten. Maar emoties zijn geen geheimzinnige signalen; ze zijn gebaseerd op kennis, ervaring en snelle informatieverwerking (de psycholoog William James beschrijft onderbuikgevoel als 'gevoelde kennis'). Heb je ooit iets diep vanbinnen gevoeld dat je niet anders kon verklaren?

Deze gevoelens kunnen je helpen je opties specifiek te maken en te rangschikken op prioriteit. Stel dat je op zoek bent naar een nieuwe baan. Als de gedachte om marke-

tingmedewerker te worden je met afschuw vervult, moet je dat misschien maar van je lijstje met potentiële banen afstrepen. En als je een vleugje opwinding voelt als je jezelf als datawetenschapper voorstelt, is dat een even belangrijk signaal over de vacatures waar je achteraan zou moeten.

Een andere reden waarom je je emoties zou moeten raadplegen als je een beslissing neemt, is dat je dat eigenlijk toch al doet. Het is onmogelijk om een volkomen logische keuze te maken. Zelfs iets simpels als ervoor kiezen je gordel om te doen, steunt op gebieden van de hersenen waar emoties huizen. Je kunt gemakkelijk veronderstellen dat ‘een gordel omdoen omdat je veilig wilt zijn’ een niet-emotionele beslissing is, maar die keuze komt voort uit de angst om te verongelukken in het verkeer.

Waar houd je aan vast en wat gooi je overboord?

Niet alle gevoelens kunnen even zwaar meertellen. Vertrouwen op alles wat je hersenen aangeven zonder er verder naar te kijken, is gevaarlijk. Psychologen maken onderscheid tussen relevante en irrelevante emoties.

Relevante emoties houden direct verband met de keuze die je moet maken. Als je bijvoorbeeld probeert te besluiten of je om promotie zult vragen of niet en de gedachte om het niet te doen je vervult met spijt, dan is dat een relevante emotie. Deze emoties kunnen nuttige aanwijzingen zijn om de ene optie te verkiezen boven de andere.

Irrelevante emoties houden geen verband met de beslissing die je moet nemen, maar bemoeien zich ongemerkt met de afweging die je maakt. Stel dat Liz haar teen stoot of

een bekeuring krijgt voor te hard rijden. Ze is van slag en besluit plotseling dat de ideeën van haar collega's niet deugen.

Een goede vuistregel: houd rekening met relevante emoties en neem afstand van irrelevante emoties. Als je een beslissing neemt, stel jezelf dan de vraag: ‘Hoe voel ik me?’ Label je emoties en categoriseer ze een voor een als relevant of irrelevant. Als je nerveus voelt, vraag je dan af of het de beslissing is die je nerveus maakt, of dat de spanning die je voelt het gevolg is van een presentatie die je later die dag geeft. Het vermogen om onderscheid te maken tussen deze twee categorieën is een voorwaarde voor succesvolle besluitvorming.

Je kunt relevante emoties zien als je interne navigatiesysteem. Als je je voorstelt wat er zou gebeuren als je de ene optie verkiest boven de andere, wordt dat beeld gemarkeerd door een positief of een negatief gevoel.

Voorbeeld van een relevante emotie: Bezorgdheid

Wat deze emotie je probeert te vertellen: Er is goed nieuws over bezorgdheid: je bent het meest bezorgd over een beslissing als je probeert te kiezen tussen meerdere goede opties. Psychologen noemen dit de win-win-paradox (neurowetenschappers noemen het de ‘neurale tegenhanger van het *first world problem*’). We proberen je stress niet te bagatelliseren – een moeilijke keuze blijft een moeilijke keuze – maar hopelijk helpt dit je om de situatie positief te bekijken.

Om je bezorgdheid op een zinvolle manier te gebruiken, moet je begrijpen waar die vandaan komt. ‘Bezorgdheid is de angst voor meer angst. Deze emotie is geworteld

in de behoefte de dingen om ons heen onder controle te hebben, om zo onze werkelijkheid bekend en veilig te houden,' legt *executive coach* Justin Milano uit. Een goede manier om het onderscheid te maken tussen angst en bezorgdheid: angst is tijdelijk, terwijl bezorgdheid dagen of maanden kan duren.

De eerste stap is kijken wat je onder controle probeert te houden. Milano stelt voor dat je je afvraagt: 'Aan welke verwachting, welk idee of welk resultaat ben ik gehecht? Een specifieke investeerder? Een specifieke cliënt? De werking van een bepaald soort product?' Als je weet waar je aan gehecht bent, kun je je zorgen op een productievare manier gebruiken. 'Het beste wat je kunt doen is je gehechtheid aan een bepaald resultaat onderkennen, je greep erop verzachten en je creativiteit gebruiken om een nieuw, op de werkelijkheid gebaseerd traject te ontwerpen,' zegt Milano. Zo maakte Mollie zich bijvoorbeeld zorgen over het blij maken van haar klanten, maar is ze tot de ontdekking gekomen dat het verlangen achter deze zorgen is dat ze zich nuttig wil voelen. Nu is ze proactief en vraagt ze haar klanten: 'Hoe kan ik je beter helpen?'

Milano heeft een oefening met vijf vragen

ontwikkeld die je kan helpen erachter te komen wat je bezorgdheid zegt en hoe je die bezorgdheid op een productieve manier kunt inzetten.

- 1 Waar maak je je zorgen om?
- 2 Waar voel je dit in je lichaam?
- 3 Welk verlangen wordt erdoor weer-
spiegeld? Wat is het verlangen dat ten
grondslag ligt aan deze bezorgdheid?
- 4 Als je dat verlangen eenmaal hebt
gevonden, wil je er dan naar handelen?
- 5 Zo ja, welke creatieve stappen kun je
dan zetten?

Deze oefening helpt je om van een reactie op basis van angst te komen tot een reactie op basis van probleemoplossend denken en creativiteit.

Een checklist voor het nemen van beslissingen

Checklists redden levens: sinds piloten en chirurgen checklists gebruiken om ervoor te zorgen dat ze geen belangrijke stappen overslaan, zijn de cijfers voor het aantal ongelukken, infecties en sterfgevallen afgenomen. We hebben een 'manage your mind'-checklist opgesteld. We kunnen je uiteraard niet de perfecte reeks stappen voor elke unieke beslissing geven, maar het afvinken van deze basisstappen helpt je snel gemaakte fouten te voorkomen.

Ten eerste, voor iedereen die 's avonds alle vreselijke beslissingen die hij heeft genomen de revue laat passeren, vergeet niet: het leven is een en al onzekerheid. Ook als je de juiste procedure gebruikt, kun je het mis hebben. Je kunt nauwkeurig voorspellen dat als je een muntje opgooit, de kans dat je kop gooit even groot is als de kans dat je munt

gooit, maar je kunt nooit met honderd procent zekerheid zeggen dát het kop wordt. Wees daarom niet te streng voor jezelf als dingen niet perfect uitpakken.

✓ **Schrijf op welke opties je hebt.** Als je maar twee dingen hebt opgeschreven, neem dan even de tijd om te zien of je nog een derde mogelijkheid kunt toevoegen. Keuzes zijn meestal niet tweeledig. Als je je beslissingen beperkt tot ja of nee, of A of B, krijgen ze meer gewicht dan ze misschien verdienen. Dus als je hebt opgeschreven 'Mijn huidige baan aanhouden' en 'Nieuwe baan accepteren', vraag je dan af of je het keuzemenu kunt uitbreiden met iets als 'Mijn huidige baan aanhouden en om promotie vragen'.

✓ **Zet al je gevoelens op een rijtje.** Ben je geïrriteerd? Bang? Snak je naar cafeïne?

✓ **Reguleer of bestrijd al je irrelevante emoties.**

✓ **Koppel de resterende, relevante emoties aan specifieke opties.** Kijk of een gevoel verbonden is met een specifieke keuze. Word je het meest enthousiast als je je voorstelt dat je voor optie A kiest? Ben je bang dat je spijt zult krijgen als je voor optie B kiest?

✓ **Vraag naar het wat, niet naar het waarom.** Vergelijk 'Waarom ben je bang?' met 'Waar ben je bang voor?' De eerste vraag kun je goed beantwoorden

met een gekwelde doodoener ('Omdat ik nooit iets nieuws probeer'), maar de tweede dwingt je om naar je specifieke gevoelens over deze ene beslissing te kijken. 'Waarom-vragen wijzen je op je beperkingen; wat-vragen helpen je je potentieel te zien. Waarom-vragen roepen negatieve emoties op; wat-vragen voeden onze nieuwsgierigheid,' schrijft psychologe Tasha Eurich.

✓ **Onderzoek hoe je geneigd bent beslissingen te nemen.** Welke van de volgende uitspraken beschrijft jou het best?

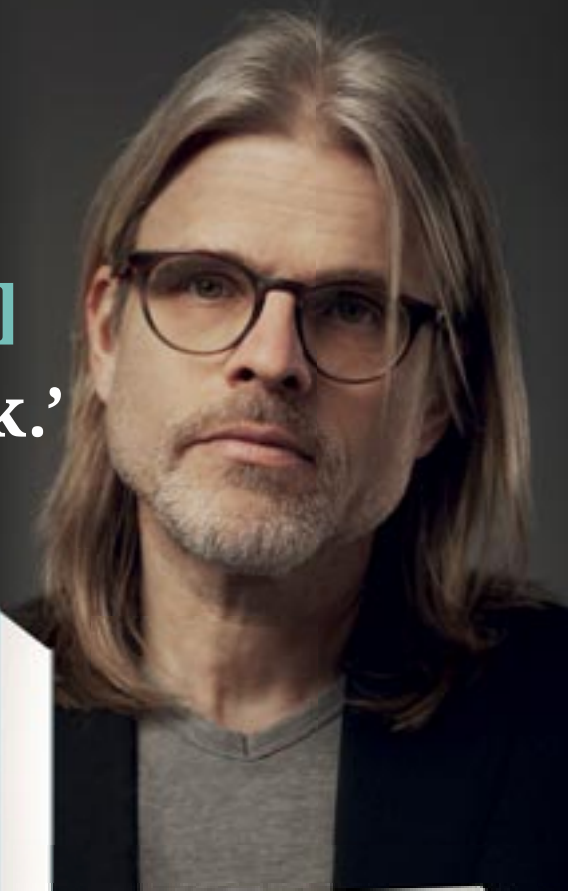
- 1 Je verzamelt graag zo veel mogelijk informatie over je opties voordat je een keuze maakt. Zelfs als je iets vindt wat aan je eisen voldoet, ben je geneigd te blijven zoeken, voor het geval dat. Je wilt de best mogelijke optie vinden.
- 2 Je hebt een globaal idee van wat je wilt, en als je een redelijk geschikte optie vindt, kies je die en ga je verder. Goed genoeg, denk je dan.

Als je 1 hebt gekozen, ben je een *maximizer*. Als je voor 2 hebt gekozen, ben je een *satisficer*. Satisficers zijn meestal tevredener met hun beslissingen, ook als maximizers objectief gezien de betere opties krijgen. Maximizers vinden bijvoorbeeld meestal banen die beter betalen, maar ze zijn toch minder tevreden met hun keuze, omdat ze last hebben van ingewikkelde twijfels achteraf.

Dit boek is reeds verschenen

*‘Visser is een
onvervalste
pageturner. [...]*
Een meesterwerk.’

– De Standaard

**Bekroond met de
Libris Literatuur Prijs
2019**

FOKKE OBBEMA

Foto's: © Jitske Schols

Fokke Obbema werkt bij de Volkskrant, waar hij chef van de economieredactie en correspondent voor Frankrijk is geweest. Hij schreef eerder *China en Europa*, dat zowel in het Nederlands als het Engels verscheen. Tegenwoordig legt hij zich voor de krant toe op zinging.

DE ZIN VAN HET LEVEN

‘DE BESTE INTERVIEWSERIE VAN DIT JAAR.’ – MATTHIJS VAN NIEUWKERK

De zin van het leven in het kort:

De zin van het leven is een boek vol inspirerende antwoorden op vragen die we ons allemaal wel eens stellen, maar zelden expliciet beantwoorden. In september 2018 schreef *Volkskrant*-journalist en schrijver Fokke Obbema een aangrijpend artikel over de hartstilstand die hij het jaar daarvoor had gehad. Het stuk maakte veel los bij lezers en kreeg meer dan duizend reacties. De ervaring riep bij Obbema zelf grote levensvragen op, wat resulteerde in ‘de beste interviewserie van 2018’, aldus Matthijs van Nieuwkerk. Vanaf oktober 2018 publiceerde Obbema een veertigtal prikkelende gesprekken met zeer uiteenlopende gesprekspartners, waarbij de eerste vraag telkens luidde: ‘Wat is de zin van ons leven?’ Dit boek is een bun-

deling van deze gesprekken én het artikel waarmee alles begon.

DE ZIN VAN HET LEVEN

GERARD BODIFEE, ASTROFYSICUS

Gepromoveerd astrofysicus, filosoof, chemicus, journalist en schrijver – het zijn enkele van de etiketten die de tweeënzeventigjarige Vlaming Gerard Bodifée in de loop van zijn leven heeft verzameld. Als tiener groeide hij, zoon van Nederlandse ouders, op in naoorlogs Antwerpen. Hij raakte gefascineerd door de sterren en voelde zich ‘aangeraakt door iets groters’ – met een dagelijkse gang naar de kerk als misdienaar tot gevolg. Later promoveerde hij op de patronen die na de geboorte van een ster in sterrenstelsels ontstaan, waarbij Nobelprijswinnaar Ilya Prigogine zijn intellectuele voorbeeld was. In de kerk is hij inmiddels teleurgesteld geraakt (‘die heeft gefaald’), maar zijn geloof in God is ongebroken. Al hanteert hij wel zijn eigen definities van ‘geloven’ en ‘God’.

Vanaf ongeveer zijn vijftigste is de natuurwetenschapper Bodifée, auteur van tientallen boeken, zich vooral op filosofie gaan toeleegen. Woonachtig in een landhuis in Belgisch Limburg richtte hij met zijn vrouw, televisieprogrammamaker Lucette Verboven, een ‘Huis voor Filosofie’ op. Over de oude Griekse filosofen (‘ik ben platonist’) spreekt hij inmiddels met evenveel gemak als over de kwantummechanica en het universum. Bodifée prijst de natuurwetenschappen om de vooruitgang die zij hebben gebracht, maar meent ook dat hun beoefenaars te veel pretenties hebben gekregen. Zij behoren te zwijgen over existentiële vragen, natuurwetten hebben niets van doen met ethiek: ‘De werkelijkheid heeft geen zin van zichzelf, die moeten wij eraan toevoegen.’

Wat is de zin van ons leven?

‘De zin moet je buiten je eigen bestaan zoeken. Als je hem in jezelf zoekt, wil dat zeggen dat je iets wilt bereiken of bezitten. Dat kunnen natuurlijk doelstellingen in je leven zijn, maar dat levert nog geen waar-

achtige zin op. Want die is dan begrensd tot een werkelijkheid die ophoudt met jezelf. Misschien kun je de vraag beter ruimer formuleren: wat is de zin van het bestaan als zodanig?’

Akkoord.

‘Dan hebben we het over het geheel van de werkelijkheid, waarin onze planeten niet meer zijn dan zandkorreltjes die om een wat grotere zandkorrel, de zon, heen draaien. De mens vraagt zich af: wat is de betekenis van mijn aanwezigheid in dit enorme geheel? Dat is de echte vraag. Waarom is er het universum, waarom is er een wereld? Ik denk dat alleen een vrij simpel antwoord houtsnijdt, namelijk de zin van het bestaan is het bestaan zelf. Het feit dat je bestaat, is een zinvol gegeven. Maar dat kun je alleen zeggen als je een zekere waarde aan het bestaan toekent. Oftewel: je moet het bestaan goed vinden. Als het goed is te bestaan, is het zinvol te bestaan.’

Maar hoe goed is het bestaan? Er zijn genoeg bewijzen van het tegendeel.

‘Dat het een irrationeel en gevoelsmatig antwoord is, besef ik. Maar er gaat ook iets zeer krachtigs van uit: ja, ik vind het goed dat de werkelijkheid bestaat. Ik ben niet zo’n Bijbellezer, maar ik vind de eerste bladzijde heel mooi. Die wordt vaak verkeerd begrepen. Onze wereld is in 14 miljard jaar geschapen, niet in zes dagen, dus de Bijbel bevat klinkklare onzin, zeggen wetenschappers. Maar dan lees je het verhaal verkeerd. Het gaat niet om het feitenrelaas, maar om de constatering: “God zag dat het goed was.” Dat is het geloof waarop onze hele cultuur steunt, of je jezelf nu joods-christelijk noemt of niet.’

Maar hoe ziet u dan het kwaad?

‘Natuurlijk, het bestaan is ook chaotisch en wreed, meedogenloos en willekeurig. Alles wat niet goed is, wordt een opdracht. Dus direct gekoppeld aan de kosmologische

gedachte “het bestaan is goed” zit het ethische idee “het goede staat ons te doen”. God zegt tegen de mens: ik heb de wereld gemaakt, zet het werk voort. Dus nu is het aan ons. Dat is de manier waarop ik in de wereld sta. Het werk is onvoltooid en de wereld schreeuwt om hulp, want er is zoveel kwaad. Onze vermogens zijn beperkt, maar we hebben ze wel. We beschikken bijvoorbeeld over de wetenschap.

Heeft uw studie van het universum u inzichten over de zin van het leven gegeven?

‘Wetenschap zie ik als een zeer vruchtbare manier van kijken naar de werkelijkheid, maar draagt hier geen haar aan bij. Als ik mijn kijk op het leven ontvouw, krijg ik vaak als reactie: “Ja, maar je bent een wetenschapper, je weet dat je een toevallige verzameling eiwitten en nucleïnezuren bent, ontstaan door een proces van mutatie en selectie. Blinde processen, doelloos. En jij bent aan het praten over de zin van alles, je bedriegt ons.” Die kritiek is op zich juist, de werkelijkheid heeft geen zin van zichzelf. Die moeten we eraan toevoegen. Dat doet de stelling: het is goed te bestaan. Dat is het stempel dat we op het bestaan drukken. De mens beschikt over het vermogen ideeën te bedenken, zoals te zeggen dat het bestaan goed is, ook al spreekt er veel tegen.’

Waarom is de puur wetenschappelijke kijk voor u onbevredigend?

‘Niet onbevredigend, want ik verwacht geen antwoorden op ethische vragen van de wetenschap. Dat kan zij niet. Wetenschap is waarnemingen doen en een model bedenken waarmee je voorspellingen kunt doen. Bij de zin van het leven gaat het erom bete-

kenis aan die feiten te geven. De wetenschap neigt ertoe zich daarmee te bemoeien, zeker moderne wetenschappers.’

Uw Amerikaanse collega-astrofysicus Steven Weinberg zegt: ‘Naarmate we meer weten over het heelal, wordt het bestaan zinlozer.’

‘Dat soort uitspraken krijg je wanneer wetenschappers zich op terreinen bewegen waar de wetenschap niet over gaat. Weinberg heeft verstand van fysica, niet van morele en existentiële vragen. Het is een groot probleem van deze tijd dat het geloof in de wetenschap veel te absoluut is. De wetenschap blijft een van de mooiste dingen die de mens heeft voortgebracht, maar we moeten haar begrenzingen zien. We hebben haar op de plaats van religie gezet, maar dat kan haar plek niet zijn.’

Geloof u in God?

‘Geloven kan voor mij niet zijn: iets aannemen waarvan ik niet weet of het waar is. Zeg dan dat je het niet weet, maar ga niet zeggen: ik geloof het. Dat vind ik dom. Maar geloven in de zin dat je ergens vertrouwen aan hecht, is wel zinvol. Ik vertrouw op het goede van dit bestaan en op basis daarvan engageer ik me in deze wereld. Is dat een geloof in God? Ik denk het, want het woordje “god” betekent in essentie voor mij: het volkomen goede. Deze wereld is goed tot op zekere hoogte, het kwaad is waar de wereld tekortschiet. Maar de wereld evolueert door de morele mens in de richting van het goede. Het is een scheppingsproces. Het ultieme doel, de voltooiing van dat proces, noem ik God.’

Het gebruik van dat begrip leidt tot een tweedeling tussen gelovigen en niet-gelovigen – is het niet beter over het ‘volkomen goede’ te spreken?

‘Wat we moeten doen, is het woord “god” zijn juiste betekenis geven. Ik denk dat we die naam nodig hebben, er schuilt zo’n rijke traditie achter. Die kun je niet zomaar van je afschuiven, alsof het niets is. De ietsisten doen dat. “Er is iets,” poneren zij. Ze doen alsof ze iets ontdekt hebben, maar willen het niet met het voorgaande in verband brengen. Hoe flauw. We hebben zo’n rijke filosofische en religieuze traditie in Europa, maar die wordt vanwege onbekendheid ermee terzijde geschoven. Dan komen de ietsisten met iets wat intellectueel armoedig is. “Er is iets” – laat ze Thomas van Aquino lezen! Die schreef: God is “die is”. Voor mij is God het bestaan. Vandaar dat ik de vraag “bestaat God?” absurd vind. “Besta ik?” kun je je beter afvragen. Nou, tot op zekere hoogte en binnenkort niet meer.’

U ziet de mensheid in de richting van het goede evolueren. Waar leidt u dat uit af?

‘Lees Aristoteles over de deugdethiek van 2500 jaar geleden. “Wat is een goede man?” vraagt hij zich af. Hij denkt dus alleen aan de man. Dan zegt hij: iemand die goed is voor zijn slaven. Meteen ervaar je de vooruitgang in ons ethisch besef, want slavenbezit is voor ons een misdaad. Of lees de opvattingen van Plato en Socrates. Neem kinderen naar het slagveld om hun dapperheid te ontwikkelen, zeggen zij. Nu ziet niemand dat nog als een goede plek voor kinderen. Het besef dat oorlog niet goed is, is breed gedeeld. Ethische groei is er zeker.’

Waar brengt die ons?

‘Een eindtoestand is ver van waar we ons bevinden. Een paar duizend jaar geleden kon niemand zich iets voorstellen bij wereldwijde hulpverlening of internationale diplomatie. De toestand over enkele duizenden jaren kunnen we onmogelijk bedenken. We kunnen enkel de weg voortzetten waarop we ons bevinden. Paulus spreekt bij de eindtoestand over de volheid der tijden: alles is voltooid, het eindeloze, het ongelofelijke.’

Wat wel vaststaat, is onze dood. Boezemt die angst in?

‘Je zou eerder bang moeten zijn voor het leven, dat is pas een hachelijke toestand. Onwillekeurig zijn we angstig voor de dood door toedoen van onze overlevingsinstincten. Die zijn gericht op zelfbehoud, de dood is een flagrante schending daarvan. Onze biologische reflex is aangeboren, maar filosofisch absurd, want de dood is inherent aan het leven. Met onze geboorte zijn we het leven in gedoken, het onbekende tegemoet. Onze volgende duik in het onbekende is onze dood.’

Wat volgt er dan, denkt u?

‘Er verandert eigenlijk niets. Mijn lichaam en gedachten zijn er niet meer. Maar in een ander perspectief bezien leven we eeuwig voort. Ons bestaan is begrensd doordat we het in tijdelijkheid beleven. Maar dat is een beperkte blik: er is alleen het nu, het verleden is niet meer, de toekomst nog niet. Maar ons vermogen bewust te zijn van de realiteit van verleden en toekomst groeit. Neem alleen het feit dat we ons nu verantwoordelijk voelen voor de bewoonbaarheid van de planeet over honderd jaar. Dat is een wonderlijk vermogen van de mens, handelen met het oog op een tijd die ver voorbij zijn fysieke bestaan ligt. Met zo’n verruimd bewustzijn bereik je op den duur het perspectief op het bestaan waar Spinoza het over had. Hij pleitte ervoor het vanuit de eeuwigheid te bekijken, *sub specie aeternitatis*. Dan is ons bestaan niet weg te nemen uit het geheel. Nu u hier tijdelijk bent, kan die realiteit nooit meer ongedaan worden gemaakt. In die zin zijn we onsterfelijk, er blijft na onze dood een stukje tijd waarin we er wel voor altijd zijn. Dat blijft voorgoed zo. Dat woordje is hier mooi op zijn plaats. Het is goed dat we er zijn.’

Dit boek is reeds verschenen

LEESTIP

Orde uit chaos van Ilya Prigogine en Isabelle Stengers

‘Dit boek heeft mij veel deugd gedaan. Het leven is geen product van toeval, maar van natuurlijke processen die orde creëren en die ruimte laten voor

spontaniteit, stellen zij. Zij schetsen een alliantie tussen mens en natuur, waardoor het leven kan zijn wat het altijd is geweest: origineel, creatief en vrij.’

HET BEGIN

Het was een mooie najaarsochtend half september 2015. Ik zat uitgeslapen en tevreden naast mijn bed mijn ochtendgymnastiek te doen, vervuld van eigendunk en zelfoverschatting. Mijn leven op dat moment liep als een zonnetje. Boekje geschreven, de opnames voor *Heel Holland Bakt* (mijn dierbaarste klus in jaren) waren net afgerond voor die zomer. Een paar makkelijke dingetjes doen nog, intens tevreden met mezelf was ik, ik kon toch ook alles. Ik leek wel van beton! De zon scheen de slaapkamer binnen. Achter mijn ogen knapte een ballonnetje. In de verte riep Berend mijn naam. Het beton was porselein geworden.

UIT: *Rinkeldekink*

Nadat Martine Bijl een hersenbloeding had gekregen moest zij vrijwel alles opnieuw leren in een revalidatieoord. Haar taalvermogen bleef echter onaangetast. In *Rinkeldekink* schreef Martine Bijl eerlijk en indringend over haar leven.

Stem op *Rinkeldekink*. Het prijzengeld zal gedoneerd worden aan de Hersenstichting.

EEN EERBEToon AAN MARTINE BIJL. STEM OP *RINKElDEKINK*

NS
PUBLIEKS
PRIJS
GENOMINEERD

OSCAR WILDE

DE ROMAN WAARVOOR
OSCAR WILDE DE
GEVANGENIS IN DRAAIDE

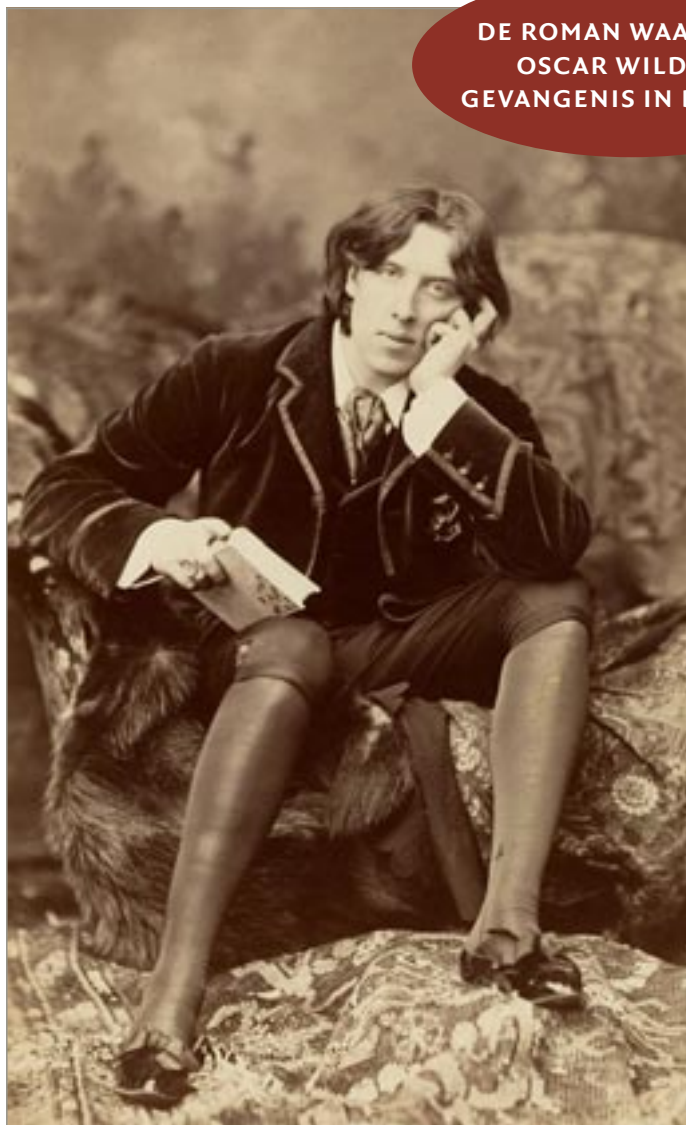

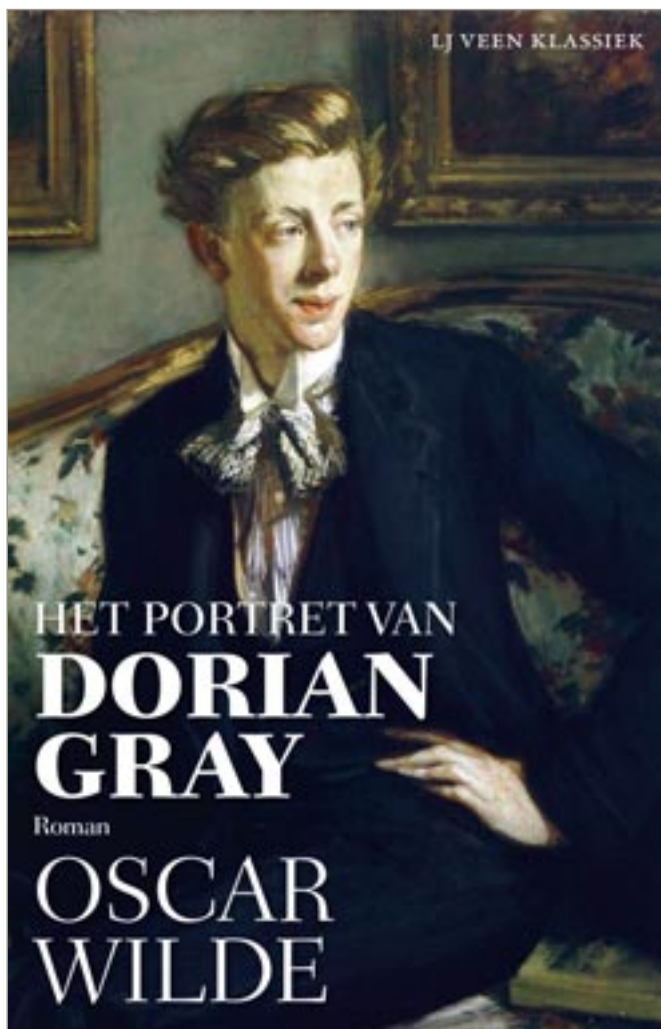
Foto: © Napoleon Sarony - Metropolitan Museum of Art

Oscar Wilde (1854-1900) was een Ierse toneelschrijver en auteur. Hij werd bekend door zijn rol in de esthetische en decadente beweging, en werd gezien als een van de meest succesvolle toneelschrijvers van het victoriaanse tijdperk. *Het portret van Dorian Gray* is zijn enige gepubliceerde roman, en verschijnt opnieuw in november 2019.

HET PORTRET VAN DORIAN GRAY

Het portret van Dorian Gray in het kort:

Dorian Gray is een rijke, beeldschone jongeman in Londen, die zijn tijd spendeert aan decadente diners en theatervoorstellingen. Als de estheet het portret ziet dat een vriend van hem heeft gemaakt, ontstaat het onnatuurlijke verlangen altijd zo knap te blijven, terwijl het schilderij in zijn plaats verouderd. Terwijl Gray door het leven gaat als het toonbeeld van serene schoonheid, verschijnen op het veilig weggestopte portret mysterieuze tekens van aftakeling: de jonge god verandert langzaam in een duivel. *Het portret van Dorian Gray* was bij verschijnen direct een succès de scandale en werd gezien als immoreel en verderfelijk, net als de Franse roman *Tegen de keer* van J.-K. Huysmans, die een grote inspiratie vormde voor Wilde.

HET PORTRET VAN DORIAN GRAY

Het atelier was gevuld met de zwoele geur van rozen en wanneer temidden van de bomen in de tuin de zachte zomerbries opstak, woei de zware lucht van sering en of het verjinder parfum van de roze-bloeiende meidoorn door de open deur naar binnen.

Van waar hij lag op de van Perzische zadel-tassen gemaakte divan, talloze sigaretten rokend zoals altijd, kon lord Henry Wotton nog juist de pracht zien van de honingzoete, honingkleurige bloemen van een goudenregen, waarvan de bevende takken ternauwernood in staat leken de last van een zo vlammeende schoonheid te dragen; en nu en dan flitsten de fantastische schaduwen van vliegende vogels over de lange, shantoeengordijnen die voor het reusachtige raam waren gespannen, wat een vluchtig Japans effect teweegbracht dat hem deed denken aan die bleke schilders met jaden gezichten in Tokio die, door het medium van een kunst die per definitie onbeweeglijk is, het idee van snelheid en beweging trachten over te brengen. Het naargeestige gezoem van de bijen die zich een weg baanden door het lange, ongemaaide gras of met monotone hardnekkigheid om de stoffige, gulden horrentjes van de grillige uitlopers van de wilde kamperfoelie heen cirkelden, leek de stilte nog drukkender te maken. Het doffe gedruis van Londen was als de diepe basstem van een orgel in de verte.

In het midden van het vertrek stond, aan een uitgeklapte schildersezels vastgeklemd, het ten voeten uit geschilderde portret van een jongeman van uitzonderlijke lichamelijke schoonheid; ervoor, een eindje ervan

daan, zat Basil Hallward, de schilder zelf, wiens plotselinge verdwijning enkele jaren geleden zoveel publieke opwinding heeft veroorzaakt en tot zoveel vreemde gissingen aanleiding heeft gegeven.

Terwijl de schilder naar de bevallige, knappe gedaante keek die hij zo bekwaam had afgebeeld in zijn kunstwerk, gleed er een glimlach van voldoening over zijn gezicht, die daar leek te blijven rusten. Maar plotseling ging er een schok door hem heen en terwijl hij zijn ogen sloot, legde hij zijn vingers op zijn oogleden, alsof hij een merkwaardige droom in zijn brein trachtte op te sluiten waaruit hij vreesde te zullen ontwaken.

‘Dit is je beste schilderij, Basil, het beste dat je ooit hebt gemaakt,’ zei lord Henry loom. ‘Je moet het volgend jaar zeker inzenden naar de Grosvenor. De Academy is te groot en te vulgair. Alle keren dat ik er geweest ben, waren er zoveel mensen dat ik niets van de schilderijen kon zien, wat afschuwelijk was, of er waren zoveel schilderijen dat ik niets van de mensen kon zien, wat nog erger was. De Grosvenor is echt het meest geschikt.’

‘Ik denk dat ik het helemaal niet ga inzenden,’ antwoordde hij, terwijl hij zijn hoofd achterover gooide op die zonderlinge manier waar zijn vrienden in Oxford hem vroeger altijd om uitlachten. ‘Nee: ik zend het helemaal niet in.’

Lord Henry trok zijn wenkbrauwen op en keek hem verbaasd aan door de dunne blauwe kringetjes rook die in bizarre spiralen opstegen van zijn zware, met opium vermengde sigaret. ‘Het helemaal niet inzenden

den? Beste kerel, waarom niet? Heb je daar een reden voor? Wat zijn schilders toch zonderlinge kerels! Jullie hebben er alles voor over om een reputatie te verwerven. Zodra jullie die bezitten, schijnen jullie er weer vanaf te willen. Het is dom van je, want er is maar één ding op de wereld dat erger is dan dat er over je gesproken wordt, en dat is dat er niet over je gesproken wordt. Door zo'n portret zou je met kop en schouders uitsteken boven alle jonge mannen van Engeland en de oude mannen erg jaloers maken, als oude mannen ooit tot enige emotie in staat zijn.'

'Ik weet dat je me zult uitlachen,' antwoordde hij, 'maar ik kan het echt niet tentoonstellen. Ik heb er te veel van mezelf in gelegd.'

Lord Henry strekte zich op de divan uit en begon te lachen.

'Ja, ik wist wel dat je dat zou doen, maar dat maakt het niet minder waar.'

'Te veel van jezelf! Eerlijk, Basil, ik wist niet dat je zo ijdel was; ik zie werkelijk geen enkele gelijkenis tussen jou, met je onregelmatige, markante gezicht en je gitzwarte haar, en deze jonge Adonis, die eruitziet alsof hij gemaakt is van ivoor en rozenblaadjes. Kom nu, beste Basil, hij is een Narcissus en jij – nou ja, je hebt natuurlijk een intellectuele gelaatsuitdrukking enzovoort. Maar schoonheid, ware schoonheid, houdt op waar een intellectuele uitdrukking begint. Het intellect op zich vervormt en verwoest de harmonie van ieder gezicht. Op het moment dat iemand gaat zitten nadenken, wordt hij louter neus, of louter voorhoofd, of iets anders akeligs. Kijk maar naar de succesvolle mannen in alle geleerde beroepen. Die zijn toch monsterlijk lelijk! Behalve in de Kerk, natuurlijk. Maar in de Kerk

denken ze ook niet. Een bisschop zegt op zijn tachtigste nog hetzelfde als wat hij moest zeggen toen hij een jongen van achttien was, en het vanzelfsprekende gevolg is dat hij er altijd absoluut zalig uitziet. Jouw mysterieuze jonge vriend, wiens naam je me nog niet eens hebt verteld maar wiens portret ik werkelijk fascinerend vind, denkt nooit na. Daar ben ik van overtuigd. Hij is een stompzinnig, mooi schepsel dat er 's winters, als we geen bloemen hebben om naar te kijken, altijd zou moeten zijn, en 's zomers altijd als we iets nodig hebben om onze intelligentie af te koelen. Vlei je niet, Basil, je lijkt niet in het minst op hem.'

'Je begrijpt me niet, Harry. Natuurlijk lijkt ik niet op hem. Dat weet ik best. Ik zou het zelfs betreuren als ik op hem leek. Je haalt je schouders op? Toch is het zo. Alle lichamelijke en intellectuele distinctie heeft iets noodlottigs, het soort noodlottigheid dat de wankele schreden van koningen door de geschiedenis heen als een schaduw volgt. Het is beter om niet anders te zijn dan je medemensen. Lelijke en domme mensen zijn er op deze wereld het beste aan toe. Die kunnen zich rustig aan het schouwspel vergapen. Ze mogen dan niet weten wat overwinnen is, ze hoeven ook nooit te ervaren wat het is om verslagen te worden. Zij leven zoals we allemaal zouden moeten leven, onverstoord, onverschillig en onbezorgd. Ze storten anderen niet in het verderf, noch proberen anderen dat bij hen. Jouw status en jouw fortuin, Harry; mijn brein, wat het ook mag voorstellen – mijn kunst, wat die ook waard moge zijn; Dorian Gray's schoonheid – we zullen allemaal lijden door wat de goden ons hebben geschonken, verschrikkelijk lijden.'

'Dorian Gray? Heet hij zo?' zei lord Henry,

terwijl hij door het atelier op Basil Hallward af liep.

‘Ja, zo heet hij. Het was niet mijn bedoeling je dat te vertellen.’

‘Waarom niet?’

‘Ach, dat kan ik niet uitleggen. Als ik bijzonder op mensen gesteld ben, vertel ik niemand hun naam. Dat zou zijn alsof ik een deel van ze weggaf. Ik ben van geheimzinnigheid gaan houden. Dat schijnt het enige te zijn dat het hedendaagse bestaan mysterieus of verbazend voor ons kan maken. Het allergeeueste is verrukkelijk zolang je het maar geheim houdt. Als ik tegenwoordig de stad uit ga, vertel ik mijn familie nooit waarheen. Anders zou al het plezier er voor me af zijn. Het is ongetwijfeld een dwaze gewoonte, maar op de een of andere manier wordt het leven er zeer romantisch door. Je vindt het waarschijnlijk verschrikkelijk mal van me?’

‘Helemaal niet,’ antwoordde lord Henry, ‘helemaal niet, beste Basil. Je vergeet schijnbaar dat ik getrouwd ben, en de enige charme van het huwelijk is dat het voor beide partijen een leven vol bedrog volstrekt noodzakelijk maakt. Ik weet nooit waar mijn vrouw uithangt en mijn vrouw weet nooit wat ik uitvoer. Als we elkaar zien – en we zien elkaar af en toe, als we samen ergens dineren of bij de hertog op bezoek gaan – vertellen we elkaar met een doodernstig gezicht de absurdste verhalen. Mijn vrouw is daar reuze goed in – veel beter dan ik, eigenlijk. Zij haalt nooit rendez-vous door elkaar en dat doe ik altijd. Maar als ze me betrapt, maakt ze nooit een scène. Soms zou ik willen dat ze dat deed, maar ze lacht me alleen maar uit.’

‘De manier waarop jij over je huwelijksleven praat, stuit me tegen de borst, Harry,’

zei Basil Hallward, terwijl hij naar de deur slenterde die toegang tot de tuin gaf. ‘Ik geloof dat je eigenlijk een uitstekende echtgenoot bent, maar dat je je diep schaamt voor je deugden. Je bent een vreemde kerel. Je zegt nooit iets fatsoenlijks en je doet nooit iets verkeerd. Je cynisme is louter pose.’

‘Onbevangenheid is louter pose, de irritantste pose die ik ken,’ riep lord Henry lachend uit; de beide jongemannen liepen samen de tuin in en nestelden zich op een lange bamboebank, die in de schaduw van een hoge laurierstruik stond. Het zonlicht gleed over het glanzende lover. In het gras trilden witte madeliefjes.

Na een stilte haalde lord Henry zijn horloge uit zijn zak. ‘Ik moet helaas gaan, Basil,’ mompelde hij, ‘en voor ik ga, sta ik erop dat je antwoord geeft op de vraag die ik je zo even stelde.’

‘En die luidt?’ vroeg Basil Hallward, terwijl hij zijn blik op de grond gevestigd hield.

‘Dat weet je best.’

‘Echt niet, Harry.’

‘Goed, dan zal ik het je vertellen. Ik wil dat je me uitlegt waarom je het portret van Dorian Gray niet tentoon wilt stellen. Ik wil de ware reden weten.’

‘Ik heb je de ware reden verteld.’

‘Nee, dat heb je niet. Je zei dat het was omdat er te veel van jezelf in zat. Dat is kinderachtig.’

‘Harry,’ zei Basil Hallward, terwijl hij hem recht aankeek, ‘ieder portret dat met gevoel wordt geschilderd, is een portret van de schilder, niet van degene die ervoor poseert. Het model is alleen maar het toeval, de aanleiding. Hij is niet degeen die door de schilder geopenbaard wordt; het is juist de schilder die zichzelf op het gekleurde doek openbaart. De reden waarom ik dit schildere

rij niet tentoon wil stellen, is dat ik bang ben dat ik er het geheim van mijn eigen ziel in heb prijsgegeven.'

Lord Henry begon te lachen. 'En wat is dat?' vroeg hij.

'Dat zal ik je vertellen,' zei Hallward; maar er verscheen een onthutste uitdrukking op zijn gezicht.

'Ik ben een en al afwachting, Basil,' vervolgde zijn metgezel, terwijl hij hem vluchtig aankeek.

'Ach, eigenlijk valt er heel weinig te vertellen, Harry,' antwoordde de schilder, 'en ik ben bang dat je het nauwelijks zult begrijpen. Misschien zul je het nauwelijks kunnen geloven.'

Lord Henry glimlachte, boog zich voorover, plukte een madeliefje met roze bloemblaadjes uit het gras en bekeek het aandachtig. 'Ik weet heel zeker dat ik het zal begrijpen,' antwoordde hij terwijl hij strak naar het kleine, goudkleurige, wit gevederde schijfje keek, 'en wat geloven betreft, ik ben in staat alles te geloven, zolang het maar volstrekt ongelooflijk is.'

De wind schudde wat bloesems uit de bomen en de zware seringen met hun groepen sterretjes wiegden heen en weer in de lome lucht. Bij de muur begon een krekkel te tsjilpen en een lange, dunne libel zweefde als een blauwe draad voorbij op zijn bruin gazen vleugels. Lord Henry had het gevoel dat hij Basil Hallwards hart kon horen kloppen en hij vroeg zich af wat hij te horen zou krijgen.

'Het verhaal komt kortweg hierop neer,' zei de schilder na een tijdje. 'Twee maanden geleden ging ik naar een partij bij lady Brandon. Je weet dat wij arme kunstenaars ons van tijd tot tijd in het openbaar moeten vertonen, louter om de mensen eraan te herinneren dat we geen wilden zijn. Met een

pandjesjas en een witte das, heb jij me eens verteld, kan iedereen, zelfs een effectenmakelaar, de reputatie van een welgemaakerd persoon verwerven. Welnu, toen ik een minuut of tien in de kamer was en met kolossale, opgedirkte douairières en saai leden van de Academy stond te praten, werd ik me er ineens van bewust dat er iemand naar me keek. Ik draaide me half om en zag Dorian Gray voor de eerste maal. Toen we elkaar in de ogen keken, voelde ik dat ik verbleekte. Ik werd overvallen door een merkwaardig, doodsbang gevoel. Ik wist dat ik iemand had ontmoet wiens persoonlijkheid op zich al zo fascinerend was dat, als ik het toeliet, mijn hele wezen, mijn hele ziel, zelfs mijn hele kunst erdoor zou worden opgeslokt. Ik wilde geen invloed van buitenaf in mijn leven. Je weet zelf hoe onafhankelijk ik van nature ben, Harry. Ik ben altijd mijn eigen weg gegaan; dat deed ik tenminste altijd tot ik Dorian Gray ontmoette. Toen – maar ik weet niet hoe ik je dit moet uitleggen. Het was alsof iets me vertelde dat ik aan de rand van een verschrikkelijke crisis in mijn leven stond. Ik had het vreemde gevoel dat het noodlot intense vreugde en intens verdriet voor me in petto had. Ik werd bang en draaide me om teneinde de kamer te verlaten. Het was niet mijn geweten dat me hiertoe aanzette; het was een zekere lafheid. Ik ben er niet trots op dat ik probeerde te vluchten.'

'Geweten en lafheid zijn in wezen hetzelfde, Basil. Geweten is de handelsnaam van het bedrijf. Meer niet.'

'Dat geloof ik niet, Harry, en ik geloof dat jij dat evenmin doet. Welk motief ik ook had – en misschien was het wel trots, want ik was vroeger erg trots – in elk geval baande ik me een weg naar de deur. Daar liep ik na-

tuurlijk tegen lady Brandon op. “U gaat er toch nog niet vandoor, meneer Hallward?” krijste ze. Je kent die merkwaardig schelle stem van haar?’

‘Ja, ze is een pauw in alles, behalve schoonheid,’ zei lord Henry, terwijl hij het made-liefje met zijn lange, nerveuze vingers verscheurde.

‘Ik kon niet van haar afkomen. Ze stelde me voor aan leden van het Koninklijk Huis en aan mensen met ridderordes en kousenbanden, en aan bejaarde dames met reusachtige tiara’s en papegaaienneuzen. Ze praatte over me alsof ik haar dierbaarste vriend was. Ik had haar maar één keer eerder ontmoet, maar ze was vastbesloten me te fêteren. Ik geloof dat een van mijn schilderijen toen juist furore maakte, tenminste, dat erover gezwetst was in de boulevardbladen, wat de negentiende-eeuwse maatstaf van onsterfelijkheid is. Plotseling stond ik tegenover de jongeman wiens persoonlijkheid me zo merkwaardig had ontroerd. We stonden heel dicht bij elkaar, bijna tegen elkaar aan. We keken elkaar weer in de ogen. Het was een roekeloze daad van me, maar ik verzocht lady Brandon me aan hem voor te stellen. Of misschien was het eigenlijk niet zo roekeloos. Het was gewoon onvermijdelijk. We zouden ook met elkaar in gesprek zijn geraakt als we niet aan elkaar voorgesteld waren. Daar ben ik van overtuigd. Dat heeft Dorian naderhand tegen me gezegd. Hij had ook het gevoel dat we voorbestemd waren elkaar te kennen.’

‘En hoe beschreef lady Brandon deze wonderbaarlijke jongeman?’ vroeg zijn metgezel. ‘Ik weet dat ze gewoon is een snel *précis* te geven van al haar gasten. Ik herinner me dat ze me eens aan een agressieve oude heer met een rood gezicht wilde voorstellen, die

van top tot teen was behangen met onderscheidingen en linten, en op een tragische fluistertoon, die voor iedereen in de kamer uitstekend te verstaan moet zijn geweest, de schokkendste bijzonderheden in mijn oor siste. Ik heb gewoon de benen genomen. Ik ontdek mensen graag zelf. Maar lady Brandon behandelt haar gasten precies zoals een veilingmeester zijn goederen. Ze legt ze zo grondig uit dat er niets van overblijft, of ze vertelt je er alles over, behalve wat je wilt weten.’

‘Arme lady Brandon! Je oordeelt wel hard over haar, Harry!’ zei Hallward mat.

‘Beste kerel, ze heeft geprobeerd een salon op te richten en ze is er alleen maar in geslaagd een restaurant te openen. Hoe zou ik haar kunnen bewonderen? Maar vertel eens, wat zei ze over Dorian Gray?’

‘O, zoiets als “Charmante jongen... arme lieve moeder en ik absoluut onafscheidelijk. Weet werkelijk niet meer wat hij uitvoert... vrees dat hij niets uitvoert... o ja, speelt piano... of was het viool, lieve meneer Gray?” We konden geen van beiden ons lachen inhouden en we werden op slag vrienden.’

‘Lachen is helemaal geen slecht begin voor een vriendschap en verreweg het beste einde,’ zei de jonge lord, terwijl hij nog een madeliefje plukte.

Hallward schudde zijn hoofd. ‘Jij begrijpt niet wat vriendschap is, Harry,’ mompelde hij. ‘Wat vijandschap is trouwens ook niet. Jij vindt iedereen aardig; dat wil zeggen dat iedereen je onverschillig laat.’

‘Wat verschrikkelijk onrechtvaardig van je!’ riep lord Henry uit, terwijl hij zijn hoed naar achteren schoof en opkeek naar de wolkjes die als uitgeplozen strengen glanzende, witte zijde langs de uitgeholde tur-

koois van de zomerhemel dreven. ‘Ja, verschrikkelijk onrechtvaardig van je. Ik maak juist veel onderscheid tussen mensen. Ik kies mijn vrienden omdat ze er goed uitzien, mijn kennissen vanwege hun goede karakter en mijn vijanden vanwege hun goede verstand. Een man kan niet voorzichtig genoeg zijn bij de keuze van zijn vijanden. Ik heb er niet één die dom is. Het zijn allemaal mannen met intellectuele capaciteiten, dus ze waarderen me allemaal. Is dat erg ijdel van me? Ik vind het nogal ijdel.’

‘Me dunkt, Harry. Maar volgens jouw indeling ben ik dus alleen maar een kennis.’

‘Goeie ouwe Basil, jij bent veel meer dan een kennis.’

‘En veel minder dan een vriend. Een soort broer waarschijnlijk?’

‘Bah, broers! Ik houd niet van broers. Mijn oudste broer vertikt het om dood te gaan en mijn jongere broers lijken niet anders te doen.’

‘Harry!’ riep Hallward met gefronste wenkbrauwen uit.

‘Beste kerel, ik maakte maar een grapje. Toch kan ik er niets aan doen dat ik een verschrikkelijke hekel aan mijn familie heb. Dat komt waarschijnlijk doordat niemand het kan uitstaan dat anderen dezelfde tekortkomingen hebben als hijzelf. Ik voel echt mee met de woede van de Engelse democratie jegens wat ze de ondeugden van de hogere standen noemt. Gewone mensen vinden dat dronkenschap, domheid en onzedelijkheid hun eigen, speciale domein zouden moeten zijn en dat als iemand van ons zich belachelijk maakt, hij zich op hun territorium begeeft. Toen die arme Southwark ging scheiden, was hun verontwaardiging werkelijk prachtig om te zien. En toch denk ik dat nog geen tien procent van het

proletariaat volgens de regels leeft.’

‘Ik ben het met geen woord van je eens. Bovendien, Harry, ben ik ervan overtuigd dat je dat zelf ook niet bent.’

Lord Henry streek over zijn bruine puntbaardje en tikte met een ebbenhouten wandelstok met kwast op de neus van zijn laklederen laars. ‘Wat ben je toch typisch Engels, Basil! Dit is nu al de tweede keer dat je dat opmerkt. Als je een echte Engelsman een idee voorlegt – altijd al een gewaagde onderneming – dan komt het nimmer in zijn hoofd op erover na te denken of het een goed idee is of niet. Het enige dat hij van belang vindt, is of jijzelf erin gelooft. Nu heeft de waarde van een idee helemaal niets te maken met de oprechtheid van de man die het verwoordt. Waarschijnlijk zal het idee, naarmate de man onoprechter is, intellectueel juist zuiverder zijn, omdat het in dat geval niet gekleurd is door zijn behoeften, zijn verlangens of zijn vooroordelen. Maar ik ben niet van plan met jou over politiek, sociologie of metafysica te discussiëren. Ik vind mensen leuker dan principes en ik vind mensen zonder principes leuker dan wat ook ter wereld. Vertel eens wat meer over Dorian Gray. Hoe vaak zie je hem?’

‘Elke dag. Ik zou niet gelukkig kunnen zijn als ik hem niet elke dag zag. Ik kan niet buiten hem.’

‘Wat buitengewoon merkwaardig! Ik dacht dat je nooit om iets anders dan je kunst zou geven.’

‘Hij is nu mijn hele kunst voor me,’ zei de schilder ernstig. ‘Soms, Harry, geloof ik dat er in de geschiedenis van de wereld maar twee tijdperken van belang zijn. Het eerste is de komst van een nieuw medium voor de kunst, en het tweede de verschijning van een nieuwe persoonlijkheid, ook voor de

kunst. Wat de uitvinding van het schilderen met olieverf voor de Venetianen was, was het gelaat van Antinoüs voor de laat-Griekse beeldhouwkunst en zal Dorian Gray's gezicht op een dag voor mij zijn. Het is niet alleen dat ik hem schilder, hem teken, hem schets. Dat heb ik natuurlijk allemaal gedaan. Maar hij is voor mij veel meer dan een model of zomaar iemand die poseert. Ik ga je niet vertellen dat ik ontevreden ben over hoe ik hem geschilderd heb of dat zijn schoonheid zodanig is dat ze niet in de kunst valt uit te drukken. Er is niets dat de kunst niet kan uitdrukken en ik weet dat het werk dat ik gemaakt heb sinds ik Dorian Gray heb leren kennen goed is, dat het het beste is dat ik ooit heb gemaakt. Maar op een merkwaardige manier – ik vraag me af of je dit zult begrijpen – heeft zijn persoonlijkheid me een geheel nieuwe stijl gesugereerd, een geheel nieuwe stijlopvatting. Ik zie alles anders, ik denk er anders over. Ik kan het leven nu herscheppen op een manier die zich voordien aan mijn oog onttrok. “Een droom van vorm in dagen van denken” – wie heeft dat ook weer gezegd? Ik weet het niet meer; maar dat betekent Dorian Gray voor me. Louter de zichtbare aanwezigheid van deze knaap – want voor mij is hij nauwelijks meer dan een knaap, hoewel hij in werkelijkheid over de twintig is – louter zijn zichtbare aanwezigheid – ach, ik vraag me af of je kunt beseffen wat die voor me inhoudt? Hij definieert onbewust de contouren van een nieuwe school voor me, een school die alle passie dient te bezitten van de romantische geest, en alle geestelijke perfectie die Grieks is. De harmonie van lichaam en ziel – die is zo belangrijk! In onze waanzin hebben wij die twee gescheiden en een realisme uitgevonden dat vulgair is, een

idealiteit die waardeloos is. Harry! Als je eens wist wat Dorian Gray voor me betekent! Herinner je je dat landschap van me, waarvoor Agnew me zo ontzettend veel geld bood maar waarvan ik geen afstand wilde doen? Dat is een van de beste dingen die ik ooit gemaakt heb. En waarom? Omdat Dorian Gray naast me zat terwijl ik het schilderde. Er ging een onnaspeurbare invloed van hem naar mij uit en voor het eerst in mijn leven zag ik in het alledaagse woud het wonder dat ik altijd had gezocht en nooit gevonden.’

‘Basil, dit is heel bijzonder! Ik wil Dorian Gray beslist ontmoeten.’

Hallward stond op van de bank en liep op en neer door de tuin. Na enige tijd kwam hij terug. ‘Harry,’ zei hij, ‘Dorian Gray is voor mij alleen maar een thema in de kunst. Misschien zie jij niets in hem. Ik zie alles in hem. Hij is nooit zozeer in mijn werk aanwezig als wanneer zijn beeltenis er niet in voorkomt. Hij is, zoals ik al zei, de suggestie van een nieuwe stijl. Ik vind hem in de curven van zekere lijnen, in de schoonheid en de subtiliteit van zekere kleuren. Dat is alles.’

‘Waarom wil je zijn portret dan niet tentoonstellen?’ vroeg lord Henry.

‘Omdat ik daarin, zonder het te willen, toch uitdrukking heb gegeven aan al mijn curieuze, artistieke verering, waarover ik natuurlijk nooit met hem heb willen spreken. Hij weet er niets van. Hij zal er nooit iets van weten. Maar de wereld zou het kunnen raden en ik weiger mijn ziel bloot te geven aan haar oppervlakkige, nieuwsgierige ogen. Mijn hart zal nooit onder haar microscoop worden gelegd. Er zit te veel van mezelf in dat schilderij, Harry... te veel van mezelf!’

‘Dichters zijn niet zo gewetensvol als jij. Die kennen het belang van hartstocht voor hun publicaties. Gebroken harten beleven tegenwoordig vele drukken.’

‘En ik haat ze erom,’ riep Hallward uit. ‘Een kunstenaar hoort prachtige dingen te scheppen, maar hij mag er niets van zijn eigen leven in leggen. We leven in een tijd waarin mensen met kunst omgaan alsof die bedoeld was als een vorm van autobiografie. We zijn het abstracte schoonheidsgevoel kwijt. Op een dag zal ik de wereld laten zien wat dat is, en om die reden zal de wereld mijn portret van Dorian Gray nooit onder ogen krijgen.’

‘Volgens mij heb je ongelijk, maar ik ga er niet met je over discussiëren. Alleen mensen die nergens iets van begrijpen, wagen zich aan discussies. Vertel eens, is Dorian Gray op je gesteld?’

De schilder dacht even na. ‘Hij mag me graag,’ antwoordde hij na een stilte; ‘ik weet dat hij me graag mag. Ik vlei hem natuurlijk verschrikkelijk. Ik schep er een vreemd behagen in dingen tegen hem te zeggen waarvan ik weet dat ik er later spijt van zal krijgen. In de regel is hij alleraardigst voor me en als we in het atelier zijn praten we honderduit. Maar nu en dan is hij afschuwelijk bot en schijnt hij het zalig te vinden om me verdriet te doen. Dan heb ik het gevoel, Harry, alsof ik mijn hele ziel heb weggeschonken aan iemand die ermee omgaat alsof het een bloem is om in zijn knoopsgat te steken, een frutseltje om zijn ijdelheid te strelen, een sieraad voor een zomerdag.’

‘Zomerdagen duren meestal lang, Basil,’ mompelde lord Henry. ‘Misschien krijg jij er eerder genoeg van dan hij. Het is een trieste gedachte, maar het staat buiten kijf dat talent langer leeft dan schoonheid. Dat

verklaart het feit dat we allemaal zoveel moeite doen om ons overmatig te ontwikkelen. In de wilde strijd om het bestaan willen we iets hebben wat blijvend is en dus vullen we onze geest met onzin en feiten, in de belachelijke hoop dat we ons staande kunnen houden. De door en door goed-geïnformeerde man – dat is het hedendaagse ideaal. En de geest van de door en door goedgeïnformeerde man is iets afgrijselijks. Die lijkt op een snuisterijenwinkel vol monstruositeiten en stofnesten, waar alles boven zijn eigenlijke waarde is geprijsd. Toch denk ik dat jij er het eerst genoeg van zult krijgen. Op een dag zul je naar je vriend kijken en hem niet zo fraai getekend vinden, of zijn kleurtoon zal je niet bevallen of iets dergelijks. In je hart zul je hem bittere verwijten maken en oprecht vinden dat hij zich heel slecht tegenover je heeft gedragen. De volgende keer dat hij op bezoek komt, zul je koel en onverschillig zijn. Dat zal erg jammer zijn, want jij zult erdoor veranderen. Wat je me verteld hebt, is een echte romance, een romance in de kunst zou je het kunnen noemen, en het ergste van iedere romance is dat iemand er onromantisch van wordt.’

‘Harry, praat niet zo. Zolang ik leef, zal ik in de ban van Dorian Gray’s persoonlijkheid verkeren. Jij kunt niet voelen wat ik voel. Daar ben je te veranderlijk voor.’

‘Ah, beste Basil, dat is juist precies de reden waarom ik het kan voelen. Trouwe mensen kennen alleen de triviale kant van de liefde: de trouwelozen kennen de tragediën van de liefde.’ En lord Henry streek een lucifer afaan een sierlijke zilveren doos en begon een sigaret te roken met een zelfbewust, tevreden air, alsof hij de wereld in een enkele zin had samengevat. In de groen ge-

lakte bladeren van de klimop klonk het geritsel van tsjilpende mussen en de blauwe wolkenschaduwden joegen elkaar na als zwaluwen over het gras. Wat was het aange-naam in de tuin! En wat waren de emoties van anderen kostelijk... veel kostelijker dan hun ideeën, kwam het hem voor. Je eigen ziel en de passies van je vrienden... dat waren de fascinerende dingen van het leven. Met zwiigende vermaaktheid stelde hij zich de saaie lunch voor die hij was misgelopen doordat hij zo lang bij Basil Hallward was gebleven. Als hij bij zijn tante had geluncht, zou hij daar ongetwijfeld lord Goodbody hebben ontmoet en zou de conversatie uitsluitend gegaan zijn over het voeden der armen en de noodzaak van modelkosthuizen. Iedere stand zou het belang hebben gepredikt van de deugden die hij in zijn eigen leven niet nodig had. De rijken zouden hebben gesproken over de waarde van zuinigheid en de luien zouden de mond vol hebben gehad van de waardigheid van arbeid. Wat heerlijk om aan dat alles te zijn ontsnapt! Terwijl hij aan zijn tante dacht, viel hem iets in. Hij draaide zich om naar Hallward en zei: 'Beste kerel, het schiet me ineens te binnen.'

'Wat schiet je te binnen, Harry?'

'Waar ik de naam Dorian Gray eerder heb gehoord.'

'Waar dan?' vroeg Hallward met licht gefronste wenkbrauwen.

'Kijk niet zo boos, Basil. Het was bij mijn tante, lady Agatha. Ze vertelde me dat ze een geweldige jongeman had ontdekt die haar ging helpen in het East End, en dat hij Dorian Gray heette. Ik moet eraan toevoegen dat ze me niet verteld heeft dat hij knap is. Vrouwen hebben geen waardering voor uiterlijk schoon; hoogstaande vrouwen ten-

minste niet. Ze zei dat hij heel serieus was en een prachtig karakter had. Ik zag meteen een bebrild wezen voor me met slap haar en verschrikkelijke sproeten, dat voortsjokte op reusachtige voeten. Had ik maar geweten dat ze het over jouw vriend had.'

'Ik ben erg blij dat je het niet wist, Harry.'
'Waarom?'

'Omdat ik niet wil dat je hem ontmoet.'

'Je wilt niet dat ik hem ontmoet?'

'Nee.'

'De heer Dorian Gray is in het atelier, meneer,' zei de butler, terwijl hij de tuin in kwam.

'Nu moet je me wel aan hem voorstellen,' riep lord Henry lachend uit.

De schilder wendde zich tot zijn bediende, die oogknipperend in het zonlicht stond. 'Vraag of meneer Gray wil wachten, Parker. Ik kom er zo aan.' De man boog en liep terug over het pad.

Toen keek hij lord Henry aan. 'Dorian Gray is mijn liefste vriend,' zei hij. 'Hij heeft een eenvoudig, prachtig karakter. Je tante had groot gelijk met wat ze over hem zei. Bederf hem niet. Probeer hem niet te beïnvloeden. Jouw invloed zou slecht voor hem zijn. De wereld is wijd en er zijn veel geweldige mensen. Neem me de enige persoon niet af die mijn kunst de uitstraling geeft die ze bezit; mijn leven als kunstenaar hangt van hem af. Denk eraan, Harry, ik vertrouw op je.' Hij sprak heel langzaam en het was alsof de woorden bijna tegen zijn wil aan hem werden ontworpen.

'Wat praat je toch een onzin!' zei lord Henry glimlachend en terwijl hij Hallward bij de arm pakte, trok hij hem bijna het huis binnen.

Dit boek verschijnt in november 2019

MAAK KANS OP EEN BOEKENPAKKET TER WAARDE VAN €100,-!

*Kun je niet genoeg krijgen van boeken en wil je op de hoogte blijven
van het laatste nieuws, (win)acties en sneak previews?
Meld je dan nu aan voor de nieuwsbrief van De Club van Echte Lezers
en maak zo kans op een boekenpakket t.w.v. € 100,-.
Aanmelden kan via atlascontact.nl/nieuwsbrief*

De Club van Echte Lezers MAGAZINE verschijnt driemaal per jaar.

DIT MAGAZINE WORDT JE AANGEBODEN DOOR UITGEVERIJ ATLAS CONTACT

© 2019 alle auteurs en vertalers

Omslagontwerp Loudmouth

Omslagfoto Eva Roefs

Ontwerp binnenwerk Wim ten Brinke

De leesfragmenten in dit magazine zijn veelal on gecorrigeerde voorpublicaties.

STEFAN BRIJS
ZONDER LIEFDE

NAMWALI SERPELL
DE ROOK DIE DONDERT

JONGENS VAN NICKEL
COLSON WHITEHEAD

FRIDAY BLACK
H.M. VAN DEN BERGHE

AURORA
SCHAFF
H.M. VAN DEN BERGHE

quichot

Zij zei
JOEL KANTON & MELAN THORNTON

BEKENTENISSEN VAN EEN AFVALLIG MILIEUACTIVIST
PAUL KINGSNORTH
EEN RADICAAL ANDERE KIJK OP NATUUR BESCHERMING

HET IS NIET PERSOONLIJK
DE GEDINGE AANGAAT VOOR WYNTJIE OP HET WEGEN

EENS GING DE ZEE MIER TEKEER
EVE VERHOE

HET PORTRET VAN DORIAN GRAY
OSCAR WILDE

Stafzigen in het donker
ON RUCH

STEFAN BRIJS
ZONDER LIEFDE

NAMWALI SERPELL
DE ROOK DIE DONDERT

de JONGENS VAN NICKEL
COLSON WHITEHEAD

FRIDAY BLACK
H.M. VAN DEN BERGHE

AURORA
SCHAFF
H.M. VAN DEN BERGHE

MAN RUSHDIE
Lektora Starink
DE POST UIT RUSLAND
CHARLES GROENKUIJZEN

Zij zei
JOEL KANTON & MELAN THORNTON

BEKENTENISSEN VAN EEN AFVALLIG MILIEUACTIVIST
PAUL KINGSNORTH
EEN RADICAAL ANDERE KIJK OP NATUUR BESCHERMING

HET IS NIET PERSOONLIJK
DE GEDINGE AANGAAT VOOR WYNTJIE OP HET WEGEN

EENS GING DE ZEE MIER TEKEER
EVE VERHOE

HET PORTRET VAN DORIAN GRAY
OSCAR WILDE
ALLES GAAT VOORBIJ. ZELFS DONALD TRUMP

Stafzigen in het donker
ON RUCH

STEFAN BRIJS
ZONDER LIEFDE

NAMWALI SERPELL
DE ROOK DIE DONDERT

de JONGENS VAN NICKEL
COLSON WHITEHEAD

FRIDAY BLACK
H.M. VAN DEN BERGHE

SALMAN RUSHDIE

Lektora Starink
DE POST UIT RUSLAND
CHARLES GROENKUIJZEN

Zij zei
JOEL KANTON & MELAN THORNTON

BEKENTENISSEN VAN EEN AFVALLIG MILIEUACTIVIST
PAUL KINGSNORTH
EEN RADICAAL ANDERE KIJK OP NATUUR BESCHERMING

HET IS NIET PERSOONLIJK
DE GEDINGE AANGAAT VOOR WYNTJIE OP HET WEGEN